

Ə. Cəfər

Семантика
ШЕИРЛƏР

УШАГКƏНЧНƏШР

БАКИ—1946

39)

894.362-1

1862—1911

Ə. САБИР

СЕЧИЛМИШ
ШЕИРЛƏР

1892/1

М. Ф. АХМЕТОВ АЗЕРИ
 АЗЕРИЯ Республикасы
 Умуми китабханасы
 Инв. № 27974 ✓

Азərbaycan ЛККИ МК
 Ушаг вә Кәңчләр Әдәбийяты Нәшрийяты
 Баки—1946

*Өлүмүнүн 35 иллийи
мүнәсибәти*

Тәртиб эдәни вә редактору: *Ч. Хәндан*
Шәкилләри *Әзим Әзимзадәниндир*
Габығы *М. Фәхрининдир*
Техредактору: *Р. Нусейнов*

Чапа имзаланмыш 28/VI-46. Чап листи 11,5.
Чап листиндә кетмиш мәтбәә һуруфаты
30832. Уч нәш. листи 9. ФГ 15344. Гыймәтә
10 ман. чилди 1 м. 50 гәп. Нәшрийят № 32.
Сифариш № 2183 Тиражи 15000. Тәрб.
ССР ИС яһиндә Полиграфия вә нәшрийят
ишләри идарәси, Азполиграфтрестин "Гызыл
ш. рг" мәтбәәси, Баки, Һәзи Асланов
күч. 80.

БӨЙҮК САТИРИК

Нейләмәли, көз көрүр, аглым кәсир,
Мән күнәши көйдә дана билмирам!

Ә. Сабир

1905-чи илнн гырмызы аловлары арасындан ингилабы алгышляялар сырасында: «Яшасын шәһрияри-һүрриййәт!» дейән бир шаирин үрәк сөзләри эшидилирди. Бу шаир: өз мүасир гәләм йолдашлары ичәрисиндә бирниччи дәфә азадлыг байрағыны учалтмаг истәйән Мирзә Әләкбәр Сабир иди. Бүтүн ярадычылығыны өз халгынын хошбахт һәяты уғрундакы мүбаризәйә һәср әдән Сабир, шеирләриндә халгын ингилаби мүбаризәсини әкс әтдирди. Шәргин бүтүн зәһмәткенләри ошу алгышляйыр, шеирләрини байраг әдир, гәлбләриндә бу бөйүк халг шаиринин һейкәлини учалдырдылар.

Бу шеирләр әйни заманда чаризмин үч йүз илдән артыг мөһкәмләнмәкдә олан һөкмранлығыны, Шәрг мүтләгниййәтинин әсрләр бою давам әдән зүлм һейкәлини сарсыдыр, онлары раһат ятмаға гоймурду. Одур ки, Шамахынын авамлар, чаһилләр

мүһитиндән башламыш чаризмин, Түркийә султанынын, Иран шаһынын сарайына гәдәр Сабирин дүшмәнләри күнү-күндән артыр, ону гара гүввәләр бүрүйүрдү. Лакин о, бу горхунч гүввәләр гаршысында башыны әймир, өзүнү тә'нә селләри арасында вугарла дуран гочаман бир даға бәнзәдирди. О, инанырды ки, кичик далғалар бөйүк бир дағы әридә билмәз, гара булутлар күнәшин ишыг вермәсинә мане ола билмәз!

Сабир Азәрбайчан әдәбийяты тарихиндә ингилаби сатирик ше'рин ярадычысыдыр. О языб яратдығы дөврдә үч ингилабын (1905-чи ил рус ингилабы вә ондан сонра яранан Иран вә Түркийә ингилабларынын) шаһиди олмушдур. Ону айылдан, габагчыл мәфкурәнин тәрәннүмчүсү әдән дә бу ингилаби һәрәкат олмушдур. Һәлә 1904-чү ил рус-япон мүһарибәси заманы чаризм әлейһинә шеирләр язан шаир, 1905-чи илдә дә онун милли сиясәти зиддинә олараг халгы бейнәлмиләлчилийә чағырырды:

Күн кими табан әдиб памали-зүлмәт әтмәли,
Сабира! Бейнәлмиләл тәдбири үлфәт әтмәли.

Сабир ярадычылыгындакы бейнәлмиләл онун вәтәнпәрвәрлийиндән доғурду. О яхшы билирди ки, өз халгыны, өз милләтини севмәйән шаир башга милләтләри дә севә билмәз. Сабир доғма вәтәни олан Азәрбайчана вә Азәрбайчан халгына дастанлар, романлар һәср әтмәмишди. Лакин онун яздығы кичик шеирләрдә бә'зән бөйүк бир дастан мөвзууна раст кәлирик. «Милләт нечә тарач олур олсун нә ишим вар» мисраы илә башланан ше'рини көтүрәк. Бурада милли бир шаирин, халгын интибаһына чалышан бөйүк бир сәнәткарын арзу вә истәкләри ифадә әдилмишдир.

Сабир өзүнә мәхсус бир үслубла Баки гочуларыны, Гафгаз «икидләрини», милләт «гәһрәманла-

рыны» кәскин тәнгид әдир вә беләликлә дә халгы интибаһа, ингилаба чағырырды. Әйни заманда Сабир ингилабын етишдирдийи шаир иди. О чох дүз-күн олараг айылан фәһлә синфинин капиталистләрә гаршы бөйүк бир горху олдуғуну вә о заманкы мүбаризәнин әсас хүсусийәтләрини көстәрирди:

Белә иди әдәт әввәл бәйә ялварарды касыб,
Нүчәбалары көрәндә аяға дурарды касыб,
Икигат олуб әдәблә бәйә баш вурарды касыб,
Вар иди вәфалы касыб, вар иди һәялы фәһлә.
Дәйишиб зәманә инди, доланыб бүтүн үмүрат,
Аяғы чарыглылар да кәлиб истәйир мүсават,
Белә әсрдә мәншәт бизә хош кечәрми? һейһат!
Айылыб ятан чәмаәт, көз ачыб гапалы фәһлә.

«Яган чәмаәтин айылмасы» чаризми титрәтмишди. Одур ки, чар 1905-чи ил 17 октябр бәяннамәсини вермәйә мәчбур олмушду. Бу бәяннамәдә халга вәтәндашлыг азадлығынын сарсылмаз әсаслары олан: шәхсийәтә гәт'нийән тохунмамаг, вичдан, сөз, йығынчаглар вә иттифаглар азадлығы вәд әдилмишди.

Беләликлә мәшвәрәтчи Булыкин думасы ләғв әдилди. Лакин буна бахмаяраг, 17 октябр бәяннамәси халга һеч бир шей верә билмәди, о да халгы алдатмаг үчүн чарын әһиндә бир васитә олду. Бу заман болшевикләр партиясы халгы баша салырды ки: «17 октябр бәяннамәси тәләдир». Одур ки: «Болшевикләр фәһләләри силаһа сарылмаға, силаһлы үсян үчүн һазырлашмаға чағырырдылар» (ҮИК(б)П тарихинин гыса курсу, сәһ. 90).

Бу дөврдә чарын бә'зи күзәшtlәринә алданан адамлар да вар иди. Сабир исә онлара күләрәк азырды:

Мүнтээм олмамыш эмэл вэг'эйн-кар олурму я?
Сүбһ түлү этмэмиш вэгги-наһар олурму я?
Бир күл ачылмаг илэ дэ фэсли-баһар олурму я?
Динмэ, данышма, ят балам, сэн дейэн олмайыб хэлэ!

Лакин Сабир үмидини кэсмирди. О, ингилабын та узаглара чатан сәсини эшидир, онун «Асия халгларыны оятмасыны» (Ленин) көрүр вэ һэгиги азадлығы көзлэйирди:

Санма эздикчә фәлэк бизләри виранлыг олур,
Ун тәмәннасы илэ бугда дэйирманлыг олур.
Гарышыгдыр һәләлик милләтин исте'дады,
Эләнирсә сафы бир ян, тозу бир янлыг олур.
Чалхаландыгча, буландыгча заман нәһрә кими,
Ягы яғ үстә чыхыр, айраны айранлыг олур.
Ким ки инсаны севәр ашиги-һүррийәт олур,
Бәли, һүррийәт олан ердә дэ инсанлыг олур.

Инсанийәтпәрвәр шаир чох дүзкүн олараг инсанлыг илэ һүррийәти (ингилабы) бир-биринә бағлы шәкилдә көтүрүрдү.

Сабир өз дөврүндәки гара гүввәләрин һәм гүввәтли, һәм дэ зәиф чәһәтләрини көрүрдү. О, әдәбийят аләминдә ән кәскин мүбаризә силаһы олан сатираны сечмишди. Онун сатирасы, өзүндән әввәлки сатиралардан фәргли олараг, дүшмәнә гаршы чох амансыз иди. О бөйүк сатирик иди. А. В. Луначарски Салтыков Шедринин сатирасындан данышаркән дейирди ки:

«Бөйүк сатира ялныз о ердә мейдана чыхыр ки, сатирикдә чох айдын олмаса да, һәр һалда онун өзүндә вэ тәмсил этдийи шәхсләрдә яшайн бир гайә олмуш олсун».

Белә бир гайә Сабирдә варды. О, халгыны азад, гадынлары бәрабәр һүгүглу, инсанлары ястисмар-

дан узаг, халгы савадлы, дүняны чәннәт кими көрмәк истәйирди. Сабир өз хәялында вэ шеирләриндә тәрәннүм этдийи белә бир заманын кәләчәйинә инанырды. Онун вэ ону руһландыран ингилабын сифин гайәси бу иди:

Вәгта ки, чаһанда ләфзи-кафир,
Бир-бир позулар һамы лүгәтдән,
Нә молланума, нә Мирзә Гәнбәр,
Йох рәнчү-мәләл бир чәһәтдән,
Инсанлар олур чү чисми-ваһид,
Аләм дәхи бир вәтән ки, чәннәт.
Нә ширк, нә мө'минәү нә мүлһид,
Әсраыны билдирир тәбиәт,
Онда мәни янә-янә яд эт!

«Бөйүк сатира о ердә етишир ки, бу гайәни әмәли олараг һәята кечирмәк мүмкүн дейил». Сабир дэ белә бир вәзийәтдә иди. О һәр шейдән языр, чох иш көрмәк истәйир, лакин мүһит, шәраит, һа-ким истисмарчы синифләр буна имкави вермирдиләр. Одур ки, Сабир өз гайәсинә мане олан гүввәләрдән һәмнишә шикәйәт эдирди:

Дерләр утан, һеч кәсә бир сөз демә,
Һәг сөзү деркән утана билмирәм!
Нейләмәли көз көрүр, әглим кәсир,
Мән күнәши көйдә дана билмирәм!
Шиддәти-сейлан илэ баран төкүр,
Бир кома йох, далдалана билмирәм!
Дерләр усан, һәрзәвү һәян демә,
Күч кәтирир дәрә усана билмирәм!
Дерләр отур әвдә, һәдим касибәм
Кәсб эләмәзсәм газана билмирәм!

«Бөйүк сатира о ердә мейдана чыхыр ки, гайәи доғру һәрәкәтә мане олан гүввә мәдәни чәһәтчә сатирикдән өлчүлмәз дәрәчәдә ашағы олсун».

Сабир, капиталистларын, мүлкөдәрларын зүлм вә истисмарыны көстөрдийи кими, онларын мэдәни чәһәтдән керилийини, чаһиллийини дә сатира ағәшинә тутурду:

Чәһаләт рисиманын гырмайды,
Авамүннасидән айрылмайды,
Сәнаны, һәнзәли бал тәк ейәйдин,
Һәрифин мәшрәбинчә сөз дейәйдин,
Бүтүн мөвһумуну тәсдиг эдәйдин,
Башында нохта ардынча кедәйдин,
Нә тәдбир инди иш ишдән кечибдир,
Сөзүн дилдән, әтин дишдән кечибдир!

«Бөйүк сатира о ердә мейдана чыхыр ки, тәкдир вә рүсвай эдилән гүввә әсли-һәгигәтдә галиб чыхыр вә беләликлә дә өзүнә гаршы ени нифрәт вә гәзәб далғалары доғурур».

Сабир дә бу вәзийәтдә иди. Онун тәнги вә ифша әтдийи гурулуш галиб чыхмыш, 1905-чи ил ингилабы исә ятырылмышды. Она көрә шаир язырды:

Әйлә билирдим ки, дәхи сүбһ олуб,
Мүргн-сәһәр тәк бир ағыз банладым,
Сәнк шикәст әйләди балү пәрим,
Банламағын һасилини анладым.

Һаман һисси давам әтдирән шаир галиб кәлмиш дүшмәнә өз нифрәт вә кинини билдирәрәк дейирди:

Ай чалағанлар, мәни горхузмайын,
Мән сизә тәрк әйләмишәм ланәни,
Ағламайын, агламайын чучәләр,
Банламарам, банламарам бир даһа!
Банламамагдыр сизә әһдим мәним,
Сөйләмирәм анламарам бир даһа!

Шеирдән көрүлдүйү кими Сабир нәйә разы олурса, «Сөйләмирәм анламарам бир даһа!» вә яхуд: «Габилди-имканмы олур ганмамаг?» дейә анламамағы, ганмамағы бачармырды. Бир аз сонра иртичаын шиддәтинә, шаирин өзүнүн дедийи кими, гара булутларын ойнамасына, һәбсләрин артмасына бах-маяраг, о, мүбаризәдән чәкинмирди. Мүвәггәти ола-раг галиб кәлмиш гара гүввәләрә баш әймәйән шаир дейирди:

Дөвләтлийә ялтағанмаг билмәрәм,
Гәмли икән ялаң ерә күлмәрәм,
Приставын чәкмәсини силмәрәм,
Һөрмәтими көзләрәм, әскилмәрәм!

Сабир ингилабын гәләбәси уғрунда сон нәфәси-нәдәк вурушурду. Русияда ингилаб мәғлуб эдилдикдән сонра, о үзүнү Иран зәһмәткешләринә тутуб:

Кизли чәмийәт япын, мәчлис гурун, шура эдин,
Иғтишаша башлайын һәр ердә фүрсәт вәгтидир!

дейирди. Русиядакы тәчрүбәләри Шәрг зәһмәткеш-ләринә чатдыран Сабир, онларын бош, гуру вә'д-ләрә алданмамаларыны төвсийә эдир, сон гәләбәйә чағырырды. О, һаким синифләрин күзәшт пәрдәси алтында ирәли сүрдүкләри «не'мәтләрин» әсл ма-һийәтини, халга анладараг язырды ки:

Әввәлчә верирләр сизә һүррийәти-әфкар,
Иә'ни, данышыб фикринизи әйләйин иһар,
Вәгта ки, данышдыз, вүзәра олду хәбәрлар,
Мүтләг көрәчәкләр ки, чибишдана зәрәр вар.

Һәр фәни илә олса говачаглар сизи начар,
Чүнкү бу йыгынчагда олур һаггыныз инкар.
Яхшы буду: топланмайын, аллаһы севәрсиз!
Иранлы кими ятмайын, аллаһы севәрсиз!

Бүтүн ярадычылығында халгын һүгүгуну мүдафиә эдән Сабир халгын көзүнү пәрдәләмәйә чалышан гүввәләрдән Шәргдә даһа чох һөкмранлыг эдән чәһаләти, мөвһуматы да чидди сатира атәшинә тутурду.

Сабир ярадычылығы олдугча күтләви иди. Беш-алты ил мэтбуат аләминдә язан бу бөйүк шаир, аз бир заман ичәрисиндә бүтүн халг тәрәфиндән, һәм дә ялныз Азәрбайчан халгы дейил, бүтүн Шәрг халглары тәрәфиндән севилди. Онун шеирләри ялныз савадлыларын дейил, савадсызларын да эзбәри олду. Бунун сәбәби нә иди? Һәр шейдән эввәл: Сабирин мәфкурә чәһәтдән дөврүнүн габагчыл көрүшләри илә силаһланмасы вә халгын мәнәфеини бир халг шаири кими мүдафиә этмәси иди! Лакин бу һамысы дейилдир. Сабирин яшадығы дөврдә халгын мәнәфеини мүдафиә эдән башга шаирләр дә вар иди. Анчаг онлар нәинки халг тәрәфиндән эзбәрләнмир, һәтта анлашылмырды. Сабир исә халгын анлаячағы бир үслубда, халгын руһунда, онун өз дилиндә язырды. О, халгын әсрләр бою яратмыш олдуғу аталар сөзү, мәсәлләр, тапмачалар вә саирәдән истифадә этмәклә өзүдә халгын данышыг тәрзини бәдини шәкилдә шеирләриндә әкс этдиридирди. Тәсадүфи дейил ки, буржуа мәфкурәчиләри Сабирин бир сыра шеирләриндәки садә ифадәләри дәйишидирәрәк гәлиزلәшидирдиләр.

Сабир ушаглара һәср әтдийи шеирләрини даһа йүнкүл вәзиләрдә, даһа садә бир диллә язырды. Мәсәлән:

Кәл, кәл, а яз күнләри!
Илин әзиз күнләри,
Дагда әрит гарлары,
Багда әрит гарлары!
Чайлар дашыб сел олсун,
Тахыллар тел-тел олсун.
Ағачлар ачсын чичәк,
Ярпағы ләчәк-ләчәк.

Сабирин Азәрбайчан әдәбийяты тарихиндә тутуғу ер олдугча шәрәфлидир. О, әдәбийятда там бир енилик яратды. Онун шеирләрини шәкил вә мәзмуну өзүндән эввәлки шаирләрин әсәрләриндән тамамилә фәргләнди. Сабирин ачдығы ени шеир йолу—ингилаби сатира йолу—өз мүасирләри вә өзүндән сонракы шаирләрә чох шей өйрәтди. Азәрбайчанын бир сыра бөйүк шаирләри өзүнү Сабирин шакирди адландырды.

Сабир ярадычылығы һәр чәһәтдән зәнкиндир. Хүсусән дөврүн мүнүм мәсәләләрини әкс этдирмәк ишиндә о чәтинлик чәкмирди. Онун әсәрләриндә һәр һансы сияси-ичтимаи мәсәлә өз әксини тапмышдыр. Одур ки, «шаирәм әсримин айиннәсийәм» дейән сәнәткар һеч дә янылмамышды.

Сабир бөйүк поэмалар, дастанлар, эпопеялар язمامышдыр. Лакин онун һәр һансы бир сатирик ше'риндә мәзмун долғунлуғу, аз сөзлә дәрин фикир ифадә этмәк бачарығы, гәт'илик вә кәскинлик бөйүк бир әсәрин тә'сири гәдәр гүввәтлидир. Сабир һадисәни садәчә тәсвирлә кифайәтләнмир. О һәр һансы бир сатирасында тәсвир әтдийи мөвзуа фәал мүнәсибат бәсләйир, һәр шейдән эввәл һәяты дәйишидирмәйи бир вәзифә кими гаршысына гәюр.

Мадди вә мә'нәви һәятынын ағырлығына бах-
маяраг, о, сәнәт чәбһәсиндән әл чәкмәмиш, сәнәт-
кар бир шаир кими ярадычылығыны севмишдир.

Истәр өз дөврүндәки сәнәткарлара, истәрсә дә
классик язычылара о бөйүк һөрмәт бәсләйирди.
Низами, Хагани, Фүзули кими бөйүк шаирләримизи
йүксәк сөzlәрлә гиймәтләндирән Сабир, өз ярады-
чылығында онлардан ери кәлдикчә истифадә дә эт-
мишдир. Онун бу истифадәси нәтичәсиндә яранан
шеирләр әдәбийят хәзинәсинин ени инчиләри ол-
мушдур.

Сабирин бөйүклүйүнү һәлә өз мүасирләри гейд
әдирдиләр. Һәлә мәктәб сыраларында Сабирин ис-
те'дадына йүксәк гиймәт верән Сейид Әзим Ширвани
онун кәләчәкдә бөйүк бир шаир олачағыны демиш-
ди. Сабирин ән яхын досту олан Аббас Сәһһәт,
шаирин тәрчүмейи-һалындан бәһс әдәркән белә
язырды: «Мән иддаә әдирәм ки, Сабирин әсәрләри
беш илин мүддәтиндә ингилаба бир ордудан артыг
хидмәт әтмишдир». О инанырды ки, бир мүддәтдән
сонра Сабирә өз халгы һейкәл гоячагдыр:

Әй мүчәссәм дуйгу, әй үлви бәшәр,
Әй чамырлыг ичрә дүшмүш саф зәр!
Тә'ни-лә'н әйләрсә һәр надан сәнә,
Я мүсаид олмаса дөвран сәнә,
Гәм емә, тәхфиф вер аламинә,
Аз чәкәр һейкәл япарлар намиңә!

Аббас Сәһһәт янылмамышды. Азәрбайчан халгы
социалист ингилабынын илк илиндә өз догма оғ-
лунун һейкәлини Баки шәһәриндә учалтды. Онун
әсәрләри дәфәләрлә чап әдилди вә халгын һәгиги
малы олды. Сабир һаггында әлми-бәдии әсәрләр

язылды. Онун шеирләри совет халгларынын диллә-
ринә тәрчүмә әдилди.

Сабир өз халгындан һеч бир заман айры олма-
мышдыр. Она көрә дә о, һәмишә халгын гәлбиндә
яшаячагдыр. Ингилабы алгышлаян шаир буну дү-
шүндүйү вә дуйдуғу үчүн өзү дә чох һаглы ола-
раг демишдир:

Һара кетсән сәнинлә мән дә варам.
Бу бәдәндә фәгәт әсириз, зар.
Өлмәйимлә севинмәсин әғяр.
Аләм олдугча мән дәхи дурарам!
Мән кедәрсәм вар олсун амалым,
Яшасын шәһрияри-һүррийәт!
Яшасын шәһрияри-һүррийәт!
Мән кедәрсәм вар олсун амалым!

Сабир ярадычылығы охучулар үчүн һәмишә ени
вә өлмәздир. Ибтидан мәктәб шакирдләриндән ака-
демикләрә гәдәр бүтүн охучулар онун шеирләрин-
дән һәзз алырлар. Һәтта онун шеирләрини мүхтәлиф
тәһсил дөврүндә енидан охуяркән, санкы тәзә бир
шей кәшф әдирләр.

Сабир тарихин һәр дөврүндә өз халгына илһам
вә гүввәт вермишдир. Алман-фашист ишғалчылары
әлейһинә апардығымыз Бөйүк Вәтән мүһарибәсиндә
дә Сабирин шеирләри мәрд оғулларымызы дүшмән
үзәриндәки гәләбәләрә руһландырмышдыр. Сабир
вахтилә вәтәнин азадлығы уғрунда чанларыны фә-
да әдән Сәттар ханын гошунларыны алгышлаяраг
онларын дилиндән язмышды ки:

Ған дейил нә'шмиш үстүндә гызыл тәк гызарән.
Әскәраныг ки, һүнәр көстәриб ән'ам алыраг!

Вәтәнин азадлығы вә истиглалийәти уғрунда
һәлак олан гәһрәманларын дөшүндәки ғаиллары
Сабир вәтәнин онлара вердийи ән'ам, нишан адылач-

дырды. Азербайжан огуллари өз догма совет өлкэлэринин азадлыгыны горуяркән бөйүк сәнәт-карын бу кими шеирлэрини эллэриндә байраг этмишдилэр.

Сабир өлмәздир! О, халг кими әбәдидир. Халг һәмишә яшадыгы кими, Сабир дә һәмишә яшаячагдыр.

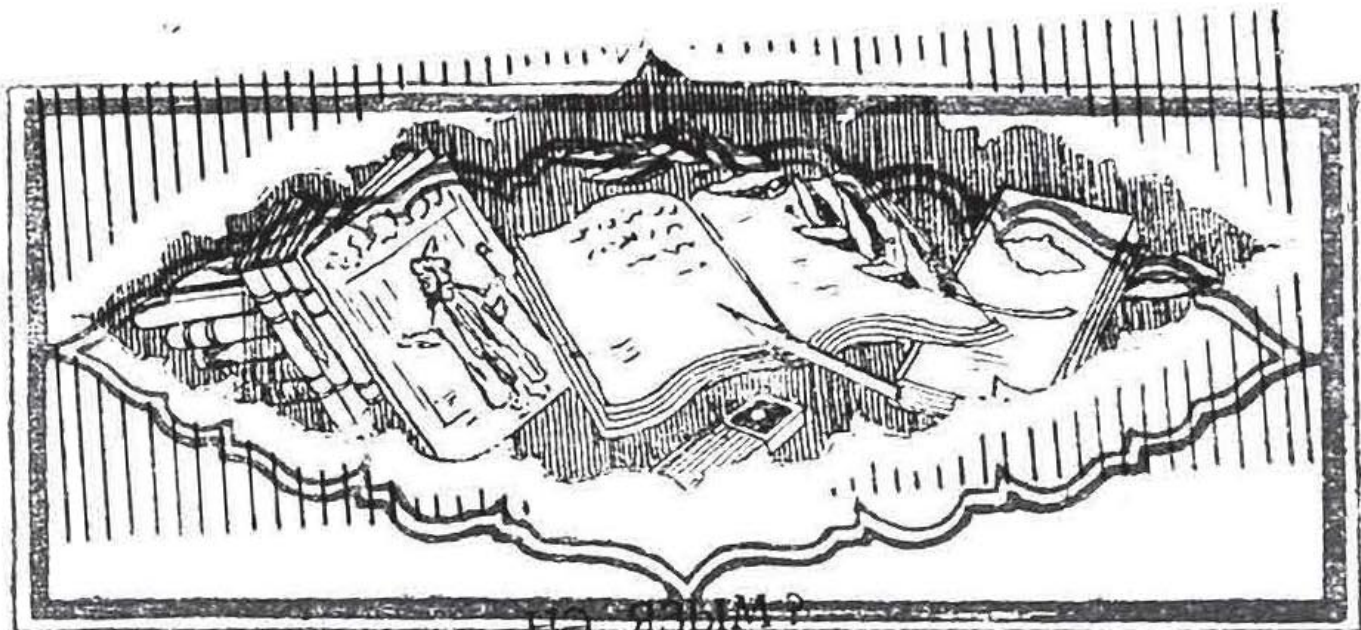
Чәфәр Хәндан

12881

СЕЧИЛМИШ
ШЕИРЛӘР

М. Ф. ХАҶИЗАДЕ
Азербайжан Республикасы
Үлмәкчүлүк Бюроһу
М. Ф. ХАҶИЗАДЕ

НӘ ЯЗЫМ?

Шаирәм чүнкү вәзифәм будур әш'ар язым,
Көрдүйүм никүбәди әйләйим изһар, язым:
Күнү парлаг, күнүзү ағ, кечәни тар язым,
Бәди бәд, әйрини әйри, дүзү һәмвар язым,
Нийә бәс бөйлә бәрәлдирсән а гаре көзүнү?
Йохса бу айинәдә әйри көрүрсән өзүнү!
Ше'рә мәшғул эдәрәк хатири-гәм майилими,
Гоюрам гәншәримә кағызымы, чернилими,
Кәлирәм язмаға бир кәлмә, тутурсан әлими,
Горхурам я нә үчүн, чүнкү кәсирсән дилими.
Әй әчәб, мән ки, сәдагәт йолуну азмайырам.
Һәлә көрдүкләримин дөрддә бирин язмайырам!
Һәлә мән дөрддә бирин язмайырам, карына бах,
Үзүмә күндә сөйүрсән бу гәдәр арына бах,
Өзүн инсаф элә, әфкарына, әтварына бах,
Истәмәзсән язам өз әйбли кирдарына бах,
Қишисән әйбинни ган, мәнлә әбәс чәнк эләмә!
Өзүнү, һәм мәни бу барәдә дилтәнк эләмә!
Көрүр әрбаби-гәләм гәйейи-амалынызы,
Мәндән артыг яза билмәкдә икән һалынызы,
Язмыр оңлар дәхи он дөрддә бир әф'алынызы,
Өзүнүзсүз олар яздыран әһвалынызы.

Йохса бу эйбдэн аләмдә мүбәррадыр олар?
Белә алчаг языдан мин кәрә ә'ладыр олар?!
Нечә мән дөрддә бирин язмаға гадир дейиләм,
Горхур он дөрддә бирин язмаға һәм әһлигәләм.
Сән әкәр сөз верәсэн: «горхма, гыл әһвалы рәгәм»
Вәз'н-һалын языларса: зили зилү бәми бәм,
Әлә бир һала дүшәрсән ки, түкүн биз-биз олар,
Әйнинә кеймәйә шей тапмасан, астар үз олар!

БИЛМИРӘМ!

Мән белә әсрары гана билмирәм,
Ганмаз олуб да даяна билмирәм,
Ахтаһана, дағда дана бөйүдү,
Мән бөйүк оллам һачана? Билмирәм!
Дерләр утан, һеч кәсә бир сөз демә!
Һаг сөзү деркән утана билмирәм!
Нейләмәли, көз көрүр, ағлым кәсир,
Мән күнәши көйдә дана билмирәм!
Шиддәти-сейлан илә баран төкүр,
Бир кома йох далдалана билмирәм!
Дерләр усан, һәрзевү һәдян демә,
Күч кәтирир дәрд усана билмирәм!
Дерләр отур әвдә, нәдим касибәм,
Кәсб эләмәзсәм газана билмирәм!
Дерләр а ганмаз, ди йыхыл, өл гутар!
Һә балам! доғрусу, ай дадаш, мән дәхи
Мәсләһәт ондан ояна билмирәм...

ән демәдинми: «Дума»да рәф олур әһтиячымыз,
~~ән демәдинми: чох емә, тез позулур мазачымыз?~~
арә булутлар ойнашыр, инди нәдир ~~әһтиячымыз?~~
улғалайыр бизи думан, мән дейән олду, олмады?

ән о дейилмидин дедин: вар бизим иттиһадымыз!
Іән дә ядында вар дедим: йох буна э'тимадымыз!
үғзә, нифагәдир бизим гейрәгү ичтиһадымыз,
Іәрдә ачылды накәһан, мән дейән олду, олмады?

МӘН ДЕЙӘН ОЛДУ, ОЛМАДЫ?

Һә, де көрүм нә олду бәс ай балам иддәаларын
Тутмуш иди ери, көйү наләләрин, нәваларын,
Йохса ганыб да эйбини бошламысан әдаларын,
Инди һәриф, де сөз һаман мән дейән олду, олмады?

Сән демәдинми: сағламам, йох бәдәнимдә бир мәрәз.
Мән демәдимми: нәфсинин әслинә һирс олур әрәз.
Сән демәдинми: шәхсимә әл тана билмәйиб гәрәз,
Та ки, олунду имтаһан, мән дейән олду, олмады?

Әнчүмән әһлинин гочаг, сән демәдинми: бир тәки
Вермәйәчәк риза кәлә өлкәмизә «Әтәбәки?»
Нолду ки, тез бошалды бәс иш көрән Әнчүмәндәки,
Көһнә гапы һаман дабан, мән дейән олду, олмады?

Сән о дейилмидин дедин: «Дум»дур үмидкаһымыз,
Мән демәдимми вар буна дум-дуру иштибаһымыз?
Баки вәжили кетдими, олдуму дадү хаһымыз?
Кет һәлә хамысан долан, мән дейән олду, олмады?

БАКИ ФӘҢЛӘЛӘРИНӘ

Бу чәрхи-фәләк тәрсинә дөвран эдир инди,
Фәһлә дә өзүн дахили-инсан эдир инди!

— : —

Олмаз бу ки, һәр әмрә дәхаләт әдә фәһлә,
Дөвләтли олан ердә чәсарәт әдә фәһлә,
Асудә нәфәс чәкмәйә һаләт әдә фәһлә,
Я инки һүгүг үстә әдавәт әдә фәһлә!
Бу чәрхи-фәләк тәрсинә дөвран эдир инди,
Фәһлә дә өзүн дахили-инсан эдир инди!

— : —

Фәһлә! Мәнә бир сөйлә, нәдән һөрмәтин олсун?
Ахыр нә сәбәб сөз демәйә гүдрәтин олсун?
Әл чәк бала, дөвләтлиләрә хидмәтин олсун,
Аз-чох сәнә вердикләринә миннәтин олсун!
Бу чәрхи-фәләк тәрсинә дөвран эдир инди,
Фәһлә дә өзүн дахили-инсан эдир инди!

— : —

Дөвләтли, амандыр өзүнү салма бәлайә,
Фәһлә сөзү һагг олса да бахма о сәдайә,
Йол вермә нәфәс чәкмәйә һәркиз фүгәрәйә,
Өз шә'нини пуч әйләмә һәр бисәрү пайә.
Бу чәрхи-фәләк тәрсинә дөвран эдир инди,
Фәһлә дә өзүн дахили-инсан эдир инди!

Алданма, фәгирин оламаз әгли, зәқасы,
Чүн йохдур онун сән кими пакизә либасы,
Йох сәрвәти, йох дөвләти, йох шалы, әбасы,
Вар көһнә чухасы, дәхи бир тәкчә гәбасы,
Бу чәрхи-фәләк тәрсинә дөвран эдир инди,
Фәһлә дә өзүн дахили-инсан эдир инди!

— : —

Истәрсән әкәр олмаға асудә чаһанда,
Та олмаясан гәмләрә алудә чаһанда,
Фәһлә, үзүнә бахма бу биһудә чаһанда,
Өз фикрини чәк, ол дәхи фәрсудә чаһанда!
Бу чәрхи-фәләк тәрсинә дөвран эдир инди,
Фәһлә дә өзүн дахили-инсан эдир инди!

— : —

Көр милләтинин дәрдини, ахтарма дөвасын,
Әл чәкмә етимин башына, кәсмә сәдасын,
Зинһар гоюб дәһрдә бир хейр бинасын,
Яд әйләмә, шад әйләмә милләт фүгәрасын!
Бу чәрхи-фәләк тәрсинә дөвран эдир инди,
Фәһлә дә өзүн дахили-инсан эдир инди!

А БАШЫ БЭЛАЛЫ ФЭҢЛЭ!

Нә сохулмусан арая, а башы бэлалы фәһлә?
Нә хиял илә олубсан белә иддәалы фәһлә?

Сәнә динмәдикчә, әбләһ, азыхыб йолун чашырсан,
Гапыда даянмайыб да зала доғру дырмашырсан,
Гара фәһлә олдуғунда бәйү ханла чулғашырсан,
Бәйә биздә көрмәйирсэн бу гәдәр чәлалы фәһлә?

Нә чығыр-бағыр салырсан, йорулуб усанмайырсан,
Әдәб илә өз мөгамын танийыб даянмайырсан,
Ҡәлә көһнә палтарындаң гызарыб утанмайырсан,
Башына гоюб қәлирсән екә бир моталы фәһлә!

Буна бах, бу сир-сифәтлә данышыр да пүр-ибарә,
Көзүм ағрыйыр әдәндә бу гырылмыша нәзарә,
Көтүрүб бурахды кимләр булары бизим диярә?
Нә билим һаралы касиб, нә билим һаралы фәһлә!

Белә иди адәт әввәл: бәйә ялварарды касиб,
Нүчәбалары көрәндә аяға дурарды касиб,
Ики гат олуб әдәблә бәйә баш вурарды касиб,
Вар иди вәфалы касиб, вар иди һәялы фәһлә.

Дәйишиб зәманә инди, доланыб бүтүн үмурат,
Аяғы чарыглылар да кәлиб истәйир мүсават.
Белә әсрдә мәишәт бизә хош кечәрми, һейһат!
Айылыб ятан чәмаәт, көз ачыб гапалы фәһлә.

Әдә фәһлә, сән кет әлләш, сана күнләрин ай олсун!
Кет оларла сөз даныш ким сәнә фәғрдә тай олсун,
Бәшәрийәт аләминдә нәйинә көрә пай олсун?
Бу дейилми баш-гулағын, а башы һавалы фәһлә!

Бәшәрийәт ахтарырсан, һаны рүтбәвү чәлалын?
Мәдәнийәт ахтарырсан, һаны пулу мүлкү малын?
Ә'зәмийәт ахтарырсан, һаны халисин, мәналын,
Һаны тагә-тагә шалын, а чырыг чухалы фәһлә!

Данышырсан азғын-азғын, һаны гәсри-зәрникарын?
Һаны Анна тәк барышнан, һаны Соня тәк никарын?
Һаны мәчлиси-гумарын, рүфәгайи-мейкүсарын?
Һаны нәш'әйи-хумарын, а галын гафалы фәһлә!

Әкәр истәсәйди аллаһ ки, сәни әдәйди мәғбул,
Бизә вердийи тәк әлбәт сәнә һәм верәрди пул-мул,
Ди утан ләягәтиндән, бары олма бунча мәчһул,
Гуру бош әл илә умма өзүнә камалы фәһлә!
Гәләт әйлә, этмә бир дә белә бош хәялы фәһлә!
Дур итил, чәһәннәм ол, кет, үрәйим даралы фәһлә!

ИНСАНМЫ САНЫРСАН?

Фәһлә, өзүнү сән дә бир инсанмы санырсан?
Пулсуз киши, инсанлығы асанмы санырсан?

Инсан оланын чаһу чәлалы кәрәк олсун,
Инсан оланын дөвләти, малы кәрәк олсун,
Һүммәт демәрәм, эвләри али кәрәк олсун,
Алчаг, уфачыг дахманы саманмы санырсан?
Ахмаг киши, инсанлығы асанмы санырсан?

Һәр мәчлиси-алидә сохулма тез арайә,
Сән дур аяг үстә, демә бир сөз үмәрәйә,
Чайиз дейил инсанча данышмаг фүгәрәйә,
Дөвләтлиләрә кәнди́ни ексанмы санырсан?
Ахмаг киши, инсанлығы асанмы санырсан?

Фәгр илә гина әһлинә ким верди мүсават?
Мә'нада да, сурәтдә дә вар бунда мұнафат,
Өз фәзлини пулсуз әдәмәз кимсәйә исбат,
Бу мүмтәнии габили-имканмы санырсан?
Ахмаг киши, инсанлығы асанмы санырсан?

Кет вур чәкичин, ишлә ишин, чыхма зейиндән,
Мәгсуд мүсават исә айрылма чейиндән,
Вар нисбәтин әрбаби-гинайә нә шейиндән?
Бир аббасы күн мүздүнү милянмы санырсан?
Ахмаг киши, инсанлығы асанмы санырсан?

Дөвләтлийик, әлбәттә, шәрафәт дә бизимдир,
Әмлак бизимдирсә, әяләт дә бизимдир,
Диван бизим, әрбаби-һөкүмәт дә бизимдир,
Өлкә дәрәбәйлик дейә хан-ханмы санырсан?
Ахмаг киши, инсанлығы асанмы санырсан?

Асудә доланмагда икән дөвләтимиздән,
Азғынлыг әдирсиз дә һәлә не'мәтимиздән?
Бөйлә чыхачагсызмы бизим миннәтимиздән?
Әһсанымызын күфрүнү шүкранмы санырсан?
Ахмаг киши, инсанлығы асанмы санырсан?

Һеч бир утанырсан?

Я бир усанырсан?

Әлминнәтүлиллаһ,

Одлара янырсан?

Ә Қ И Н Ч И

Бәсдир бу гәдәр башлама фәрядә, әкинчи!
Гойма өзүнү түлкүлүйә, адә, әкинчи!

Бир үзр илә һәр күндә кәлиб дурма гапымда,
Ялварма мәнә, бойнуну кәч бурма гапымда,
Каһи башына, каһ дөшүнә вурма гапымда,
Ләғв олма, әдәб көзлә бу мә'вадә, әкинчи!
Лал ол а кәдә, башлама фәрядә, әкинчи!

Хош кечмәди ил чөллүйә, деһганә, нә борчум!
Яғмады яғыш, битмәди бир данә, нә борчум!
Әсди гара ел чәлтийә, бостанә, нә борчум!
Кетди мәнә нә фәһләлийин бадә, әкинчи!
Лағ-лағ данышыб башлама фәрядә, әкинчи!

Алды долу әлдән сәрү саманыны, нейлим?
Я инки чәйирткә еди бостаныны, нейлим?
Вердин кечән ил борчуна йорғаныны, нейлим?
Ол инди палаз сатмаға амадә, әкинчи!
Лал ол а балам, башлама фәрядә, әкинчи!

Сөз ачма мәнә чох чалышыб, аз емәйиндән,
Чанын бәчәһәннәм ки, өлүрсән демәйиндән,
Мән көзләмәнәм, буғда чыхар, вер бәбәйиндән!
Чәлтик дә кәтир, арпа да, буғда дә, әкинчи!
Йохса соярам лап дәрйини, адә, әкинчи!

Сән һей де йохумдур, чыхарыб чаныны аллам,
Валлаһи оюб дидейи-киряныны, аллам,
Шаллаға тутуб пейсәри-үряныны, аллам!
Өз һалыны сал инди өзүн ядә, әкинчи!
Лағ-лағ данышыб башлама фәрядә, әкинчи!

Чүтчү бабасан буғданы вер, дары ейәрсән,
Су олмаса, гышда әридиб гары ейәрсән.
Дашдан юмушаг зәһр нәдир, мары ейәрсән,
Өйрәшмәмисән әт-яға дүнядә, әкинчи!
Һейван кими өмр зәйләмисән садә, әкинчи!

Лакин мәним инсанлыг олуб вәз'и-мәдарым,
Бәйзадәйәм, асайишәдир чүмлә гәрарым.
Мейсиз, мээсиз битмәз олура шамү наһарым,
Иштә беләдир һаләти-бәйзадә, әкинчи!
Бәйзадәләрин рәсми будур, адә, әкинчи!

ДИЛӘНЧИ

Рәдд ол гапыдан ағлама зар-зар, диләнчи!
Ваггылдама байгуш кими, идбар диләнчи!
Бу мәчлисимиз, мәчлиси-әһсандыр, әкәрчи,
Дүздүкләримиз не'мәти-әлвандыр, әкәрчи,
Әһсан фүгәра кәсләрә шаяндыр, әкәрчи,
Бир адәти-ирсийә дәхи вар, диләнчи!
Рәдд ол гапыдан ағлама зар-зар, диләнчи!

Дөвләтлиләрик мәгсәдимиз әйшү сәфадыр,
Мейманларымыз бүсбүтүн әрбаби-гинадыр,
Көкдүр, екадыр, бойну йоғундур, нүчәбадыр.
Бәйдир, ағадыр, ағзы дуалы үләмадыр,
Бишмишләримиз мин чүрә ләззәтли гидадыр,
Тикмә көзүнү мәтбәхә, биар диләнчи!
Рәдд ол гапыдан ағлама зар-зар, диләнчи!

Дәхли бизә нә бошда галыб дәсти-суалын,
Я инки ачындан мәләшир әһлин-әялын,
Бах-бах, нечә чиркиндир о мәнһуси-чәмалын,
Һах-түф үзүнә, сурәти мурдар, диләнчи!
Рәдд ол гапыдан ағлама зар-зар, диләнчи!

Дөвләтли нечин сәрф эдиб өз бәзлү сәхасын,
Ә'яны гоюб дойдурә шәһрин фүгәрасын?
Төксүн көрүм аллаһ үзүнүн шәрмү һәясын,

Эл чэк, яхамыздан, итил, идбар дилэнчи!
Рэдд ол гапыдан аглама зар-зар, дилэнчи!

Бир дэф'э фэгир олдуғуну анла да, зинһар,
Дөвлэтлилэрин бишмишинэ олма һэвэскар,
Йохса емэйэ бир задын, өл, чаныны гуртар!
Этмэ бу гэдэр бизлэрэ азар, дилэнчи!
Рэдд ол гапыдан аглама зар-зар, дилэнчи!

Фэгр әһли гәниләрлә мүлагат эдә билмәз!
Дөвләтлийә инсанлығын исбат эдә билмәз!
Дөвләтли фәгир илә мүсават эдә билмәз!
Нөгсан кәтирәр шә'нинә бу кар, диләнчи!
Рэдд ол гапыдан аглама зар-зар, диләнчи!

Я Т М А Й Ы Н!

Османлылар, алданмайын, аллаһы севәрсиз!
Иранлы кими ятмайын, аллаһы севәрсиз!

Шад олмайын эй севкили милләт вүкәласи
Османлыда чари ола гануни-әсаси.
Гануни-әсаси демә, иранлы әсаси.
Иранлыларын башларынын ганлы бәласы,
Оғланлары өлмүш аналар матәми, яси,
Дерләрсә сизә вар бу ишин сонра сәфаси,
Алданмайын, алданмайын, аллаһы севәрсиз!
Иранлы кими ятмайын, аллаһы севәрсиз!

Әввәлчә верирләр сизә һүррийәти-әфкар,
Йә'ни данышыб фикринизи эйләйин изһар.
Вәгта ки, данышдыз, вүзәра олду хәбәрдар,
Мүтләг көрәчәкләр ки, чибишданә зәрәр вар.
Һәр фәнн илә олса говачаглар сизи начар,
Чүнкү бу йығынчагда олур һаггыныз инкар.
Яхшы буду: топланмайын, аллаһы севәрсиз!
Иранлы кими ятмайын, аллаһы севәрсиз!

Кирәм ки, тәәррүзләр әдиб дә вүзәрайә,
Бир нөв илә өз фикринизи сохдуз арайә,

Та чатды хэбэр бир пара мүфсид үлэмайэ,
«Мирзэ Әли Әкбәр»ләр элин ачды дүайэ,
Тәкфир оху, лә'нәт топу дәйди үрәфайэ,
Вармы элэ бир шәхс эдә эһрары вүгайэ?
Бу әмри әбәс саймайын, аллаһы севәрсиз!
Иранлы кими ятмайын, аллаһы севәрсиз!

Яләл'әчәб Османлылар, ая нә ганырсыз?
Гануни-әсаси верилиб я инанырсыз?!
Мир һашимү, Фәзлүллаһыныз йохму санырсыз?
Әксик дейил онлар, вәли сизләр нә танырсыз?
Бир күн таныйыб онлары, лабүдд усанырсыз.
Анчаг усанырсызса да, ганә боянырсыз!
Гансызлары кеч ганмайын, аллаһы севәрсиз!
Иранлы кими ятмайын, аллаһы севәрсиз!

Бир вәгтидә бизләр дә олуб хүррәмү хәндан,
Сандыг ки, верибләр бизә һүррийәти-вичдан.
Шүкр этдик адамчыллар олуб дахили-инсан,
Өвладымызы сахламадыг ханәдә пүнһан,
Бу молланүмаләр десәләр биздә вар иман,
Йох, йох, она товланмайын, аллаһы севәрсиз!
Иранлы кими ятмайын, аллаһы севәрсиз!

БАНЛАМАРАМ !

Өйлә билирдим ки, дәхи сүбһ олуб,
Мүрғи-сәһәр тәк бир ағыз банладым.
Сәнк шикәст эйләди балү пәрим,
Банламағын һасилини анладым!
Өвчи-фәзадә көрәрәк байгушу,
Сәһнәдә гаггылдайырам инди мән.
Бир дә мәни вурма аман сәнк-дил,
Рәһм элэ ыггылдайырам инди мән.
Ай чалағанлар, мәни горхузмайын,
Мән сизә тәрк эйләмишәм данәни.
Сейр эләйин, өвчи-һөвадә учун,
Мән дә кәзим сәһнәчейи-ханәни.
Ағламайын, ағламайын чучәләр,
Банламарам, банламарам бир даһа.
Банламамагдыр сизә әһдим мәним,
Сөйләмирәм анламарам бир даһа!

СУАЛ-ЧАВАБ

Көрмә — Баш үстә юмарам көзләрим,

Динмә — Мүтиәм, кәсәрәм сөzlәрим.

Бир сөз эшитмә — Гулағым бағларам,

Жүлмә — Пәки, шамү сәһәр ағларам.

Ганма — Бачармам, мәни мә'зур тут!

Бөйләчә тәклифи-маһалы унут!

Габили-имканмы олур ганмамаг?!

Мәчмәри-нар ичрә олуб янмамаг?!

Эйлә хәмуш атәши-сузаныны,

Гыл мәни асудә, һәм өз чаныны!

ЧЫҒЫРМА, ЯТ!

Чығырма, ят, ай ач тоюг, юхунда чохча дары көр!
Сус, ай языг, фәзадәки үгаби-чаншикары көр!

Һининдә далдаланма чох, һәйәтдә дә доланма чох,
Иийәндәки бычаға бах, о тиги-абидары көр!

Кәтирдийин юмуртадан нәтичә чучә көзләмә,
Тавадә гайғанаға бах, очагдакы шәрары көр!

Тахыл, тахыл дейиб дә чох чығырма зәнкәзурлу тәк
Бөйин-ханын, ханын-бөйин әлиндә әһтикары көр!

Мәнәм-мәнәм дейәнләрин инанма чох да гөвлинә
Кәрәжли күндә онларын гычындакы фәрары көр!

Амандыр уйма ваизин һәлавәти-кәламинә,
Әба-гәбаны говза бах, ичиндә зәһримары көр!

Бу әғнияларын үзүн көрүнчә әһтиячидә
Кет эй фәгири-бинәва кәфән бүрүн, мөзары көр!

Бу интилкетләрин сөзүн кәтирмә һеч аралыға,
Олары көрмәк истәсэн шәрабы көр, гумары көр!

Палиткадыр һәр ишләри, алышлары-верншләри,
Оларда бир әмәл фәгәт гуру, бош ифтихары көр!

РУНУМ

Руһум, эй шаһибази-үлвиййәт!
Һиммәтим тәк фәзадә пәрваз эт!
Уч, уч, өвчи-сәмадә пәрваз эт!
Тәнкинаһи-бәдәндә вар хиффәт.

Ашияһни-бәдәндә тутма гәрар,
Янма сән дә мәним кими нарә.
Буламазсан мәлалимә чарә.
Сыхыларсан, ләтифсән, зинһар.

Бошла бу чисми, чисм мән дейиләм!
Сәнә мүшкүл олурса һичраным,
Мән сәнин, сән мәним дилү чаным.
Мән сәнин кәндинәм, бәдән дейиләм!

Һара кетсән сәнинлә мән дә варам,
Бу бәдәндә фәгәт әсириз зар!
Өлмәйимлә севинмәсин әгяр,
Аләм олдугча мән дәхи дурарам!

Бир сәфа булмадыг бу аләмдә,
Башга бир аләмә варыб кедәлим;
Бир овуч хаки хакә тәрк эдәлим!
Мәдфәһни-шуми али-адәмдә.

Мән кедәрсәм вар олсун амалым!
Яшасын шәһрийяри-һүрриййәт!
Яшасын шәһрийяри-һүрриййәт!
Мән кедәрсәм вар олсун амалым!

БЕЙНӘЛМИЛӘЛ

Мүсәлман вә эрмәни вәтәндашларымыза.

Әсримиз хаһиш эдиркән иттифагү иттиһад,
Чүмләмиз әмниййәт ичрә алмаг истәркән мүрад,
Бейнимиздә йох икән бир күнә әсбаби-тәзад
Бу вәтән өвладына ариз олуб бүгзү инад.
Мүслүманла эрмәниләр бейнинә дүшдү фәсад,
Йохму бир саһиб һидайәт, йохму бир әһли-рәшад,
Эй сүхәнданан, бу күнләр бир һидайәт вахтыдыр!
Үлфәтү үнсиййәтә даир хитабәт вахтыдыр!

Ики йолдаш, ики гоншу бир вәтәндә һәмдияр,
Әсрләрлә өмр эдиб сүлһ ичрә булмушкән гәрар,
Фитнәһи-иблиси-мәл'ун олду накаһ ашикар
Көр чәһаләтдән нә шәклә дүшдү вәз'и-рузикар,
Гәтлү гарәт бишимарү шәһрү гәрйә таримар,
Әл'аман! бу фитнәһә чарә гыл, эй пәрвәрдикар!
Эй сүхәнданан, бу күнләр бир һидайәт вахтыдыр,
Үлфәтү үнсиййәтә даир хитабәт вахтыдыр!

Фитнәләр ким фаш олур, билмәм нә һаләтдән төрәр,
Әгл бавәр әйләмәз ким адәмиййәтдән төрәр.

Мүслимийэтдэн вэ яхуд эрмэнийэтдэн төрэр,
Шүбнэ йохдур, чәһлдән я инки гәфлэтдән төрэр,
Бу мүсибәтләр бүтүн бүгзү әдавәтдән төрэр,
Бу әдавәт мүтләга һали-зәләләтдән төрэр,
Эй сүхәнданан, бу күнләр бир һидайәт вахтыдыр!
Үлфәтү үнсийәтә даир хитабәт вахтыдыр!

Һаггы халга билдириб дәф'и-зәләләт әтмәли!
Күн кими табан әдиб памал зүлмәт әтмәли!
Набәча бу ишләрин дәф'индә гейрәт әтмәли!
Хатири-мүғбәрдән рәф'и-күдурәт әтмәли!
Чарәсази-сүлһ олуб дәф'и-хүсумәт әтмәли!
Сабира, бейнәлмиләл тәдбири-үлфәт әтмәли.
Эй сүхәнданан, бу күнләр бир һидайәт вахтыдыр!
Үлфәтү үнсийәтә даир хитабәт вахтыдыр!

Ш Ә К И Б А Й И

Яр кетдикчә, тәһәссүр дили-шейдадә дулар,
Өмр вардыгча, һәвәс ашиги-рисвадә дулар.
Сейли-тә'н өйлә тәмәввүчлә алыб дөврү бәрим,
Бәнзәрәм бир гочаман дағә ки, дәрядә дулар.
Дөйсә дә чанымы минләрчә мәләмәт ләпәси.
Зөврәги-һиммәтим әввәлки тәмәннадә дулар.
Бүсбүтүн синәсинә дөйсә дә мин тишә енә,
Чөврә тәмкин әдәрәк, дурдуғу мә'вадә дулар.
Нәгди-чан исә бәһайи-тәләби-яр, иштә!
Чан бикәф ашиги-садиғ белә севдадә дулар,
Нә гәм, уғратса да бир күн мәни ифнайә заман,
Мән кедәрсәмсә мәрәмим енә дүнядә дулар.
Дурмушам пишү пәси-«тә'н»дә, Сабир, нечә ким,
О «әлиф»ләр ки, пәсү пиши, «этә'на»дә дулар.

Бу гезәлини мәгтәи-мәзмунуну Хага-
ни Ширванинин «Чинан истадәәм
пишү-пәси тән Ки, истадә әлиф-
һайи-этә'на» бейтиндән игтибас әт-
дийнмизи ачизанә ихтар әдирик.

(С а б и р).

НЕЙЛЭРДИН, ИЛАҢИ?

Даш гэлбли инсанлары нейләрдин, илаһи?!
Биздә бу союг ганлары нейләрдин, илаһи?!

Артдыгча һәясызлыг олур эл мүтәһәммил,
Һәр зүлмә дөзән чанлары нейләрдин, илаһи?!

Бир дөврдә ким сидгү сәфа галмаячагмыш,
Билмәм белә дөвранлары нейләрдин, илаһи?!

Мәзлумларын көз яшы дәрә олачагмыш,
Дәрәлары, үмманлары нейләрдин, илаһи?!

Сәйяди-чәфакардә рәһм олмаячагмыш,
Аһуләри, чейранлары нейләрдин, илаһи?!

Бағын, әкинин хейрини бәйләр көрәчәкмиш,
Тохм әкмәйә деһганлары нейләрдин, илаһи?!

Иш рәнчбәрин, күч өкүзүн, ер өзүнүнкү,
Бәйзадәләри, ханлары нейләрдин, илаһи?!

Һөкм әйләйәчәкмиш бүтүн аләмдә чәһаләт,
Дилдадейи-ирфанлары нейләрдин, илаһи?!

Сүртуклу мүсәлманлары тәкфирә гоян бу:
Дөшдүйлү мүсәлманлары нейләрдин, илаһи?!

Яхуд буларын бунча нүфузу олачагмыш,
Беш-үч бу сүхәнданлары нейләрдин, илаһи?!

Гейрәтли даносбазларымыз иш бачарыркән,
Тәнбәл, дәли шейтанлары нейләрдин, илаһи?!

Әрләр һәрә бир гыз кими оғлан севәчәкмиш,
Әвләрдәки нисванлары нейләрдин, илаһи?!

Тачирләримиз Сонялара бәнд олачагмыш,
Бәдбахт Түкәзбанлары нейләрдин, илаһи?!

Сүбһанәкә, сүбһанәкә, сүбһанәкә, ярәб,
Бахдыгча бу һикмәтләрә һейран олурам һәп.

ТӘК СӘБИР

Та кәлирик биз дә бир аз анлыяг,
Мәһзәри-үрфанда вурур тәк сәбир,
Я дейирик ишләри сәһманлыяг,
Өлкәдә, һәр янда вурур тәк сәбир.

Истәйирик бир иш ачаг филмәсәл,
Сөйләшәрик бир-ики ил лаәгәл;
Та дейилир пул верин, ашсын әмәл,
Өлкәдә, һәр янда вурур тәк сәбир.

Ялхы бизи әйләмәйиб мүбтәлә:
Сәфһәйи-Гафгазы тутуб бу бәлә
Гахда, Газахда, Шәкидә бәрмәлә,
Шушәдә, Ширванда вурур тәк сәбир.

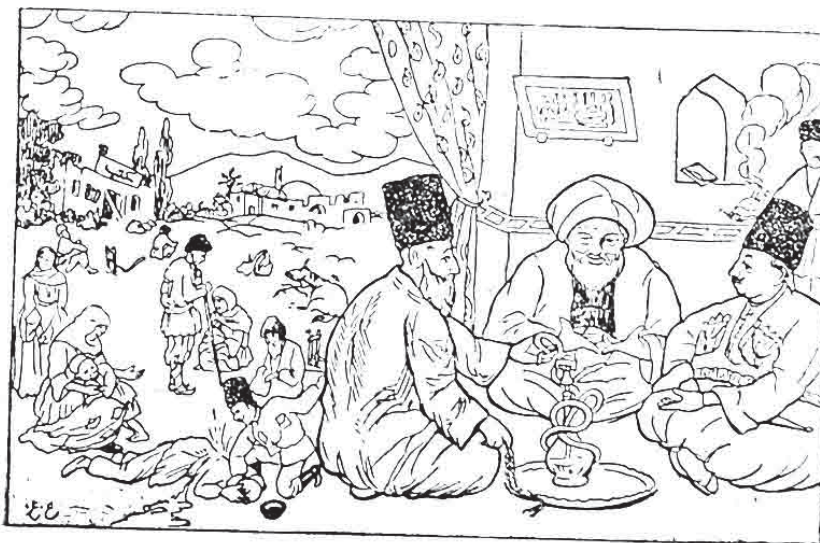
Лакин о ерләрдә кедир, дурмайыр,
Бир әлә лайигли кәләк гурмайыр,
Кәнчәдә дерләрсә вурур, вурмайыр,
Өйлә ки, Сәлянда вурур тәк сәбир.

Андыра галмыш нә яман сәсләнир,
Сөз демәйә вермир аман, сәсләнир.
Ох атылыр, санкы каман сәсләнир.
Саһәти-мейданда вурур тәк сәбир.

Һәрзә, нә шура вә нә мәчлис билир,
Нә дүшүнүр яхшы, нә бир пис билир,
Горхмур, утанмыр, нә дә бир һисс билир
Һичрәдә, дүкканда вурур тәк сәбир.

НӘ ИШИМ ВАР!

Милләт нечә тарач олур-олсун, нә ишим вар!
Дүшмәнләрә мөһтач олур-олсун, нә ишим вар!

Сәс салма, ятанлар айылар, гой һәлә ятсын!
Ятмышлары разы дейиләм кимсә оятсын.
Тәк-тәк айылан варса да, һаг дадыма чатсын,
Мән салим олум, чүмлә чаһан батса да, батсыз!
Милләт нечә тарач олур-олсун, нә ишим вар!
Дүшмәнләрә мөһтач олур-олсун, нә ишим вар!

Салма ядыма сөһбәти-тарихи-чаһани,
Эйями-сәләфдән демә сөз, бир дә филани!
Ғал исә кәтир мейл эләйим долманы, нани,
Мүстәғбәли көрмәк нә кәрәк, өмрүдү фани.
Милләт нечә тарач олур-олсун, нә ишим вар!
Дүшмәнләрә мөһтач олур-олсун, нә ишим вар!

Өвлади-вәтән гой һәлә аварә долансын!
Чиркаби-сәфаләтлә әли, башы булансын!
Дул өврәт исә сайилә олсун, ода янсын!
Анчаг мәним авазейи-шә'ним учалансын!
Милләт нечә тарач олур-олсун, нә ишим вар!
Дүшмәнләрә мөһтач олур-олсун, нә ишим вар!

Һәр милләт әдир сәфһейи-дүнядә тәрәгги,
Эйләр һәрә бир мәнзили-мә'вадә тәрәгги,
Йорған-дөшәйимдә дүшә кәр ядә тәрәгги,
Биз дә әдәрик аләми-рә'ядә тәрәгги.
Милләт нечә тарач олур-олсун, нә ишим вар!
Дүшмәнләрә мөһтач олур-олсун, нә ишим вар!

ФИСИНЧАН

Санма әздикчә фәләк бизләри виранлыг олур,
Ун тәмәннасы илә буғда дәйирманлыг олур.

Гарышыгдыр һәләлик милләтин исте'дады,
Әләнирсә сафы бир ян, тозу бир янлыг олур.

Чалхаландыгча, буландыгча заман нәһрә кимн,
Яғы яғ үстә чыхыр, айраны айранлыг олур.

Ким ки, инсаны севәр, ашыги-һүррийәт олур,
Бәли, һүррийәт олан ердә дә инсанлыг олур.

Эй ки! дерсән үрәфа раһи-хәтадә булунур,
Әлми-мәнтигчә бу сөз бәһрейи-наданлыг олур.

Үрәфа дерсән өзүн, әһли-хәта дерсән өзүн,
Дүшүнүрсәнми бу сөздә нечә һәдянлыг олур?

Көзүнү хийрәләдирми күнәши үрфанын
Һайды хәффаш сифәт бунчамы хулганлыг олур?

Танырыг биз сизи артыг, демә һай биз беләйик!
Танылыр ол киши ким тутдуғу мейданлыг олур.

Бахмасыз кушейи-чешм илә фәгиранә тәрәф,
Йүйүрүрсүз ора ким дадлы фисинчанлыг олур.

СЭН ДЕЙЭН ОЛМАЙЫБ ҺЭЛЭ

«Тазә һәят» гәзетиндә Мәм-
мәдзәдәнин: «Сән дейән олду, мән
дейән?» нәгәратлы ше'ринә чаваб.

Ловғалашыб, а көрмәмиш, чох да белә фырылдама,
Тәрбийәсиз ушаг кими бош-бошуна һырылдама,
Баш-гулағын дүзәлмәйиб, чох да басыб курулдама,
Динмә, данышма, ят балам, сән дейән олмайыб һәлә!

Мүнтәзәм олмамыш әмәл, рөвнәги-кар олурму я?
Сүбһ түлү этмәмиш, вәгти-наһар олурму я?
Бир күл ачылмаг илә дә фәсли-баһар олурму я?
Динмә, данышма, ят балам, сән дейән олмайыб һәлә!

Гәтл эләдиз Әтабәки, мән ки, бу әмриданмырам?
Вар енә мин Әтабәкиз, йохса әмәлли ганмырам?
Көһнә гапы бу тезлийә тазәләшә инанмырам.
Динмә, данышма, ят балам, сән дейән олмайыб һәлә!

Кирәм: Әтабәк өлдү дә, топу түфәнкиниз һаны?
Бәһри-әмиг һәрбдә кәштейи-чәнкиниз һаны?
Әски һамамдыр, әски тас, бәс ени рәнкиниз һаны?
Динмә, данышма, ят балам, сән дейән олмайыб һәлә!

Сөйлә мәнә вәзарәти-миллийәниз дүзәлдими?
Я узун әл, узун папаг гыссалашыб көдәлдими?
Өлкәнизә шәмәндефер йол тапа билди, кәлдими?
Динмә, данышма, ят балам, сән дейән олмайыб һәлә!

Дари-шәфайи-Теһранын кет элә бир сияһәтин,
Мирзә Әбүлһәсән ханын көр рәвиши-тәбабәтин,
Тән яры бөлдү зәһр илә ексәр әчәм чәмаәтин,
Динмә, данышма, ят балам, сән дейән олмайыб һәлә!

Мүлки-Ирагы адбаад сайсам әкәр кәләл олур,
Тул тапар кәләмьмыз, гареә һәм мәләл олур,
Ишбу сәбәблә ше'римиз мүхтәсәр әрзи-һал олур.
Динмә, данышма, ят балам, сән дейән олмайыб
һәлә!

Арха су долмайыб һәлә,
Көһнә идарәниз дурур,
Рәнки дә солмайыб һәлә!

ҺАЛАЛ ОЛСУН СӘНӘ!

Доғрудан да, Мәмдәли, гейрәт һәләл олсун сәнә!
Бағи-шәһдә этдийин ишрәт һәләл олсун сәнә!
Әһлинә шаһ олдуғун дәвләт һәләл олсун сәнә!
Вердийин мәшрутейи-милләт һәләл олсун сәнә!

Олдун ол күндән ки, малик рүтбейи-әмдадына,
Дүшмәди эл гайғысындан башга бир шей ядына,
Әдлү дадә дад вердин, етсин аллаһ дадына,
Яхшы бир шәһрәг газандын адына, өвладына,
Кетдийин йол, тутдуғун ниййәт һәләл олсун сәнә!
Вердийин мәшрутейи-милләт һәләл олсун сәнә!

Афәринләр доғру йоллу вердийин пейманлара,
Әһдини ифа үчүн садир олан фәрманлара,
Һәфтәдә бир, айда бир анд ичдийин гур'анлара,
Ағибәт һәр сәмтидә чәлб этдийин меһманлара,
Чәкдийин бу хани-биминнәт һәләл олсун сәнә!
Вердийин мәшрутейи-милләт һәләл олсун сәнә!

Мүстәгиллән һөкмүраны олдуғун Иранына,
Һансы хидмәтдән сағындын, та тохунсун ганына,
Инди бир Иран дейил, аләм күвәнсин шанына,
Намына, намусуна, инсафына, вичданына!
Әһли-вичдан вердийи гиймәт һәләл олсун сәнә!
Доғрудан да, Мәмдәли, гейрәт һәләл олсун сәнә!

Алты мин илдән бәри мөвчуд олан бир мәмләкәт,
Көрмәмишди сән кими бир шаһи-вала мәртәбәт,
Ниййәтин саф, ә'тигадын пак, гәсдин мәс'әдәт,
Милләтин шад, өлкән абад, үмдә фикрин мәрһәмәт.
Гойдуғун тач, өртдүйүн хәл'әт һәләл олсун сәнә!
Вердийин мәшрутейи-милләт һәләл олсун сәнә!

Арсланлар бойнуна салдырдығын зәнчирләр,
Намвәрләр гәтлинә чәкдирдийин шәмширләр,
Атәши-гәһрү гәзәблә яхдығын тә'мирләр,
Вәсфә шаяндыр һәгигәт этдийин тәдбирләр.
Үмми-хаган оғлу! Бу гейрәт һәләл олсун сәнә!
Вердийин мәшрутейи-милләт һәләл олсун сәнә!

ИНСАНЛАР

Сәмадән бир мәләк һейрәтлә дер:
инсанлар, инсанлар!
Нәдир бу руйи-әрзи гаплайыр ал
ганлар, инсанлар!
«Дәли шаир»

Сәрадән бир дәли шейтан дейир инсанлар,
инсанлар!

Нәдир дүняны тутмуш элмләр, үрфанлар...
инсанлар!

Ганан ким, гандыран ким, нәшр үрфан әйләйән
кимдир?

Сизи иршад эдир көрмүрсүнүз фәттанлар... инсанлар!

Әдәбдән, элмдән кәр фейзияб олса әвамүннас,
Дүшәр шә'нү шәрәфдән моллалар, ийшанлар...
инсанлар!

Севәрми әһли-истибад милләт һушияр олсун?
Буна разы олурму бир нечә вичданлар... инсанлар!

Айылымыш рәнчбәрләр, алмаг истәр һәгги-мәшруин
Нә ердә галмысыз бәйләр, ағалар, ханлар... инсан-
лар!

Мүһәррирләр, мүфәннинләр усанмазлар, утанмазлар,
Язарлар һәрзәләр, әфсанәләр, һәдяңлар...
инсанлар!

Шәрарәтдән чәкиб әл, хейрә маил олмаян бир дәм,
Кәсин башлар, алын чанлар, төкүн мин ганлар...
инсанлар!

Бәшәрсиз, сиздә ган төкмәк тәбиидир, чибиллидир,
Бу фитрәтдән узагдыр шүбһәсиз шейтанлар...
инсанлар!

Дейилми һейф дилләрдән губари-чәһл мәһв олсун,
Нечин һәр күндә гандан голмасын туфанлар...
инсанлар!

Дәмадәм нәфси-әммарә демәкдә «үгтүлүл-әхван»
Нечин салим гала башлар, бәдәнләр, чанлар...
инсанлар!

Чәһаләт пәрдәсин чак этмәйин, онда көрәрсиз ким,
Сәрадыр чисмләр, һәм нәфсләр, шейтанлар...
инсанлар!

БАРАКАЛЛАҢ

Сән беләсәнмиш балам, ай баракаллаһ сәнә!
Фисг имиш әмрин тамам, ай баракаллаһ сәнә!

Доғру имиш шаирин олмаз имиш мәһәби,
Кафир олурмуш бүтүн мирзәләрин әгләби,
Ләғвү әбәс мәтләби, ләһвү ләәб мәшрәби,
Шуғлү гәзет, телграм, ай баракаллаһ сәнә!

Ай адама охшамаз, бир үзүнә бахсана!
Бом-боз олуб саггалын, рәнк һәна яхсана!
Мә'мин олуб бир үзүк бармағына тахсана,
Та ки, десин хасу ам: ай баракаллаһ сәнә!

Йох хәбәрин бинәва һич өзүндән сәнин,
Лап малағанлыг яғыр кирдә көзүндән сәнин,
Доғрусу мән һүркмүшәм бә'зи сөзүндән сәнин,
Вермәрәм артыг салам, ай баракаллаһ сәнә!

Һейф гапанмыш сәнин дидеи-һагбинләрин,
Мәнзилинә йығмысан партретин чинләрин,
Көзләринә чарпмайыр йохса бу бидинләрин
Сурәти һәр сүһү шам, ай баракаллаһ сәнә!

Әглин азыб ай языг, бошламысан карыны
Чүмлә дәйишдирмисән күркүнү, палтарыны,
Чәкмә-галош кеймисән, позмусан әтварыны,
«Фе'лүкә фе'лүлһәрам», ай баракаллаһ сәнә!
Ағзына олсун гадам, ай баракаллаһ сәнә!

ГЕЙРӘТ ВАХТЫДЫР

Мүртәчә хадимләрим! Һа, инди хидмәт вахтыдыр!
Ятмайыб, һушяр олун, иш вахты, гейрәт вахтыдыр!

Кизли чәм'ийәт япын, мәчлис гурун, шура эдин!
Рәшт, Зәнчан иртичаин һәр ерә ичра эдин!
Һәр нә чүрсә ришейи-мәшрутәни имһа эдин,
Һейкәли-мәнфури-истибдадымы әһя эдин,
Иғтишаша башлайын, һәр ердә фирсәт вахтыдыр!
Ятмайын, һушяр олун, иш вахты, гейрәт вахтыдыр!

Чәһд эдин көндәрдийим тәһрирләр пуч олмасын,
Яздығым, көстәрдийим тәзвирләр пуч олмасын,
«Мәмдәли-Казим» төкән тәдбирләр пуч олмасын,
Вердийим гөвл, алдығым тәғрирләр пуч олмасын,
Инди исбати-һүнәр, сидгү сәдагәт вахтыдыр!
Ятмайын, һушяр олун, иш вахты, гейрәт вахтыдыр!

Санмайын анчаг Әдесдә кефдәйәм нисван илә,
Иртибатым йохдур өз мүлкүм олан Тһһран илә,
Лафәваллаһ вар әлагәм бүсбүтүн Иран илә,
Рәшт илә, Гәзвин илә, Кирман илә, Зәнчан илә.

Мән иши галдырмышам, сиздән дә һиммәт вах-
тыдыр!

Ятмайын, һушяр олун, иш вахты, гейрәт вахтыдыр!

— : —

Санмайын аздыр букүн Иранда ә'ваным мәним,
Әв башы һәр ердә вар минләрчә дәрбаным мәним,
Онлара садир олур һәр анда фәрманым мәним,
Мән бу йолда ишдәйәм вар һәр гәдәр чаным мәним,
Лейк сиздән дә мәнә инди һәмийәт вахтыдыр!

Ятмайын, һушяр олун, иш вахты, гейрәт вахтыдыр!

Бах нечә Иран бу саат һаләти-бөһрандадыр.

Парламан һейрәтдә, ә'за мә'рәзи-туфандадыр.

Ганмайыр һеч кәс ки, кәшти һанда, дәрә һандадыр.

Мүхтәсәр һәр вәһилә мәшрутә мин нөгсандадыр,

Этмәйин гәфләт бу фирсәтдән гәнимәт вахтыдыр!

Ятмайын, һушяр олун, иш вахты, гейрәт вахтыдыр!

Көрмәйирсиэми киши каһ сөз, каһ исте'фа верир.

Хейрсиэми мәнсәбиндән әл чәкир, екча верир,

Я Нәчәфдән мүчтәһид мүфтә мәкәр фитва верир,

Санма бу фитвайә биһәггүл-әмәл имза верир.

Иш апармагчын букүн дүняда фирсәт вахтыдыр!

Ятмайын, һушяр олун, иш вахты, гейрәт вахтыдыр!

... АГИЛАНӘ ЯД ЭТ!

Вәгта ки, әсәр нәсими-зүлмәт,
Тә'сир бағышлаяр чәһаләт,
Дүнядән әдәм олур бу милләт,
Һәрчәнд бачармарам нүбүввәт,
Амма белә кәстәрир зәманә:
Бихар галыр күли-фәрасәт,
Эй сейрә чыхан о күлситанә!
Онда оху бир дуайи-рәһмәт,
Инди мәни кафиранә яд эт!
Вәгта ки һәна сатан тапылмаз,
Саггаллар олур я ағ, я гарә,
Баш гырхмаға һич кимсә галмаз,
Тәхми-кечәлә әдәллә чарә,
Нә нурә, нә пүштмали-дәллак,
Нә зәли, нә нештәрү һәчәмәт,
Пәһ-пәһ нә заман, нә аләми-пак,
Нә лә'н, нә күфр, нә ләчәчәт,
Онда мәни агиланә яд эт!

Вэгта ки чаһанда ләфзи-кафир
 Бир-бир позулар һамы лүгәтдән;
 Нә молланума, нә мирзә Гәнбәр,
 Йох рәнчү мөлал бир чәһәтдән;
 Инсанлар олур чү чисми-ваһид,
 Аләм дәхи бир вәтән ки, чәннәт!
 Нә ширк, нә мө'минү, нә мүлһид.
 Әсрарыны билдирәр тәбиәт,
 Онда мәни янә-янә яд эт!

БИЗӘ НӘ!

Кәр бу ил халгы тәбаһ этди кираңлыг, бизә нә!
 Тапмайыр ач-ялавачлар күзәранлыг, бизә нә!

Биз мәкәр ачлара вәгф эйләмишик малымызы?
 Та ки, һәр мүстәһәгә бәзл әдәк әмвалымызы.
 Биз мүраат әдәрик анчаг өз әһвалымызы.
 Даима бәсләйәрик наз илә әтфалымызы,
 Атасыз тифлләри басды боранлыг, бизә нә!
 Тапмайыр ач-ялавачлар күзәранлыг, бизә нә!

Бу да сөздүрмү, газандыгларымыз парәләри,
 Ней верәк боғмаласын Зәнкәзур аварәләри?
 Бизләрә дәхли нәдир, йохдур әкәр чарәләри.
 Гой ағарсын фүгәра көзләринин гарәләри.
 Чәксин онлар кемә-күндүз никәранлыг, бизә нә!
 Тапмайыр ач-ялавачлар күзәранлыг, бизә нә!

Бошла ай молла дайы, сән дә бизи чәкмә зора,
 Биз сәнин һийлән илә дүшмәрик әсла бу тора,
 Бахмарыг кушейи-чешм илә даһа Зәнкәзура,
 Гарлы дағларда союгдан өләнин чаны корә!

Олмады гисмәт о бәдбахта аранлыг, бизә нә!
Тапмайыр ач-ялавачлар күзәранлыг, бизә нә!

Бизә көстөрмә, эзизим, о гәм ойнагларыны,
Язда чох кәзмишик ал күлләр ачан дағларыны,
Йығмышыг дәһ-екини, бошламышыг бағларыны,
Гыш үчүн хошламышыг Тифлис оюнчагларыны,
Чулғайыб Зәнкәзуру инди боранлыг, бизә нә!
Тапмайыр ач-ялавачлар күзәранлыг, бизә нә!

Һәләлик тулламышыг ханейи-виранәләри,
Доланыб кишвәри-Тифлисидә кашанәләри,
Тапдыг ахыр Лизалар тәк нечә чананәләри,
Чилчирагларла ишыгландырыгы ханәләри,
Залхалар дахмасына чөкдү гаранлыг, бизә нә!
Тапмайыр ач-ялавачлар күзәранлыг, бизә нә!

ЕТИМ МӘМДӘЛИ

Нәдир ая енә үсянлары иранлыларын?
Башлады чүнбүшә түҗянлары иранлыларын.
Нәгзи-әһд әйләди ә'янлары иранлыларын,
Дәрһәгигәт пис имиш ганлары иранлыларын.

Янсын иранлыларын архасы, янды чийәрим,
О етим Мәмдәлидән вар енә бир пис хәбәрим,
Белә дерләр ки, гоюб тәхти, гачыб тачи-сәрим,
Сығыныб консула хаганлары иранлыларын,
Дәрһәгигәт пис имиш ганлары иранлыларын.

Әһли-Иран бу гәдәр бишәрәф олсун, нә үчүн?
Дүшмәни-тәрзи-үмури-сәләф олсун, нә үчүн?
Ени Османлы кими нахәләф олсун, нә үчүн?
Бата, ярәб, көрүм Иранлары иранлыларын,
Дәрһәгигәт пис имиш ганлары иранлыларын.

Үччә ил гоймадылар тәхтдә раһәт яшасын,
Бир доюнча чыхарыб кейф, эдиб ишрәт, яшасын,
Та онун сайәйи-әдлиндә бу милләт яшасын,
Олсун асудә мүсәлманлары иранлыларын,
Дәрһәгигәт пис имиш ганлары иранлыларын.

Нейләмишди сизә яһу, бу башы дашды етим?
Я нә вичданә дэйәр бир ишә чулғашды етим?
Һәрә бир һогга чыхартдыз, кырыхыб чашды етим,
Деди: чыхсын дәхи гой чанлары иранлыларын,
Дәрһәгигәт пис имиш ганлары иранлыларын.

Сизә өз шә'нинә шайистә кәрәм этмәдими?
Һөкми-мәшрутейи-Ираны рәгәм этмәдими?
Хәтти-гур'аны өпүб, яди-гәсәм этмәдими?
Нийә бәс олмады иманлары иранлыларын?
Дәрһәгигәт пис имиш ганлары иранлыларын.

Билмирәм андыра галмыш бу нә һүррийәт иди?
Һарадан чыхды бу сөз, я бу нечә сөһбәт иди?
Өлкәмиз алты мин илдән бәри бир чәннәт иди,
Инди ган-ган дейир инсанлары иранлыларын,
Дәрһәгигәт пис имиш ганлары иранлыларын.

Һәлә иранлыларын бир о Сипәһдарына бах!
Бәхтияри элинин рутбәли Сәрдарына бах!
Бир сән аллаһ буларын шаһ илә рәфтарына бах!
Бу да ә'янлары, әрканлары иранлыларын!
Дәрһәгигәт пис имиш ганлары иранлыларын.

Башына чәм эләйиб һәр бири бир хейли сипаһ
Ки, нә вар? Мәмдәли, дүш тәхтдән, олма бизә шаһ!
Этдиләр үч күнүн әрзиндә бүтүн әмри тәбаһ,
Гачды ах-вай дейә султанлары иранлыларын,
Дәрһәгигәт пис имиш ганлары иранлыларын.

Бундан әввәл бу көзәл өлкәдә чанлар вар иди,
Яхшы-яхшы гочалар, адлы чаванлар вар иди,
Шаһы һаг зилли билән севкили ханлар вар иди,

Инди Ефремлар олуб ханлары иранлыларын,
Дәрһәгигәт пис имиш ганлары иранлыларын.

Бир дә яһу, нә кәрәк эл гарыша шаһ ишинә,
Көз ачыб диггәт эдә каһ өзүнә, каһ ишинә,
Шаһ олан кәс олур анчаг өзү акаһ ишинә,
Йохса һәр силсиләчүнбанлары иранлыларын,
Дәрһәгигәт пис имиш ганлары иранлыларын.

Шаһ биләр өлкәдә һәр нә көтүрәр, һәр нә гояр,
Каһ чибин, каһ дәрисин һәр кимин истәрсә сояр,
Баш кәсәр, әв дағыдар, чан чыхарар, көз дә ояр,
Мин дә чыхса көйә әфганлары иранлыларын,
Бәчәһәннәм ки, яныр чанлары иранлыларын.
Шаһын өз әбдидир инсанлары иранлыларын.

ГЕЙРЭТИМИЗ БЭЛЛИДИР

Ким нэ дейир биздэ олан гейрэтэ ?
Гейрэтимиз бэллидир нэр миллэтэ!

Биз гоча гафгазлы икид эрлэрик,
Чүмлэ хүнэрмэндлэрик, нэрлэрик.
Иш көрөчөк ердэ сөз эзбэрлэрик,
Ашигиз анчаг гуру, бош сөһбэтэ,
Ким нэ дейир биздэ олан гейрэтэ?

Чырманарыг кечмэйэ чай кэлмэмиш,
Башлаярыг гызмага яй кэлмэмиш,
Сөз верэрик инди бир ай кэлмэмиш,
Аста гачыб дүртүлэрик хэлвэтэ,
Ким нэ дейир биздэ олан гейрэтэ?

Чүмлэ чаһан ятса да биз ятмарыг,
Гейрэти-миллийэмизи атмарыг,
Әһлимизи башгалара сатмарыг,
Бир гуруша, бир пула, я бир четэ,
Ким нэ дейир биздэ олан гейрэтэ?

Биздэ көрүнмэз нэ фәсадү нифаг,
Ишлэмэйэ бир-биримиздән гочаг,
Бах будур, исламы кәтиррик габаг,
Бөйлөчө хидмәт олунур миллэтэ,
Ким нэ дейир биздэ олан гейрэтэ?

Бир ишә мин һиммәгимиз вар бизим,
Бах нечә чәм'ийәтимиз вар бизим!
Бунда көзәл нийәтимиз вар бизим,
Ай баракаллаһ бу көзәл нийәтә!
Ким нэ дейир биздә олан гейрэтә?

Һансы мәкатиб ки, ону ачмадыг?
Һансы сәнае ки, пара сачмадыг?
Вердийимиз сөздән узаг гачмадыг?
Ишләримиз етди бүтүн сүр'әтә,
Ким нэ дейир биздә олан гейрэтә?

Бах, нечә дарүл'әчәзә, дари-әлм,
Бир нечә мәктәб, нечә асари-әлм,
Бизлэрик әлбәттә хәридары-әлм,
Чатмышыг олдур ки, белә һөрмәтә,
Ким нэ дейир биздә олан гейрэтә?

Биздә нә фәһлә тапылыр, нә кәда,
Биздә нә сайил вә нә бир бинәва,
Бәхтәвәр өвладымыза, мәрһәба!
Баш апарыб нәр бири бир сән'әтә,
Ким нэ дейир биздә олан гейрэтә?

Әтмишик ийфа аталыг меһрини,
Чәкмишик өвладымызын фикрини,
Өмрүмүз олса көрәрик бәһрини,
Онда ки, онлар уячаг сиргәтә,
Һәбсидә мәшгул олачаг ишрәтә,
Фәхр әдәрик биз дә бүтүн миллэтә,
Ким нэ дейир биздә олан гейрэтә?
Ай баракаллаһ бу көзәл нийәтә!

БАКИ ГОЧУЛАРЫНА

(Фүзулийә нәзирә)

Көнлүм ачылыр зүлфи-пәришаныны көрчәк,
Нитгим тутулур гүнчәйн-хәнданыны көрчәк.

Фүзули

Көнлүм буланыр кучәдә чөвланыны көрчәк,
Нитгим тутулур һәрзәвү һәдяныны көрчәк,

Чаным үзүлүр әлдәки галханына бахчаг,
Гәлбим алышыр белдәки патраныны көрчәк.

Бахдыгча револверинә әндамым олур сүст,
Бағрым ярылыр хәнчәри-бүрраныны көрчәк.

Тәфриг әдәмәм мәстми, һушярмысан сән?
Мәстанә рәвиш, руйи-пәришаныны көрчәк.

Дүшдүн лотулуг мәшгинә ислама уюшма,
Өлдүр һарада олса мүсәлманыны көрчәк!

Гой бөркүнү кәч гашынын үстүндә, фырылда,
Кәндин кими бир лотийи-мейданыны көрчәк!

Мәст ол кечә-күндүз нә билим ят һараларда,
Юм көзләрини ханейи-вираныны көрчәк.

Дилбәрләр илә кейфини чәк бағда, чәмәндә,
Бир бахмада әтфали-чийәрганыны көрчәк,

Кәһ искороход чәкмә, кәһи кей лакоронни
Веллән кечә-күндүздә хураманыны көрчәк.

Вар-йохуну сәрф әйлә барышналара анчаг,
Сөй һәмсәри-мәзлумейи-наланыны көрчәк!

Күл, күл ки, чавансан!
Әйяши-чаһансан!
Сәрхошлара чансан!
Вәгта ки, гочалдын,
Риши дөшә салдын,
Пис күнләрә галдын,
Онда биләчәксән...

БУРА САЙ!

Ч а м а а т

Зилли-Султан! Бура сай дөйдүрүб алдыгларыны!
Союб алдыгларыны, сойдуруб алдыгларыны!

З и л л и - С у л т а н

Төвбә, эттөвбә, хәта раһинә кетдикләримә,
Билиб этдикләримә, билмәйиб этдикләримә!

Ч а м а а т

Сән ки, Авропада идин, нийә йорта-йүйүрә
Чумдун Ирана? Бу виранәдә дүшдүн дә кирә.
Салдын ахыр өз элинлә өзүнү ағзы бирә,
Веч битирмәз сәнә дәнмә дәхи дашә, дәмирә,
Бош данышма, бура сай гапдырыб алдыгларыны!
Чапыб алдыгларыны, чапдырыб алдыгларыны!

З и л л и - С у л т а н

Төвбә, эттөвбә, хәта раһинә кетдикләримә,
Билиб этдикләримә, билмәйиб этдикләримә!

Ч а м а а т

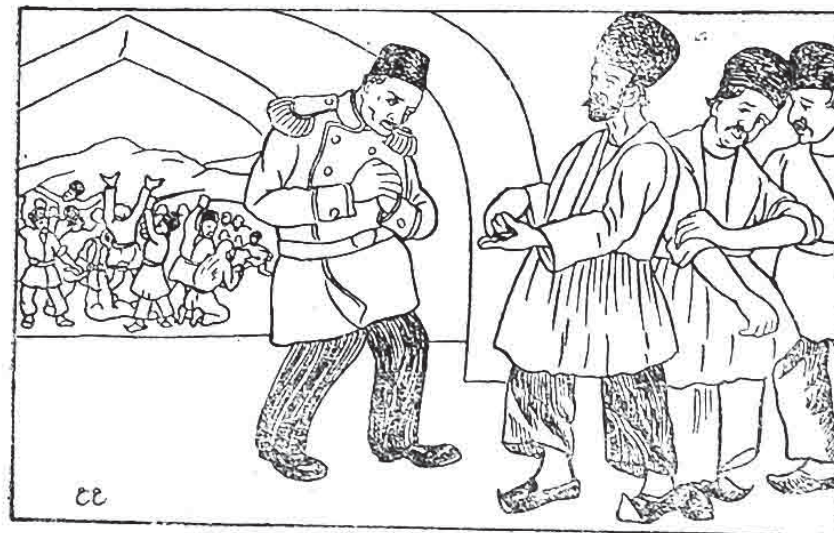
Бирбәбир ядына сал чүмлә унутдугларыны,
Милләтин ганын алыб шишәйә тутдугларыны,

Гыш үчүн ахталайыб яйда гурутдугларыны,
Көзләрин кәлләнә дә чыхса, гус уддугларыны.
Бош данышма, бура сай өлдүрүб алдыгларыны!
Йолуб алдыгларыны, йолдуруб алдыгларыны!

З и л л и - С у л т а н

Төвбә, эттөвбә, хәта раһинә кетдикләримә,
Билиб этдикләримә билмәйиб этдикләримә!

Ч а м а а т

Әлли ил өлкәдә вурмушдун, а залым, ишини!
Сән ки, һазыр эләмишдин чийини, бишмишини,
Тәмәин инди нәдир я? гычыдырсан дишини,
Ач белиндән дәхи шәмшири-мүзэффәркәшини,
Бош данышма, бура сай сатдырыб алдыгларыны!
Атыб алдыгларыны, атдырыб алдыгларыны!

З и л л и - С у л т а н

Төвбә, эттөвбә, хәта раһинә кетдикләримә,
Билиб этдикләримә, билмәйиб этдикләримә!

Ч а м а а т

Әһли-Ираны ушагдыр дейә салдыз бешийә,
Ки, мәбада айылыб ағлая, дурдуз кешийә,
Та ки, ачды көзүн иранлы сохулдуз дешийә,
Иш чәтинләшди, дадуш! Йығдығыны чәк эшийә!
Бош данышма, бура сай асдырыб алдыгларыны!
Басыб алдыгларыны, басдырыб алдыгларыны!

З и л л и - С у л т а н

Төвбә, эттөвбә, хәта раһинә кетдикләримә,
Билиб этдикләримә, билмәйиб этдикләримә!

ГУРБАН БАЙРАМЫ

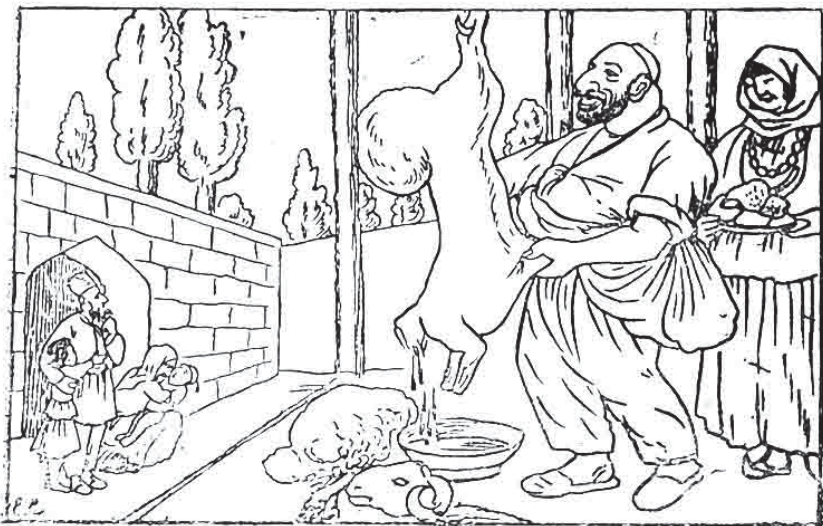
Байрам олчаг шөвкәтлиләр, шанлылар,
Дөвләтлиләр, пуллулар, милянлылар,
Тир боюнлар, шиш гарынлар, чанлылар
Гурбан кәсир Хәлилүллаһ эшгинә,
Фәғир суал әдир аллаһ эшгинә.

Ики гоншу бир-биринин милләти,
Һәр икиси бир пейғәмбәр үммәти,
Бири кәсир гурбан, биширир әти,
Байрам әдир Хәлилүллаһ эшгинә,
О бири дә бахыр аллаһ эшгинә.

Бир гоншунун оғлу кейир, салланыр,
Галустуг кечирир, гырахмалланыр,
Атасы да она бахыр һалланыр,
Фәхр эләйир Хәлилүллаһ эшгинә,
Гоншуя бахмайыр аллаһ эшгинә.

Көрүрсәнми бизим һачы Пирини?
Пайламайыр әтин ондан бирини,
Гоншу сорур бармағының кирини,
Һачы ейир Хәлилүллаһ эшгинә,
Ятыр, шишир, көпүр аллаһ эшгинә.

Дедим: Начы, көзлө ишин бәрисин,
 Диггәт элэ иләрисин, керисин,
 Вер мэкәтәбә гоюнларын дәрисин,
 Элм охунсун Хәлилүллаһ эшгинә,
 Чочуглары яд эт аллаһ эшгинә!

Деди: биздә дәри вермәк сынағы
 Йохдур, версәм оллам арвад гынағы,
 Басдырырыг онда хәмир чанағы,
 Бәрәкәтдир Хәлилүллаһ эшгинә,
 Сахлайырыг эвдә аллаһ эшгинә!

ЭЙ ПУЛ!

Нури-чешманыммысан, эй пул, я чаныммысан?
 Исмәтим, намусум, ирзим, гейрәтим, ганыммысан?
 Гөрмәтим, фәхрим, чәлалым, шөвкәтим, шаныммы-
 сан?

Мәзһәбим, Мәккәм, Мәдинәм, гибләм, әрканыммы-
 сан?

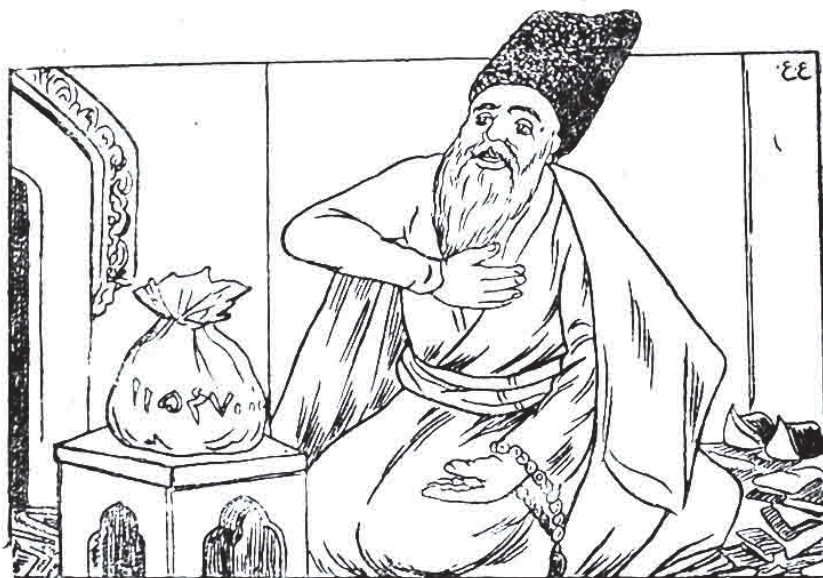
Мәзһәбим, динимми, айинимми, иманыммысан?

Кечди өмрүм шүғли-тәһсиллинлә мөвгуфи-мәләл,
 Дәрдә дүшдүм, бәстәри-һәсрәтдә галдым хәстә һал,
 Сәндәдир көнлүм, енә этсәм чаһандан иртиһал,
 Сән мәним өмрүм, һәятым, чөвһәрим, чаныммысан?
 Мәзһәбим, динимми, айинимми, иманыммысан?

Аһ залым! Аһ ким олдум йолунда чан-фәда,
 Бир доюнча гыймадым сәндән алам зөвгү сәфа.
 Инди варисләр һүчумавәр олуб ексәр сана,
 Варисин, яхуд мәним мали-чибишданыммысан?
 Мәзһәбим, динимми, айинимми, иманыммысан?

Эйләмәз варисләрим мән тәк сәни сандыға дәрч,
 Һәр бири эйләр сәни бир нөвилә мин ердә хәрч.
 Ресторанларда, клубларда оларсан һәрчи-мәрч.

Һәр етән чейнәр сәни, билмәм әтим, ганыммысан?
Мәһәбим, динимми, айинимми, иманыммысан?

Севдийим! Бундан белә һини-зөвалындыр сәнин,
Ишбу вәчһ илә көнүл чайи-мәләлындыр сәнин,
Хатырым, гәлбим, сәрим вәғфи-хәялындыр сәнин,
Сән мәни мәфтун эдән назәндә чананыммысан?
Мәһәбим, динимми, айинимми, иманыммысан?

Сәндән әл чәкмәздим олсайды әлимдә игтидар,
Лакин ичбарән әчәл әйләр мәни сәндән кәнар!
Чаным ағзымдан чыхынча сөйләрәм биихтияр:
Нури-чешманыммысан, әй пул, я чаныммысан?
Мәһәбим, динимми, айинимми, иманыммысан?

ВЕРМИРӘМ А... ВЕРМИРӘМ А...

Мән өлүм, молла, бизим Ханкишинин ганына бах!
Эвинә, мәнзилинә, мүлкүнә, әйванына бах!
Пулуна, алверинә, сәрвәтү саманына бах!
Нәфсинә, һирсинә, инсафына, вичданына бах!
Көр бу ган илә бунун шә'нинә эһсан ярашыр?
Я һәлә йығмаға пул, этмәйә миллиян ярашыр?
Белә бир шәхсә рәвадырмы, гыл эһсан дейәләр?

Ач, языг кимсә дейилдир, емәйә вар чөрәйи,
Емәйә вар чөрәк, амма буна дөзмүр үрәйи,
Һәвәси яхмағадыр, йыхмағадыр һәр кәрәйи,
Аризусу будур: алтундан олайды дирәйи,
Көр бу нийәтлә бунун шә'нинә эһсан ярашыр?
Я һәлә йығмаға пул, этмәйә миллиян ярашыр?
Белә бир шәхсә рәвадырмы, гыл эһсан дейәләр?

Вар сүрийлә гоюну, илхы илә ат, өкүзү,
Олса да мин бу гәдәр мал-гарасы ачды көзү,
Эләйир сәчдә пула, бу сөзә гаилдир өзү,
Санма бөһтан атырам кәнди дейир ишбу сөзү
Көр бу һирс илә бунун шә'нинә эһсан ярашыр?
Я һәлә йығмаға пул, этмәйә миллиян ярашыр?
Белә бир шәхсә рәвадырмы, гыл эһсан дейәләр?

Гочалыб өтмәдәдир етмиши, һәштады яшы,
Йохдур оғлу, ушағы, бир гарыдыр, бир дә башы,
Күнбәкүндән гочалыб артмададыр мүлкү машы,
Дүз дәлил аршыны, өлчүсү, тәразусу, дашы,
Көр бу нәфс илә бунун шә'нинә эһсан ярашыр?
Я һәлә йығмаға пул, этмәйә милян ярашыр?
Белә бир шәхсә рәвадырмы, гыл эһсан дейәләр?

Күндә он шаһы илә чүмлә үмури доланыр,
Бавүчуд инки, дәмадәм әмәли зорбаланыр,
Башгасы пул санаянда бунун ағзы суланыр,
Башлайыр һүрмәйә нәфси, тәмәи гурчаланыр.
Көр бу нәфс илә бунун шә'нинә эһсан ярашыр?
Я һәлә йығмаға пул, этмәйә милян ярашыр?
Белә бир шәхсә рәвадырмы, гыл эһсан дейәләр?

Дейирәм өлмәйини, ай киши, бир ал нәзәрә,
Өврәтин малын илә чатмалыдыр башга эрә,
Әл булашдырма—дейир: карү гәзавү гәдәрә,
Бәлкә мәнән габаг өврәт чумачагдыр сәфәрә,
Көр бу нийәтлә бунун шә'нинә эһсан ярашыр?
Я һәлә йығмаға пул, этмәйә милян ярашыр?
Белә бир шәхсә рәвадырмы, гыл эһсан дейәләр?

Дейирәм: бари бир аз пул айыр эһсанын үчүн,
Мәктәбә вәғф элә хейрат олараг шанын үчүн.
Сөйләйир: кет бу дуаны оху өз чанын үчүн,
Вермәрәм бир гара пул да белә һәдянын үчүн,

Көр бу гейрәтлә бунун шә'нинә эһсан ярашыр?
Я һәлә йығмаға пул, этмәйә милян ярашыр?
Белә бир шәхсә рәвадырмы, гыл эһсан дейәләр?

Молла, бу барәдә зәһмәт дә әкәр олса сана,
Яз бизим әһли-маарифләрә, ә'лан элә та:
Бир дә мәктәб пулу вер сөйләмәсинләр буна һә,
Дүн эшитдим ки, дәхи этмәйәчәк шәрмү һәя,
Ап-ачыг сөйләйәчәк: вермирәм а... вермирәм а...
Көр бу шәрм илә бунун шә'нинә эһсан ярашыр?
Я һәлә йығмаға пул, этмәйә милян ярашыр?
Белә бир шәхсә рәвадырмы, гыл эһсан дейәләр?

П А Р А Д Ы Р

Адәми адәм әйләйән парадыр!
Парасыз адәмин үзү гарадыр!

Гой нә әслин, нәчабәтин олсун,
Нә нәчибанә һаләтин олсун,
Баш-аяг әйб ичиндә олсан да,
Тәк бу аләмдә дөвләтин олсун.

Адәми адәм әйләйән парадыр!
Парасыз адәмин үзү гарадыр!

Олмасын фәһмин, ағлын, идракын,
Вар нә гәм та ки, вардыр әмлакын,
Атәши-ханә сузи-милләт икән,
Һәр кәсин сәчдәкаһыдыр хакын,

Адәми адәм әйләйән парадыр!
Парасыз адәмин үзү гарадыр!

Олмайыр, олмасын да инсафын,
Тут ганын шишә ичрә әснафын!
Та ки, вар әлдә беш бучуг гурушун,
Мө'тәбәрсән көзүндә әшрафын,

Адәми адәм әйләйән парадыр!
Парасыз адәмин үзү гарадыр!

МӘТЛӘБИ АНДЫРМАГ ОЛУРМУ?

Наәһл олана мәтләби андырмаг олузму?
Сөз ганмаяк зор илә гандырмаг олузму?

Көнлүм сәнә майилдир әзәлдән бәри, әй пул!
Олсам да нолур таәтинә ил күнү мәшфул.
Сәнлә көрүрәм кәндими һәр бәзмидә мәгбул,
Сәнсиз бу чаһан әһлин инандырмаг олузму?
Наәһл олана мәтләби андырмаг олузму?

Сәнсән мәним әфзунейи-сәрмаеи-фәхрим,
Сәнлә учалыр мәртәбейи-паеи-фәхрим,
Кәр дөнсә үзүм гибләдән, әй маеи-фәхрим!
Сәндән яна көз нуру доландырмаг олузму?
Наәһл олана мәтләби андырмаг олузму?

Чаным үзүлүб сәндән өтүр халгы союнча,
Бир ятмамышам та сәни сандыға гоюнча,
Дерләр мәнә: пул йығманы бошла, е доюнча!
Әшг әһлини севдадан усандырмаг олузму?
Наәһл олана мәтләби андырмаг олузму?

Касыб дейилик, сиккейи-пули танырыг биз,
Пул илэ олан шә'нүшүүни ганырыг биз,
Бир һәббә зәрәр етсә пула одланырыг биз,
Янсын чийәрим дөвләти яндырмаг олурму?
Наәһл олана мәтләби андырмаг олурму?

Сә'й эйләмишәм бир нечә ил зирәкү чалак.
Һарданса кечиб киримә чох сәрвәтү әмлак,
Бир ачизә рәһм этмәйиб өмр эйләмишәм пак,
Инди бу сүлуки яваландырмаг олурму?
Наәһл олана мәтләби андырмаг олурму?

Бунлар кечәр, инди дүшүб эл башга һавайә,
Пул истәнилир, мәктәб ачылсын фүгәрайә,
Оғлан охусун, гыз охусун пайәбәпайә,
Касыбдары әлмә учаландырмаг олурму?
Наәһл олана мәтләби андырмаг олурму?

Дәһли мәнә нә, әлм охуя милләт ушағы?
Тәһсили-кәмалат эдә я үммәт ушағы,
Кетсин ишә бу тәнбәлү бигейрәт ушағы!
Чаным, көзүм, арифләри гандырмаг олурму?
Наәһл олана мәтләби андырмаг олурму?

Бизләрдә йох иди белә адәт, ени чыхды,
Өврәтләрә тәдриси-китабәт ени чыхды,
Исламә хәләл гатды бу адәт ени чыхды,
Бу чешмәни бир нөв' буландырмаг олурму?
Наәһл олана мәтләби андырмаг олурму?

САТЫРАМ, АЙ АЛАН!

Молдайы! Салмады эл дил боғаза...
Эйби йох, кәрчи гоюлдуг лоғаза,
Яз бу э'ланымы да бир кағаза:
Ачмышам Рейдә кениш бир мағаза,
Чох учуз гиймәтә һәр шей сатырам,
Ай алан, мәмләкәти-Рей сатырам!
Мағазамда тапылар һәр чүрә зад;
Чами-Чәм, рә'йәти-Кей, тәхти-Губад.
Кәрчи базарымы этмәкдә касад,
Сә'й эдир бир пара Ираны нәжад,
Лейк мән бахмайырам, һей сатырам,
Ай алан, мәмләкәти-Рей сатырам!

Нә кәрәкдир мәнә бир мунча үмур
Ки, эдә гәлбимн биһисси-һүзур?
Бабама вермәди эл «абәки-шур»
Дейилән нахәләфү набәшүүр,
Гәсри-Ширин, әсәри-Кей сатырам,
Ай алан, мәмләкәти-Рей сатырам!

Истәмәм нуру, гаранлыг сеvirәм,
Мүлки-Ираны думанлыг сеvirәм,
Бошлайыб шәһри ябанлыг сеvirәм,
Бәсди шаһлыг дәхи ханлыг сеvirәм.

Сәбзәвар илә Мәямей сатырам,
Ай алан, мәмләкәти-Рей сатырам!

Сөз мәним, эв мәним, әсрар мәним.
Ирзү намус мәним, ар мәним.
Мал мәним, мәсләһәти-кар мәним,
Сатырам, дөвләти-Гачар мәним,
Кимә нә дәхли ки, мән шей сатырам?
Ай алан, мәмләкәти-Рей сатырам!

Шаһи-мәшрутә пәнаһ олмаг исә,
Эл гоян вәз'илә шаһ олмаг исә,
Куш бәр әмри-супаһ олмаг исә,
Шаһ олуб һәмдәми-аһ олмаг исә,
Хан олуб, нуш эләйиб мей сатырам!
Ай алан, мәмләкәти-Рей сатырам!

МИР ҒАШЫМ ТӘБРИЗИ

Ғабла дәхи марфашыны Мир Ғашым!
Дурма, көтүр гач башыны Мир Ғашым!

Ғәсб эдәни мәснәди-пейғәмбәри,
Диккәйи-баггал эләдин мәнбәри,
Лобя, нохуд сатмаға олдум чәри,
Инди дәхи хошламайыр мүштәри,
Күнчүтүнү, хашхашыны, Мир Ғашым!
Дурма, көтүр гач башыны Мир Ғашым!

Ғас сәни мәһкум эләди таәтә,
Сәчдә үчүн адәми-һүррийәтә:
Этдин әба әмри-рүбубийәтә,
Әйләмәдин сәчдә, ди кәл лә'нәтә!
Сүзмә дәхи көз-ғашыны Мир Ғашым!
Дурма, көтүр гач башыны Мир Ғашым!

Әбрәһә тәк әзм эләдин фил илә,
Кә'бә эвин йыхмаға тә'чил илә,
Дәсти-худа тейри-Әбабил илә,
Башынызы дешдимми сиччил илә?
Ғырдымы яр-йолдашыны Мир Ғашым?
Дурма, көтүр гач башыны Мир Ғашым!

Сән о дейилдинми эдәндә ғиям,
Сәчдә эдәрди сәнә эксәр әвам?
Инди олар да айылыб биттамам,
Ғылмады һеч ердә сәнә әһтирам.
Атды чәмаәт дашыны Мир Ғашым!
Дурма, көтүр гач башыны Мир Ғашым!

Нейләйсән, халга сөзүн батмады,
Һийләләрин бир кәси алдатмады.
Чәрхәчиләр дә усаныб ятмады,
Инди ки, әһрара күчүн чатмады
Топла гоһум-гардашыны Мир Ғашым!
Дурма, көтүр гач башыны Мир Ғашым!

Сәндә енә ғалмады, гурбан сәнә,
Сә'й эләдин чатмады мейдан сәнә,
Ғалды фәғәт һәсрәтү һирман сәнә,
Чүнкү һарам олду фисинчан сәнә,
Инди е өз бозбашыны Мир Ғашым!
Дурма, көтүр гач башыны Мир Ғашым!
Ярдымы Сәттар башыны Мир Ғашым?

БЕЛӘ ДҮШДҮ

Гәм раһнүмун олду, мәнимки белә дүшдү.
Дил вәртейи-хун олду, мәнимки белә дүшдү
Эл дөндү чүнун олду, мәнимки белә дүшдү,
Тале мәнә дун олду, мәнимки белә дүшдү.
«Игбал зәбун олду, мәнимки белә дүшдү!»

Сән Мәмдәли горхма,
Гәм чәкмә, дарыхма,
Дөвран өзүнүндүр!..

Гафилмишәм әһвалыма севдайи-сәримдән,
Севдайи-сәрим этди мәни тачи-зәримдән,
Ришәм кәсилirmiш, демә, кәскин тәбәримдәв
Ол нурул-үюн олду, мәнимки белә дүшдү.
«Игбал зәбун олду, мәнимки белә дүшдү!»

Сән Мәмдәли гачма,
Наәһлә әл ачма,
Мейдан өзүнүндүр!..

Һеч фаидәбәхш олмады тәдбирләрим, һейф!
Кәшф олду бүтүн аләмә тәгсирләрим, һейф!
Бәр'әкс әсәр әйләди тә'бирләрим, һейф!

Алдатмады бу милләти тәзвирләрим, һейф!
Йылдыздакы... йылдыздакы тә'мирләрим, һейф!
Бах кунфәйәкун олду, мәнимки белә дүшдү,
«Игбал зәбун олду, мәнимки белә дүшдү!»

Сән Мәмдәли бәрк дур!
Торбалары долдур!
Хырман өзүнүндүр!..

Шейпур дейил, тәбл дейил, сур чалынды,
Әкс әйләди сурун сәси һәр гәлбә салынды,
Бир шәбдә отуз иллик үмуратым алынды,
Османлыларын шаһы вәтәндән говаланды.
Иш дөндү оюн олду, мәнимки белә дүшдү,
«Игбал зәбун олду, мәнимки белә дүшдү!»

Сән Мәмдәли горхма!
Гәм чәкмә, дарыхма!
Тегран өзүнүндүр!..

Сән вур ишини, дурма кери мәкрү һийәлдән.
Мән топладығым шейләри, бах гапдылар әлдән,
Бунлар кечәр, амма һәлә вар горхум әчәлдән,
Сән гарны йоғун бир шей идин рузи-әзәлдән,
Бойнун да йоғун олду, мәнимки белә дүшдү,
«Игбал зәбун олду, мәнимки белә дүшдү!»

Сән нәһрәни чалха!
Һеч бахма бу халха!
Айран өзүнүндүр!..

Этдим гэсэм, амма өзүмү сәһвидә сандым,
Қамил Пашалар чидә эдән фикрә инандым,
Бахдым сәнә өз әһдими, пейманымы дандым.
Илләрчә, заманларча, букүн дандығым андым,
Тарихи-гүрун олду, мәнимки белә дүшдү,
«Игбал зәбун олду, мәнимки белә дүшдү!»

Сән Мәмдәли горхма!
Гәм чәкмә, дарыхма!
Мейдан өзүнүндүр!..

Мәзлумларын тутду мәни аһы ахырда,
Инчитди хәянәтләрим аллаһы ахырда,
Олдум Сәланик гәл'әсинә раһы ахырда,
Мәнфалар ара түркләрин шаһы ахырда,
Мәчбури-сүкуи олду, мәнимки белә дүшдү,
«Игбал зәбун олду, мәнимки белә дүшдү!»

Гач Мәмдәли дурма!
Чох синәнә вурма!
Мәндән кәтүр ибрәт,
Сүлһ әйлә, гудурма!
Валлаһ вә биллаһ,
Инсансан инан, аһ,
Фәрман кедәр әлдән,
Саман кедәр әлдән,
Ялһыз нә ки, Теһран,
Иран кедәр әлдән!..

МОЛЛАНЫН ДӘРДИ

(Фүзулийә нәзира)

Аһ әйләдийим сәрви-хүраманын үчүндүр,
Ган ағладығым гүнчейи-хәнданын үчүндүр,
Фүзули

Аһ әйләдийим нәш'әйи-гәлянын үчүндүр,
Ган ағладығым гәһвейи-финчанын үчүндүр.
Вә'з әйләдийим һәдйәвү әһсандан анчаг,
Үмдә гәрәзим кисәвү һәмянын үчүндүр.
Сәркәштәлийим хирмәни-буғдалар учундан,
Ашифтәлийим сәрвәтү саманын үчүндүр.
Фәрш әйләдийим синәми һәр күн гәдәминдә,
Кәскин тәмәим сүфрәдәки нанын үчүндүр.
Бимар тәним күфтәвү бозбаш әләминдән,
Хунин чийәрим долма, бадымчанын үчүндүр.
Вәсф әйләдийим зөвглә әһари-беһишти,
Көвсәр мәзәли шәрбәти-рейһанын үчүндүр.
Көрдүм ки, плов бишмәдәдир, ачлыға дөздүм:
Билдим бу тәдарүк шәби-әһсанын үчүндүр.
Ах, бирчә көрәйдим сәни, әй севкили варис,
Мейлим сәнин ол дәсти-зәрәфшанын үчүндүр.

Мүн'имлэрэ чан вер көнүл! Уйма фүгэрайэ!
Синэмдэ сәни бәсләдийим анын үчүндүр.

Анын шәрәри этмәз әсәр бир кәсә «Һоп-Һоп»
Бу од сәнин анчаг алышан чанын үчүндүр.

Ян, динмә сән аллаһ!
Ган, динмә сән аллаһ!
Һаг сөйләмиш олсан,
Дан, динмә сән аллаһ!

ЧИБИМ ДОЛМАЙЫР

Нечин мәктәбә рәғбәтим олмайыр?
Чибим долмайыр, долмайыр, долмайыр!

Мәнә һәр гәзетчи бәрәлдир көзүн,
Языр һей гәзетләрдә мәктәб сөзүн,
Сөзүн гой дейим бир кәрә лап дүзүн,
Бу ишдән мәнә бир газанч олмайыр,
Чибим долмайыр, долмайыр, долмайыр!

Охур бундан һәр кәс, ганар һаггыны,
Ганан мүтләг али санар һаггыны,
Ахунд исә халгын данар һаггыны,
Бунунчун мәним рәғбәтим олмайыр,
Чибим долмайыр, долмайыр, долмайыр!

Мәнә хейрисиз олдугийчин бу кар,
Она бағларам күфр адын зинһар,
Чамаат да дуймуш буну ашикар,
Бу ишдән мәнә бир газанч олмайыр,
Чибим долмайыр, долмайыр, долмайыр!

Вэ бир дэ бу мэктеблилэр бил'үмүм,
Охурлар камалынча али үлүм;
Эдирлэр бизэ сонра ексэр һүчүм.
Бунунчун она рэгбәтим олмайыр,
Чиби́м долмайыр, долмайыр, долмайыр!

Әкәр мектеб әмриндә бил'интихаб
Мәнә тапшырылса үмүмән һеса́б,
Мән ол вахт һаша эдәм ичтина́б,
Фәгәт индилик бир газанч олмайыр,
Чиби́м долмайыр, долмайыр, долмайыр!

Ах, ах, эй кечән күнләрим ваи мәнә,
Һәр эвдән кәлирди кечә пай мәнә,
Плов, һалва, бал, яғ, шәкәр, чай мәнә,
Нәчәрә ки, инди булар олмайыр,
Чиби́м долмайыр, долмайыр, долмайыр!

Чәтиндир бизимчин бүтүн мәс'әлә,
Бир илдә үч эһсан да кечмир әлә,
Белә галса иш разы оллуг һәлә,
Бу да олмайыр, олмайыр, олмайыр!
Һарын долмайыр, долмайыр, долмайыр!

Йығынчаглар инди сөз илә өтүр,
Беш-үч кәлмә сөз сөйләнир иш битир,
Фәгәт шә'нимиз күнбәжүндән итир.
Бизә эһтирам олмайыр, олмайыр!
Һарын долмайыр, долмайыр, долмайыр!

БУКҮН

Моллалар, олду әчәб талеимиз яр букүн!
Мисйонерләр дэ бизә чыхды һавадар букүн!

О ки, мектебләри мәһв этмәк иди нийәтимиз,
Йох иди әлдә вәлакин она бир гүдрәтимиз;
Мектеб артдыгча азалмагда иди һөрмәтимиз,
О ачылдыгча гапанмагда иди сән'әтимиз.
Күнбәкүн заид олурду гәмимиз, мөһнәтимиз,
Аргадашлар, севинин, олду рәва һачәтимиз!
Гәмимиз битди, фәрәһ олду нүмудар букүн!
Мисйонерләр дэ бизә чыхды әчәб яр букүн!

Мисйонерләр о көзәл фикрили әрбаби-дәһа,
Сан-Петербургда этмишләр әчәб бир шура
Ки, мүсәлманлар ачан бунча мәкәтиб нә рәва,
Охудуб һәндәсә, тә'лим эдәләр чоғрафия,
Һикмәтү һей'әтү тарих илә элми-әшя,
Бу ишә биздә тәһәммүл ола билмәз һаша!..
Чалышың, һиммәт эдин, дәф'инә зинһар букүн!
Мисйонерләр дэ бизә чыхды һавадар букүн!

Мисйонерлэр о көзэл әмрә әдәркән игдам,
 Биз нечин лал отуруб әйләмәйәк бәһсә давам?
 Хасә бу элмләрин, биз үләмайи-ислам,
 Этмишик бир кәрә тәһсилни ислама һәрәм;
 Бунлары билмәз икән биз, нийә әвлади-әвам,
 Охуюб адәм олуб әйләсин ағази-кәлам.
 Инди фирсәт вар икән көрмәли бир кар букүн!
 Мисйонерләр дә бизә чыхды һавадар букүн!

Мисйонерләр! Көрүм аллаһ сизә әһсан әләсин!
 Биз кими сизләри дә дахили-иман әләсин!
 Гоймадыз чүнкү мүсәлманлары түҗян әләсин,
 Ени мәктәбләри аллаһ өзү виран әләсин!
 Учуруб дам-дашыны хак илә ексан әләсин!
 Галсын һәр ердә мүәллимләри бикар букүн!
 Мисйонерләр дә бизә чыхды һавадар букүн!

АЙ ЧАН, АЙ ЧАН!

Дүшдү бүтүн гәзетләр гиймәтдән ай чан, ай чан!
 Халгын чаны гутарды төһмәтдән ай чан, ай чан!

Гыл яймайырды әсла залымларын көзүндән,
 Рүсвай идик чаһанда, мәл'унларын сөзүндән,
 Ах, ах, нә яхшы олду, иш дүшдү өз-өзүндән.

Эллэшмәмиш гутардыг зәһмәтдән ай чан, ай чан!
Дүшдү бүтүн гәзетләр гиймәтдән ай чан, ай чан!

Бади-сәба апар вер молла Гәвама мүждә,
Язсын, де, Ләнкәранда молла Салама мүждә,
Сөйлә о да етирсин чүмлә эвама мүждә,
Мәнбәрдә рөгсә кәлсин бөһчәтдән ай чан, ай чан!
Дүшдү бүтүн гәзетләр гиймәтдән ай чан, ай чан!

Әрз эт бәшарәт илә Гафгаздакы вүчудә,
Журнал, гәзет гапанды, дурма йыхыл сүчудә!
Һәр нә билирсэн эйлә гейбәтдә, рубәрудә,
Язмаз дәхи язанлар бид'әтдән ай чан, ай чан!
Дүшдү бүтүн гәзетләр гиймәтдән ай чан, ай чан!

Кет Гүббәйә салам эт молла Һачы Бабайә,
Сөйлә тутулду чүмлә журнал, гәзет вәбайә,
Мө'мин мүридләр илә дур гош сәда-сәдайә,
Үммәтләрин йығылсын һәр кәтдән ай чан, ай чан!
Дүшдү бүтүн гәзетләр гиймәтдән ай чан, ай чан!

Ятды гәзет язанлар, фирсәт дәхи сизиндир,
Гаршыда вар оручлуг, сөһбәт дәхи сизиндир,
Мәсчиддә мәнбәр үзрә лә'нәт дәхи сизиндир.
Айрылмайын өлүнчә лә'нәтдән ай чан, ай чан!
Дүшдү бүтүн гәзетләр гиймәтдән ай чан, ай чан!

АЙ ҺАРАЙ!

Ай һарай! Бир нечә шаир, нечә шаир кимиләр,
Гоймайын дөндәрәләр Кәнчәйә Ширванымызы!
Ени мәктәб денилән бид'әтин ичрасы илә
Бир дә бәрбад эдәләр ханейи-виранымызы!
Қафир олдуглары етмәз кими бу һәрзәләрин,
Истәйирләр чәкәләр күфрә мүсәлманымызы!
Эй бизи элмә дәләләт эләйәнләр, билирик,
Гәсдиниз элми дейил, сәлбдир иманымызы.
Сахларыг һөрмәти-исламы, даһа доғру десәк,
Ачмарыг мәктәбә һәркиз дә чибишданымызы.
Дейилик биз нухалы, кәнчәли, я ким бакили
Белә бош ишләрә вәғф эйлийәк эһсанымызы.
Истәйирдиз бизи бир фәнн илә иғфал эдәсиз,
Нечә көрдүз сизи тәкфир эдән әхванымызы?!
Қафир этдикми нәзәркаһи-чәмаәтдә сизи?
Таныдызмы бизи, көрдүзмү дә виҷданымызы?
Кедин инди өзүнүздән, дәхи биздән дә дейин.
Ала билдизми һәлә мәктәбә сибянымызы?!

ЙОХ, ЯЗМАРАМ!

Молла дайы чох бәрк дашыр газанын,
Башчысысан һәр йолундан азаным;
Баһарындан көрүнмәйир хэзанын.
Һәр ердән вар чүнкү нечә язанын,
Бурдан да мән хәбәр язым, язмайым?
Йох язмарам! Амма һәлә гой язым!
Гисмәт олса бундан белә язмарам!
Тохунмаса сөзүм элә, язмарам!

Яздығыма ялан-палан гатмарам.
«Ишан» кими рүшвәт пула ятмарам.
Иманымы һач Қазыма сатмарам,
Бошсан дейиб «Фәхри»ни алдатмарам,
Мәсләһәтсә әкәр язым, язмайым?
Йох язмарам! Амма һәлә гой язым!
Фирсәт олса бундан белә язмарам!
Қирә билсәм дашғын селә язмарам!

Кәбин кәссәм дошаб кими ахмарам,
Көз алтындан Фәхри тәрәф бахмарам,
«Әнкәһтү»нү «тәлләгтүйә» чахмарам,
Һач Бәдәли яндырыбан яхмарам,

Далда кедиб сөйәр, язым, язмайым?
Йох, язмарам! Амма һәлә гой язым!
Мөһләт олса бундан белә язмарам!
Элә язсам билә-билә язмарам!

Дөвләтлийә ялтагланмаг билмәрәм!
Гәмли икән ялан ерә күлмәрәм!
Пириставын чәкмәсини силмәрәм!
Һөрмәтими көзләрәм, әксилмәрәм!
Моллалыға дәйәр, язым, язмайым?
Йох, язмарам! Амма һәлә гой язым!
Гисмәт олса бундан белә язмарам!
Әкәр поста язсам, телә язмарам!

Гумарбазын һәдийәсин алмарам,
Бир шүбһәли пул кисәмә салмарам,
Үзә салыб күчлән гонаг галмарам,
Гонаг галсам чибин-задын чалмарам,
Әзмиң әлдән кедәр язым, язмайым?
Йох язмарам! Амма һәлә гой язым!
Нөвбәт олса бундан белә язмарам!
Давам этсә думан елә язмарам!

Әйләдийим вә'зә инаннам өзүм,
Әлдән габаг әйбими ганнам өзүм,
Гөвлимә, фе'лимә даяннам өзүм,
Пис һәрәкәт этсәм утаннам өзүм,
Һалым олар бетәр, язым, язмайым?
Йох язмарам! Амма һәлә гой язым!
Һачәт олса бундан белә язмарам!

Далда гейбэт, үздэ сәна этмәрәм,
Кизли сөйүш, заһир дуа этмәрәм,
Халгы көрчәк рия-мия этмәрәм,
Рия этмиш олсам, һәя этмәрәм,
Аллаһымдан мөкәр язым, язмайым?!
Йох, язмарам! Амма һәлә гой язым!
Һаләт олса бундан белә язмарам!
Уйсам мөкрә, дүшсәм фе'лә язмарам!
Говлансам да эвдән чөлә язмарам!
Уюб сәнә өз йолумдан азмарам!

УСАНМАДЫН?

Вә'з этдийин инанды, сән амма инанмадын!
Я лил'әчәб мөкәр йорулуб бир усанмадын?
Ятдыгча хаби-гәфләт илә милләтин сәнин,
Вәгф олду лайла сөйләмәйә хидмәтин сәнин,
Һәр күн кенәлди даирейи-һөрмәтин сәнин,
Эл уғрадыгча фәгрә, шишиб сәрвәтин сәнин,
Милләт арыгладыгча, көкәлди әтин сәнин,
Ришвәт һарамдыр дедин, алдын утанмадын!
Мали-етимә од дейә уддун да янмадын!
Гәссабханана бизә дарүл'аман дедин,
Доғру либасына бүрүнүб мин ялан дедин,
Олдугча мүштәбәһ «Гәләт этмә, инан!» дедин,
Қим яхшы сөйләдисә, она мин яман дедин,
Гейзә кәлиб бәрәлди көзүн, ләнтәран дедин,
Бир вахт олар таныр сәни һәр кимсә, ганмадын!
Бу мәһз бир сөз иди һәгигәтдә санмадын!
Фәссад олуб да милләти даим дамарладын,
Һәр кәс әлиндәкин ерә атды, гамарладын,
Чифә дедикчә мали-чаһаны топарладын,
Фани дедикчә мүлкә, имарәт һамарладын,
Сәрриштейи-мәдахили мөһкәм юмарладын,
Ришвәт һарамдыр дедин, алдын утанмадын!
Вә'з этдийин инанды, сән амма инанмадын!

Гөвли-сәриһ икән, эчәба, «мән кәфәр» сөзү,
Этмәкдәсэн бәһанейи-тәкфир һәр сөзү,
Зәнним будур ки: ортада кәр олса зәр сөзү
Һәркиз данышмасан белә анчаг һәдәр сөзү,
Вичданә, абируйә, һәййә дейәр сөзү,
Бир вахт олар таныр сәни һәр кимсә, ганмадын!
Я лил'әчәб, мәкәр йорулуб бир усанмадын?!

Чилди-гәнәмдә олдун эчәб күрки-чаншикар,
Нәфсин сусуб йорулмаяраг олду тә'мәхар,
Һийлән дуолду инди, сәнә олмаз э'тибар,
Әсрар мүхтәлифләрин олдугча ашикар,
Галсын дейә сәһайфи дәфтәрдә ядикар,
Бир вахт олар таныр сәни һәр кимсә, ганмадын!
Я лил'әчәб, мәкәр йорулуб бир усанмадын?!

АХ...

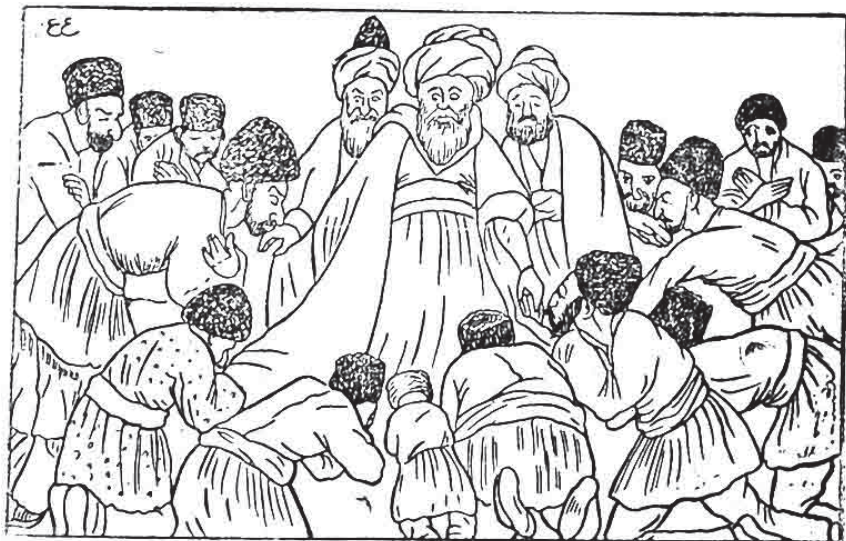
Ах... нечә кеф чәкмәли әйям иди!
Онда ки, өвлади-вәтән хам иди!

Өз һәги-мәшруини билмәзди эл,
Чөһрейн-һүррийәтә күлмәзди эл,
Көзләрини бир кәрә силмәзди эл,
Гәзтәйә, журналә әйилмәзди эл,
Даим эшитдикләри овһам иди! —
Ах... нечә кеф чәкмәли әйям иди!

Өлкәдә бунча йох иди әйбчу,
Нейләридиксә көрүнүрдү нику,—
Халгда дидарымыза аризу,
Биздә вар иди нә көзәл абиру,
Һөрмәтимиз вачиби-ислам иди!
Ах... нечә кеф чәкмәли әйям иди!

Милләтә чатдыгча гәм, әйяш идик,
Һакимә яр, амирә гардаш идик,
Гибләйн-таәткәһи-обаш идик,
Һарда аш олсайды, ора баш идик,
Һәр кечә, һәр күн бизә байрам иди!
Ах... нечә кеф чәкмәли әйям иди!

Кәрчи рия иди бүтүн карымыз,
Кар илэ бәр'экс иди кирдарымыз,
Лейк һаман вар иди мигдарымыз,
Һөчмәт иди һәр кәсә күфтарымыз,
Халгын иши бизләре икрам иди!
Ах... нечә кеф чәкмәли әйям иди!

Әйбимизи чулғаламышды әба,
Һәр нә кәлирди бошалырды габа,
Ким нә ганырды нәди зөһдү рия,
Нахоша хаки-дәримиздән шәфа,
Сумәэмиз Кә'бәйи-әһрам иди!
Ах... нечә кеф чәкмәли әйям иди!

Бизләр идик халгын инандыглары,
Пири-һидайәт дейә гандыглары,
Нур кәрүрләрдә гаранлыглары,
Биздә иди чүмлә газандыглары,
Ким бизә пул вермәсә бәднам иди!
Ах... нечә кеф чәкмәли әйям иди!

Инди адамлар дейәсэн чиндиләр,
Чин нәди, шейтан кими бидиндиләр,
Лап бизи овсарладылар, миндиләр,
Ай кечән әйям! оласан индиләр.
Онда ки, өвлади-вәтән хам иди!
Ах... нечә кеф чәкмәли әйям иди!

МӨҢТАЧИ-МЭСАРИФ

Мәһәммәд Ғадинин «Шүкуфейи-маариф»
унванлы
«Эй игтисаби-әлмә шитабан олан чочуг!
Эй галиби-шүкуфейи ирфан олан чочуг?!»

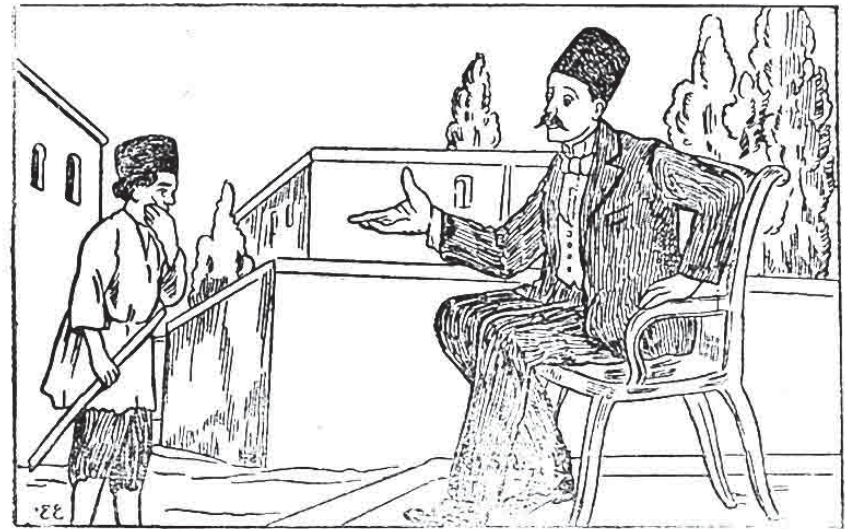
Ше'ринә нәзирә.

Эй дәрбәдәр кәзиб үрәйи ган олан чочуг!
Бир логма нан үчүн көзү кирян олан чочуг!
Әшкилә абирусу да ризан олан чочуг!
Мәтлубу нан, газандыгы һирман олан чочуг!

Инсан кими билинсә иди гәдрү гиймәтин,
Ачмыш олурду мәктәби-милли чәмаәтин,
Дәрк этмәк истәмир һәлә бу фейзи милләтин.
Галсын ниһан вәдиейи-фитри мәһарәтин.
Эй әһтишами-милләти галан олан чочуг!
Эй дәрбәдәр кәзиб үрәйи ган олан чочуг!

Эй көвһәри фитадә-бәжил гал ниһан һәнүз,
Сәррафи-гәдрдан дейил исламян һәнүз,
Мәшғул хүрдү хабдыр әрбаби-шан һәнүз,
Вар орталыгда сөһбәти-дә'вайи-нан һәнүз,
Йох көвһәри-сәадәтә хаһан олан, чочуг!
Эй дәрбәдәр кәзиб үрәйи ган олан чочуг!

Ғаглы дейил о ким сәнә дер: вар гәбаһәтин,
Мәнчә гәбаһәт исә олур һалы милләтин.
Әтсәйди тәрбийәт сәни әһли-вилайәтин,
Сайиллийә галырмыды һәркиз дә рәғбәтин?
Башсыз галыб аяглара ифтан олан чочуг!
Эй дәрбәдәр кәзиб үрәйи ган олан чочуг!

Эй нәхлейи-вәтән, әсәф олсун бу һалына!
Ким бәхш-тәрбийәт әдәнин йох ниһалына.
Билмәм нәләр кәлир бу гаранлыг хәялына.
Бахдыгча ялү балына, яндым мәләлына
Эй вадийи-сәфаләти пуян олан чочуг!
Эй дәрбәдәр кәзиб үрәйи ган олан чочуг!

Олсун әсәф о милләтә ким бихәялдыр,
Яхүд хәялы кәндинә тәгсири-малдыр.
Яврум, гузум ятанлар айылмаз, маһалдыр!
Анчаг мәнимки налә, сәнинки суалдыр!
Эй мән кими тәнәффүрә шаян олан чочуг!
Эй дәрбәдәр кәзиб үрәйи ган олан чочуг!

АЙ БАШЫ БЭЛАЛЫ

Ол күн ки, сэнэ халиг эдэр лүтф бир өвлад,
Олсун үрәйин шад
Тә'йин элэ чиндары ки, этсин она имдад,
Та дәймәйә һәмзад...
Сағдан сола, солдан саға сал бойнуна һейкәл,
Гой чинни мүәттәл.
Мин күнә тилисмата тутуб эйлә мүгәффәл,
Кәздир ону әл-әл!
Кәр дәйсә союг, санчыланыб олса да бимар,
Һөкм эт, кәлә чиндар.
Көстәрмә тәбибә о чийәркушәни зинһар,
Гойма ола мундар!
Ағларса ушаг, дәрдинин ахтарма дөвасын,
Анчаг сөй анасын.
Горхузсун о да дамдабача илә чағасын
Кәссин дә сәдасын.
Өйрәт она әлбәттә өзүн бир нечә мөвһум,
Мәһдуд ола мә'сум.
Бу сайәдә өмр эйләйә дүняда о мәзлум,
Һәр һаләти мәзмум.
Төк-төк дил ачанда она тә'лим элэ һәдян,
Һәм олма пәшиман

Билдир она мин дүрлү гәбаһәтләри һәр ан,
Алсын әлә инван.
Он яша етинчә ушағын, эйләмә гәффләт,
Гандыр нечә бүд'әт.
Та он бешә етдикчә тапа ишдә мөһарәт,
Һәм эйләйә адәт.

Көндәрмә ону мәктәбә, дәнк эйләмә башын,
Төкмә үзә яшын!
Һәр бичлик илә олса эдәр кәсб маашын,
Сахлар өзү башын.
Раһәт нәйә лазым эдә дүняда мәншәт,
Гулдурчулуг өйрәт!
Таинки гумар ойная, гәтл эйләйә гарәт,
Хошдур белә сән'әт.
Дүняны союб эйләйә һәр күн сәни хүрсәнд,
Сағ ол белә фәрзәнд!
Эвдә тапылыр инди дәхи чай, пилов, гәнд,
Кимдир сәнә манәнд?

Накаһ алыныб һәбсә, тутарса сәни вәһшәт,
Вер һакимә рүшвәт.
Саг вар-йохуну, адвоката вер нечә хәл'әт,
Пуч ол һәлә-һәлбәт.
Ахырда олуб һәсрәти-дидари-чамалы,
Гал кисәси халы!
Галдыгча огулсуз дәхи тез башла суалы,

Ал визрү вәбалы,
Тап ризги-һәлалы,
Ай башы бәлалы,
Олмаз охумагдан
Тапмаг бу чәлалы..

СӘБР ЭЙЛӘ!

Бәлайи-фәгрә дүшдүн, разы ол бичарә, сәбр эйлә!
Үзүн олдисә кәр күлфәт янында гарә, сәбр эйлә!

★

Әсири-гейри-фәгр олдун языг! Тәслими-һирман ол!
Чалышма, бир ишә кетмә, фәгәт мә'юсү налан ол!
Гәзайә чарә йох, кирян ол, үрян ол, пәришан ол!
Сәбур ол, шакир ол, йә'ни мүсәлман ол, мүсәлман ол!
Чатар өз ризги-мәгсумун, долан аварә, сәбр эйлә!
Бәлайи-фәгрә дүшдүн, разы ол бичарә, сәбр эйлә!

★

Маашын та ки, тәнк олду, әнис ол дәрду мөһнәтлә,
Бош ол, сүст ол, үмидин гәт' гыл, яр ол әталәтлә,
Буну тәгдирә нисбәт вер, яша данм рәзаләтлә,
Һарадә сейр эдән инсана бахма чешми-гейрәтлә,
Бурах кәсби, унут сә'йи, япышма карә, сәбр эйлә!
Бәлайи-фәгрә дүшдүн, разы ол бичарә, сәбр эйлә!

Етэркэн залымын зүлмү сэнэ дөври-гэзадан бил!
Чатаркэн амирин зөчри ону сейри-сэмадан бил!
Өзүн өз ичзинэ банс олуркэн, масэвадан бил!
Бу мэш'умийэти биканэдэн көр, ашинадан бил!
Эзил, памал ол, ахтарма буна бир чарэ, сэбр эйлэ!
Бэлайи-фэгрэ дүшдүн, разы ол бичарэ, сэбр эйлэ!

★

Экэр чох тэнкидил олсан бу ишдэн, гыл фэган,
агла!
Киришмэ башга бир тэдбирэ, анчаг һэр заман агла!
Бүтүн дүнядан эл чэк, ашикар агла, ниһан агла!
Гапансын көзлэрин, фикрин, дүшүнмэ, көрмэ, ян,
агла!
Түпүр намуса, бахма нэнкэ, кэлмэ арэ, сэбр эйлэ!
Бэлайи-фэгрэ дүшдүн, разы ол бичарэ, сэбр эйлэ!

★

Фэгэт бир иш дэ көрмэк истэр исэн көр мүсэлман
тэк,
Тәһәммүл эйлэ чөври-мүлкэдарэ, ишлэ һейван тэк!
Чалыш, эк, бич, апарсын бэй, эвин галсын дэйир-
ман тэк!
Айылма, һаггыны ганма, хэбәрдар олма инсан тэк!
Дарылма, инчимэ, таб эйлэ һэр азарэ, сэбр эйлэ!
Бэлайи-фэгрэ дүшдүн, разы ол бичарэ, сэбр эйлэ!

★

Экэр аз-чох вар исэ гейрәтин кафирләрэ бахма!
Бир асан кэсбэ мэшгул олмаг илэ «дин»дән чыхма!
Ушагларчын чөрэк чыхсын дейә һа «дин» эвин
йыхма!

Вэбалын бойнума, кет фәһләлик эт, гәлбини сыхма!
Сәнә иш саһиби пул вермәсә ян нарэ, сэбр эйлэ!
Бэлайи-фэгрэ дүшдүн, разы ол бичарэ, сэбр эйлэ!

★

Вэ яхуд кәр әсәр варса чанында зорү гүввәтдән,
Голун күчлү, үзүн гансыз, дилин халисә рәһмәтдән,
Гутар бир дәф'әлик дәрду әләмдән бари-мөһнәтдән,
Гудузлуг иштә бир пишә көзәл һәр дүрлү сән'әтдән,
Бас ал, кәс ал, вур ал, йых ал, гошул фүччарэ,
фәхр эйлэ!
Мәгами-һөрмәтә чатдын, дәхи һәмварэ, фәхр эйлэ!

★

Янаш әшрарэ, фәхр эйлэ!
Булаш һәр карэ, фәхр эйлэ!
Тутулма нэнкэ, намуса,
Утанма арэ, фәхр эйлэ!

ОХУТМУРАМ, ЭЛ ЧЭКИН!

Оғул мәнимдир әкәр, охутмурам әл чәкин!
Эйләмәйин дәнкәсәр, охутмурам, әл чәкин!

Кәрчи бу бәдбахт өзү әлмә һәвәскардыр,
Кәсби-камал әтмәйә сә'йи дәхи вардыр,
Мәнчә бу ишләр бүтүн шивейи-күффардыр,
Динә зәрәрдир, зәрәр... охутмурам әл чәкин!
Эйләмәйин дәнкәсәр, охутмурам, әл чәкин!

Бәски ушагдыр һәлә, яхшы-яман санмайыр,
Әлмин әбәс олдуғун анламайыр, ганмайыр,
Сайыр ушаглар кими һәр сөзә алданмайыр,
Эйләйир өмрүн һәдәр, охутмурам әл чәкин!
Эйләмәйин дәнкәсәр, охутмурам, әл чәкин!

Эйләмәрәм рәһм онун көздән ахан яшына,
Бахсын өзүндән бөйүк өз гочу гардашына,
Өлсә дә вермәм риза шапка гоя башына,
Кафир ола бир нәфәр, охутмурам әл чәкин!
Эйләмәйин дәнкәсәр, охутмурам, әл чәкин!

Ушаг мәнимдир, баба, дәхли нәдир сизләрә?
Ким сизи гәйюм эдиб һөкм әдәсиз бизләрә?
Ятмарам әсла белә динә дәйән сөзләрә,
Бир кәрә ган мүхтәсәр, охутмурам әл чәкин!
Эйләмәйин дәнкәсәр, охутмурам, әл чәкин!

Гойсаныз өз оғлуму мән салым өз һалимә,
Сән'әtimi өйрәдиб, уйдурум әһвалимә,
Дүн бу охутмаг сөзүн әрз әләдим алимә
Сөйләди: «Һаза кәфәр!..» охутмурам әл чәкин!
Эйләмәйин дәнкәсәр, охутмурам, әл чәкин!

Бәсди, чәһәннәм олун, бунча ки, алдатмысыз,
Инди беш илдир тамам динимә әл гатмысыз,
Севкили өвладымы кафирә охшатмысыз,
Дуйдум ишин сәрбәсәр, охутмурам әл чәкин!
Эйләмәйин дәнкәсәр, охутмурам, әл чәкин!

Сатмарам өз ағлымы сиз кими ламәзһәбә,
Разыям оғлум кедә гәбрә, нә ки, мәктәбә,
Мәктәб адын чәкмәйин, мәл'әбәдир, мәл'әбә!..
Әлһәзәр, ондан һәзәр, охутмурам әл чәкин!
Әйләмәйин дәнкәсәр, охутмурам, әл чәкин!

Бәсдир о билдикләри, каш ону да билмәсә,
Җаныма олсун фәда бир дә үзү күлмәсә,
Та ки, о зәһһиндәки фикрләри силмәсә,
Санма сла бәхтәвәр, охутмурам әл чәкин!
Әйләмәйин дәнкәсәр, охутмурам, әл чәкин!

Фикрими вермәм әбәс сиз кими наданлара,
Сөвг әдәсиз оғлуму бир пара һәдьянлара,
Чүнкү хәянәтчисиз чүмлә мүсәлманлара,
Мәнзилниздир сәгәр, охутмурам әл чәкин!
Әйләмәйин дәнкәсәр, охутмурам, әл чәкин!
Динә зәрәрдир, зәрәр! охутмурам, әл чәкин!

ҮСУЛИ-ЧӘДИД

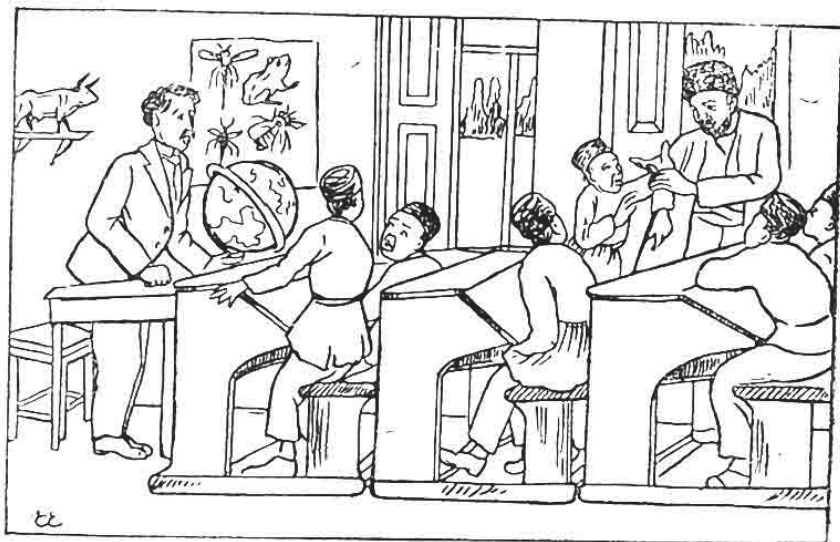
Ваһ!.. бу имиш дәрси-үсули-чәдид?
Йох, йох, оғул, мәктәби-үсянды бу!
Молла дейил бундакы тәлим эдән,
Әлһәзәр эт бир ени шейтанды бу!
Дур гачаг оғлум, баш-аяг ганды бу!..

Көр нечә алт-үст эләйиб шейләри,
Дөндәриб «а-ба»я «әлиф», «бей»ләри,
Бид'әтә бах: «я» охудур «ей»ләри,
Санкы һүруфат илә дүшманды бу!..
Дур гачаг оғлум, баш-аяг ганды бу!

Диггәг эдиб бахсан әкәр дәрсинә,
Һәр сөзү тәлим эләйир тәрсинә,
Дәймәз о бир паслы дәмир әрсинә,
Мин дә десә дүрчү-зәрәфшанды бу!
Дур гачаг оғлум, баш-аяг ганды бу!

Вердийи дәрси ушаға яздырыр,
Һиччә демир, һәр әмәлин аздырыр,
Каһ охудур, каһ чыхарыб кәздирир.
Бир демир овлади-мүсәлманды бу,
Дур гачаг оғлум, баш-аяг ганды бу!

Бир дә көрүрсән ки, олуб һейвәрә,
Элли ушаг банлады бирдән-бирә,
Дәрс демә күлмәли бир мәсхәрә,
Молла демә, мәсхәрәчүнбанды бу!
Дур гачаг оғлум, баш-аяг ганды бу!

Дүз ери бир юп-юмуру шей ганыр,
Һәм дә дейир суткада бир фырланыр,
Ай доланыр, көй даяныр, күн яныр,
Кафирә бах көр нә бәдиманды бу!
Дур гачаг оғлум, баш-аяг ганды бу!

Бундан эзәл бөйлә дейилди саяг,
Дәрс охудан моллада варды ләяг,
Молла гоярды башына шиш папаг,
Өйлә ки: бир фазили-дөвранды бу!
Дур гачаг оғлум, баш-аяг ганды бу!

Инди бүтүн иш доланыб лаглаға,
Дәрс охудур һәр башы фәсли чаға,
Этдийи тәдриси илан-гурбаға,
Дәрс дейил, һәрзәвү һәянды бу!
Дур гачаг оғлум, баш-аяг ганды бу!

Мән дәйишиб шивейи-әчдадымы,
Бөйлә ода салмарам өвладымы,
Эйләмәрәм динсиз өз әһфадымы,
Ат чөлә кетсин, нә дәбистанды бу!
Дур гачаг оғлум, баш-аяг ганды бу!
Элм адына бир гуру бөһтанды бу!

Нифрәтә шаянды бу!
Һәрзәвү һәянды бу!
Мүслүмү кафир гылан
Ханейи-күфранды бу!

ЭЛМ ТӘҢСИЛИ

ФУЗУЛИЯ НӘЗИРӘ

Дил вермә гәми-эшгә ки, о афәти-чандыр
Эшг афәти-чан олдуғу мәшһури-чаһандыр.

Фүзули

Тәһсили-үлум этмә ки, элм афәти-чандыр,
Гәм әглә зияндыр.
Элм афәти-чан олдуғу мәшһури-чаһандыр,
Мә'руфи-замандыр.
Пәнди-пәдәранәм эшит, әй садә чаваным!
Яхма гәмә чаным!
Хош ол кәсә ким вел доланыб дағда чобандыр,
Асудә һамандыр
Элм ичрә хәта олдуғун ондан билирәм ким,
Билсә нола һәр ким;
Элми кәзәнин күфрү зәбанларда бәяндыр,
Тәкфирә нишандыр.
Мәктәб сәнә хош кәлмәсин, ол чани-хәтәрнак,
Кирмә она чалак;
Мәктәб дедийин гейди-дилү бәнди-зәбандыр,
Гарәткәри-чандыр.
Чернил нәдир?.. Ол гәлби гара һоггейи-дилхун,
Олма она мәфтун!

Ағ күнләрини этмә гара, аллаһ амандыр!

Бу рәнк ямандыр.

Дәфтәр нәдир?.. Ол һәрзәләрин һәмдәми-разы.

Чөвфи долу язы.

Шаирләри наггал әдиб, аварә гояндыр,

Бу мәтләб әяндыр.

Ол башы кәсилмиш гәләмин тутма белиндән,

Хоф әйлә дилиндән.

Ахырда чалар чаныны, бир әф'и иландыр,

Әф'исә чаландыр.

Кағыз сәнә ағ көстәрир өз синейи-сафын,

Куш әйләмә лафын.

Чох тез гаралар гәлби, мүрәббиси ямандыр,

Бир хырдача ян дур!

Ол заһири сүрхун, үрәйи гарә карандаш,

Мирзалара йолдаш;

Гәлбиндә хәф'и сиррини билдикчә язандыр,

Әйяри-замандыр.

Дерләр охумушлар: охумаг яхшыдыр, әмма.

Вар бунда мүәмма,

Яхшы нәзәр әтдикчә сәрәнчамы ямандыр,

Һәр аддымы гандыр!

Лағлағы! амандыр!

Гыздырмалы! ян дур!

Сыртыг, Мозалан! дур!

«Һоп-Һоп»,¹ дилә дүшдү,

Йиш мүшкүлә дүшдү,

Чүнкү белә дүшдү,

Инди балабандыр.

¹ Бурада көстәрилән: Лағлағы, Гыздырмалы, Сыртыг, Мозалан «Молла Нәсрәддин» мәчмуәсиндә иштирак әдән башга язычыларың, «Һоп-Һоп» исә М. Ә. Сабирин тәхәллү-сүдүр.

МЫРТЫЛДА ДЭМАДЭМ!

Билмэм нэ көрүбдүр бизим оҕлан охумагдан,
Данк олду гулағым.
Журнал, гәзетә, һәрзәвү һәдян охумагдан,
Инчәлди ушағым.

Әглин апарыб, бәски бахыр күндә гарайә
Ярәб, нә һәмагәт.
Сөз этмәз әсәр, чарә галыб инди дуайә,
Тәдбир элә өврәт!

Лә'нәт сәнә ифритә, сәниндир бу чәһаләт,
Этдин нә хәянәт?
Сәндән көрүнүбдүр бизим эвдә белә бид'әт,
Эй маейи-һийләт!

Тутсун чөрәйим көзләринин ағу гарасын,
Эй һәмсәри-бәдхәһ!
Һаша ода яхмаз ана истәкли баласын,
Кәссин сәни аллаһ!

Бу тифли охутмағлыға этди мәни тәрғиб,
Һәм әйләдин-игва,
Инди нәди фикрин ишимиз олду бу тәркиб,
Йох чарәси әсла!

Һейһат ки, тәдбир ола бу ханәхәрабә,
Зайил олуб ағлы,
Дәрсә, гәзетә, мәктәбә, журнала, китабә
Майил олуб ағлы.

Йыхдын эвими, әйләдин өвладымы зае,
Иш кечди мәһәлдән,
Мән анламарам элм нәдир, я ки, сәнәе,
Зарам бу әмәлдән.

Истәрдим о да мән кими бир һөрмәтә чатсын,
Дүнядә долансын.
Та гол күчүнә малик олуб шөһрәтә чатсын,
Азадә долансын.

Бир вахтдыр инди ки, олуб Рүстәми-дөвран,
Бир ад газанайды,
Гарәтләр эдиб та ки, тапайды сәрү саман,
Бир шей дә ганайды.

Пуч эйлэдин, өврэт, бу көзэл, садэ чаваны,
Дилбилмэз оғул вай!
Рэнки саралыб, галмайыб эсла яры чаны,
Бир күлмэз оғул вай!

Ах нахэлэф оғлум, нэ яман мәшгэ дүшүбсэн,
Эй каш усанайдын,
Гулдурлуға йох, элмэ тэрэф эшгэ дүшүбсэн,
Бу гүбһү ганайдын.

Эй нури-дүчешмим охумагдан һезэр эйлэ,
Салех вэлэд ол, кэл!
Ат мин, һүнэр өйрэн, мәни дә бәхтөвэр эйлэ,
Ишдэ бэлэд ол, кэл!

Басдир охудун, аз гала чанын тэлэф олду,
Бу каридән эл чэк!
Язмаг, охумаг башына әнкәл кәләф олду,
Эш'аридән эл чэк!

Мин элм охуюб, сөз биләсэн, һөрмәтин олмаз
Бу дари-чаһанда,
Сөз бәһринә көвһәр оласан, гиймәтин олмаз,
Хасэ бу заманда.

Йох, йох, бахырам фикринә, сәндән оғул олмаз,
Чанын бәчәһәннәм!
Мырт-мырт охумагдан киши, бир ган ки, пул олмаз,
Мыртылда дәмадәм!

Гыл элми-фәраһәм!
Ол гүссәйә һәмдәм!
Өмрүн олачаг кәм,
Дүшмән сәнә аләм...

БАХТЫМЫЗ ОҒЛАН ИМИШ!..

Оғлумуз, ай Хансәнәм, бир екә пәлван имиш!
Бәхтөвәр олсун башын, бахтымыз оғлан имиш!

Дурмуш идим кучәдә, бир дә нә көрдүм һаман
Ағрысыһны алдығым Фейзи кәлир лап пиян,
Чатчаг уруб бир гоча сайили, гусдурду ган,
Көзләринә дөндүйүм санкы бир аслан имиш!
Бәхтөвәр олсун башын, бахтымыз оғлан имиш!

Сән өләсэн гой һәлә олсун әмәлли чаван,
Он бешә чатсын яшы, чүр'әтин этсин әян,
Бир гочу олсун бу ким, аләмә салсын фәған,
Һәр кәс она сөйләсин Рүстәми-дәстан имиш!
Бәхтөвәр олсун башын, бахтымыз оғлан имиш!

Яхшы олуб мән бунун бахтыны чөндәрмәдим,
Бир пара пис ишләрә фикрими дөндәрмәдим.
Гоншумузун оғлу тәк мәктәбә көндәрмәдим,
Доғрусу мәктәб демәк, кушейи-зиндан имиш!
Бәхтөвәр олсун башын, бахтымыз оғлан имиш!

Мәктәбә кетсәйди бу, бөйлә галырды мәкәр?
 Ахшамачан, мырта-мырт һейвәрәлик, әлһәзәр!
 Дәрслә олмаздымы бир ала-кич, дәнкәсәр,
 Мәктәбә мәхсус олан һәрзәвү һәдьян имиш!
 Бахтәвәр олсун башын, бахтымыз оғлан имиш!

Һәм дә олурду ушаг, дәрслә бәд-ә'тигад,
 Мәзнәбә рәхнә вуруб, динә салырды фәсад,
 Дининә, айининә этмәз иди э'тигад,
 Оғлумузун шүкр ким, заты мүсәлман имиш!
 Бахтәвәр олсун башын, бахтымыз оғлан имиш!

Нәслимиз инсан имиш!
 Элмү әдәб ган имиш!
 Баиси-хизлан имиш!
 Доғрудан, ай Хансәнәм,
 Чан, сәнә гурбан Сәнәм,
 Нәслимиз инсан имиш!

ИКИ ҺӘПӘНД

- Нә хәбәр вар мәшәди?
 — Сағлығын!
 — Аз-чох да ена?
 — Гәзет алмыш һачы Әһмәд дә!
 — Ба, оғлан, нәмәнә?
 Сән өзүн көрдүн аланда?
 — Белә нәгл әйләдиләр.
 — Дәхи ким галды, худая, бу вилайәтдә мәнә?
 Бу исә бәс о ләинин дә иши гуллабыдыр,
 Динү иманы даныб, йолдан азыбдыр, бабыдыр!
 — Дәхи бир башга хәбәр?
 — Һач Чәфәрин оғлу Вәли,
 Ушголая гоюб оғлун.
 — О гурумсаг да?—Бәли!
 — Сәнә ким нәгл эләди бу сөзү?
 — Билмәм ким иди.
 — Элә исә она да мин кәрә ләнәт демәли,
 Бу исә бәс а ләинин дә иши гуллабыдыр,
 Динү иманы даныб йолдан азыбдыр, бабыдыр!
 — Дәхи бир башга хәбәр йохму?
 — Танырсан Гәфәри?

— Нә Гәфәр? **Һансы Гәфәр?**

— Мирзә Манафын пәдәри!

— Танырам!

— Дүн о да бир шүбһәли кәслә данышыб.

— Ким дейирди?

— Едичи Хан-Сәнәм арвадын әри!

— Бу исә бәс о ләинин дә иши гуллабыдыр,
Динү иманы даныб, йолдан азыбдыр, бабыдыр!

— Кенә бир башга хәбәр вармы?

— Бизим гоншу Кәрим,

— А... а... а...?

— Бәли һә, һә!

— О нә гайрыб, де көрүм!?

— «Молла Нәсрәддин» алыб һәм өзү, һәм оғлу охур.

— Эл бүтүн кафир имиш өлкәдә, йохмуш хәбәрим.

Бу исә бәс о ләинин дә иши гуллабыдыр,

Динү иманы даныб, йолдан азыбдыр, бабыдыр!

— Мәнә бир бөйлә хәбәр чатды: Сәмәд дамдашыны
Сатыб, унверсетә көндәрмәк үчүн гардашыны,

— (Бу хәбәр доғрудур, анчаг буну да билмәлисиз:
Өзү дә чәкмә кейиб, сачда гоюбдур башыны.
Бу исә бәс о ләинин дә иши гуллабыдыр,
Динү иманы даныб, йолдан азыбдыр, бабыдыр!

— Бир белә сөз дә дейирләр ки, сизин калба Ашыр,
Ени мәктәбчиләр илә кечә-күндүз янашыр?

— Бәли, дүздүр бу дәхи!

— Һейф... о дөвләтдән она!

Дөвләт аздырды ону, дини-хүдадан узашыр,
Бу исә бәс о ләинин дә иши гуллабыдыр,
Динү иманы даныб, йолдан азыбдыр, бабыдыр!

— Доғрудурму ки: Бәдәл дә гоюб ағзын ябана,
Данышыр бир пара сөзләр ки, дәйир рөвзәхана?

— Бәли, гурбанын олум, лап о чыхыб мәһәбдән,

— Көрмәйирсәнми шишиб бойну, дөнүб бир габана?
Бу исә бәс о ләинин дә иши гуллабыдыр,
Динү иманы даныб, йолдан азыбдыр, бабыдыр!

— О гурумсаг Чәби дә көзләмәйир һөрмәтими,
Бурда, орда белә дерләр ки, эдир гыйбәтими.

— Бәли һаггы бу ишин үстә онун арвадына
Сөймүшәм!

— Борчун одур, көзләмисән гейрәтими,
Мән дә һәр даим она яғдырырам лә'нәтими,
Башлайыб дә'вәтими, әрз эдиб һачәтими,
Вәғфи-нифрин эдәрәм һәм күнүмү, саәтими,
Дейәрәм халга: бу бидинин иши гуллабыдыр!
Сиз дә лә'нәт охуюн, чүнкү бу мөл'ун ба-
быдыр!

НЕЙЛЭЙИМ АЛЛАҢ!

Нейлэйим аллаһ, бу урусбашдылар,
Билмэйирәм һардан ашыб-дашдылар?
Өлкәдә күндән-күнә чохлашдылар,
Һәр әмәлә, һәр ишә чулғашдылар,
Гоймайын ай көһнәләр, ай яшдылар,
Һейвәрәләр һәр ерә дырмашдылар!

Һәр бири мин күнә иш ичад эдир,
Мәчлис ачыб, нитгләр ийрад эдир,
Шиә икән сүнниләри шад эдир,
Сүнни икән шиәйә имдад эдир,
Санкы булар бир-бирә гардашдылар,
Йоҳду тәәссүбләри, чашбашдылар.

Һеч бири өз мәһәбинин һөрмәтин
Көзләмэйир, көзләйир өз гейрәтин,
Чүмләси бир йолда гоюб нийәтин.
Бунлары поэмаг бизә олмаз чәтин,
Чүнкү нә сүнни, нә гызылбашдылар,
Бир ява шейдир бу башы дашдылар.

Әмр тәәссүб ола бүтлан нечин?
Сүнни дейә шиәләрә чан нечин?
Шиә билә сүннини инсан нечин?
Бирләшә, йә'ни бу мүсәлман нечин?
Һиммәт эдин, дин кедир, ай башдылар,
Гоймайын алдатды бизи сашдылар!

Инди ки, дуйдуг буларын нийәтин,
Чәһд эләйин поэмаға чәм'нийәтин,
Бунлары поэмаг бизә олмаз чәтин,
Һарда ки, көрдүз охуюн лә'нәтин,
Һөкм эләйин, күфрлә улғашдылар,
Дини-худадан гырылыб гашдылар,
Чүмләси кафирләрә йолдашдылар,
Чүнкү тәәссүбләри йох, чашдылар.

МЭСЛӘҖӘТ

Мәшәди Сижимгулунун:

«Молла сәнә эйләйрәм мәсләһәт,
Сөйлә көрүм эвләним, эвләнмәйим?
Атмышы синним эләйбдир күзәшт,
Бир гыз алыб эвләним, эвләнмәйим?»
ше'ринә чаваб.

Афрын алым, о Мәшди Сижимгулу,
Атмышә етдин демә олдун өлү,
Шүкр ола аллаһа чанындыр сулу,
Вер пулуну дадлы, ләзәтли зад ал!
Гой вәбалын бойнума, кет арвад ал!

Өз дедийиндән көрүнүр өврәтин
Бирдир, олур эвдә фәна һаләтин,
Вар имиш эвләнмәйә дә гүдрәтин,
Бәс нийә йох лаәгәл үч күлфәтин?
Йохса гонум-гоншуда, ахтар яд ал!
Гой вәбалын бойнума, кет арвад ал!

Инди ки, вар элчи дә Сәфдәр кими,
Бир бала гыз ал бою әр-әр кими,

Он, он ики синнидә дилбәр кими,
Зүлфү гара, синәси мәрмәр кими,
Гой башыны синәсинә, бир дад ал!
Гой вәбалын бойнума, кет арвад ал!

Сахлама кафтар кими бир өврәти,
Бошла ону, басды сәни никбәти,
Тап өзүнә бир сәнәми-хәлвәти,
Бағрына бас яри-мәләк-сурәти,
Сән дә икидләр кими иш көр, ад ал!
Гой вәбалын бойнума, кет арвад ал!

Оғлун ушагдыр, һәлә хамдыр, нашы.
Анчаг ийирми бешә чатмыш яшы,
Чыхмаз онун бир пара ишдән башы,
Нейләйир эвләнмәйи, атсын дашы,
Өз кефинә бах, киши дад вер, дад ал!
Гой вәбалын бойнума, кет арвад ал!

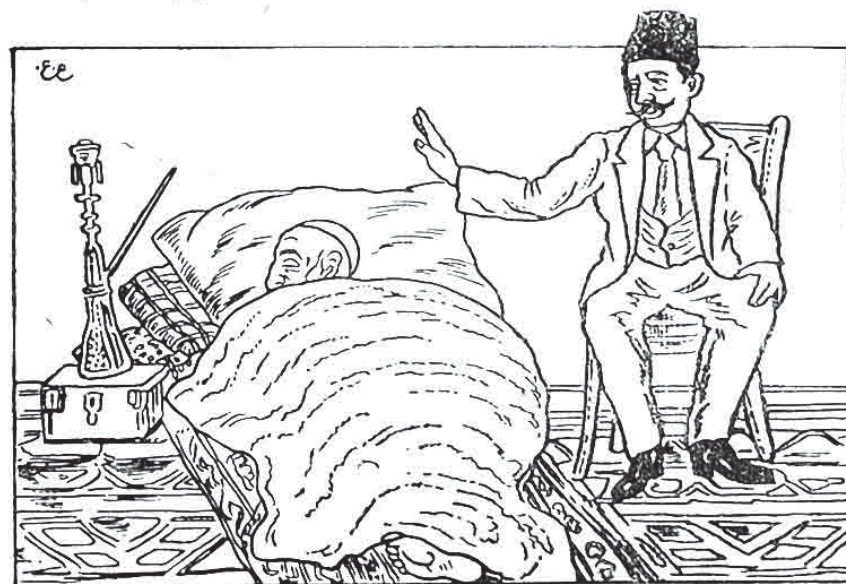
Анд верирэм мән сәни иманына,
Багла һәна ришинә, гый чанына.
Бир, ики, үч өврәти дүз янына.
Вермә зәрәр сәрвәтү саманына,
Сән нә гәзет ган вә нә дә «Иршад» ал!
Гой вәбалын бойнума, кет арвад ал!

Фикр элә бир, кимди бир арвад алан:
Русу-йәһуди—дейил әрзим ялан,
Илдә бир арвад алы мө'мин олан.
Ләззәти бир, фейзи дә миндир инан.
Кәлмәсә бир гыз бу чүрә алдад ал!
Гой вәбалын бойнума, кет арвад ал!

ЯТ КИШИ

Дурма, йыхыл ят һәлә Фаһрат киши!
Әсри көрүб галма белә мат, киши!

Инди олуб йорғанын үч гат, киши!
Саггалыны бир-ики йыргат киши!
Чәк башына йорғаныны ят, киши!

Әввәли-шәбдән узаныбсан белә,
Раһәти ятмагда ганыбсан белә,
Яхшы да әлһәг инаныбсан белә,
Лакин инанмам усаһыбсан белә,
Чәк башына йорғаныны ят, киши!

Өмр өтүшүб, баш агарыб ун кими,
 Диш төкүлүб, саггал олуб юн кими,
 Синэ чөкүб, бел бүкүлүб нун кими,
 Кәрчи олубсан гоча меймун кими,
 Лейк енэ рубәһи-мәл'ун кими,
 Тез көтүрүб тирякыны ат, киши!
 Гәляныны чагла хорулдат киши!
 Бир гәдәр өз синәни тохдат, киши!
 Чәк башына йорғаныны ят киши!

БИР БЕЛӘ

Төһмәт эдир гәзетчиләр мә'шәри-наси бир белә!
 Өзләринин инанки, йох фәһмү зәкасы бир белә!

Мән кими агил олсалар, шуғл эдәләр оғурлуғу,
 Зәһмәти, рәнчи бир белә, зөвгү сәфасы бир
 белә!
 Чүмлә маариф әһлинин һаләти көз өнүндәдир,
 Вәһһи-маашы бир белә, дәрду баласы бир
 белә!
 Мадәри-әлма сөйләвир Мәһйәмә сөйләвир тү'әт,
 Әлмин анасы бир белә, чаһин атасы бир
 белә!
 Мән дәлийәмми оғлуму мәктәбә, дәрә сөвгү эдәм?
 Дәрсин әзасы бир белә, халын әдасы бир
 белә!

ГОЙМАЙЫН!

Сәс учалашды, гоймайын,
Милләт ояшды, гоймайын,
Риштәйи-дәрсә, мәктәбә...
Чүмлә долашды, гоймайын!
Иш явалашды, гоймайын!

Эл уюшуб азанлара,
Күндә гәзет язанлара,
Од вурулуб газанлара,
Гайнады дашды, гоймайын!
Һәддидән ашды, гоймайын!

Тәрк эләйин чаванлары,
Зәррәчә йохду ганлары,
Сөзләри доғру исә дә,
Башлары сашды, гоймайын!
Чөһрә тәрәшды, гоймайын!

Сәһри, фүсуну хошлайын,
Шаһри, ше'ри бошлайын,
Мәктәб илә бу фиргәнин
Бағры бадашды, гоймайын!

Никбәти вар, сәсин кәсин,
Ғарға, долашды, гоймайын!
Чох пис улашды, гоймайын!

Кафир олуб, вурун, вурун!
Риштейи-улфәтин гырын,
Яздығы ше'рини чырын,
Динә саташды, гоймайын!
Күфрә булашды, гоймайын!

Әгли, шүүру, фәһми йох,
Ирзү һәяда сәһми йох,
Мәзһәби, дини, рәһми йох,
Ишләри яшды, гоймайын!
Лап данабашды, гоймайын!
Гырылды гашды, гоймайын!
Көздән узашды гоймайын!

НЭДАМЭТ ВЭ ШИКАЙЭТ

Чатлайыр, Хан бачы, гэмдэн үрэйим,
Говушуб лап ачыгымдан күрэйим.
Нола бир эвдэ гояйдыз гараваш,
Вермийэйдиз мэни бу эблэһэ каш!
Мэн ки, дамдан, бачадан бахмаз идим,
Су кими һэр тэрэфэ ахмаз идим,
Һэрзэ-һэрзэ данышыб күлмэз идим,
Эр нэ шей олдуғуну билмэз идим.
Отуруб ач комасында атамьн,
Биш-дүнүн һазыр эдәрдим анамын.
Битлэйәрдим нэнэмин баш-яхасын,
Ямаярдым бабамьн чул-чухасын.
Тез дуруб сүбһ сағардым инэйи,
Хан-Сэнэмдэн дилэмэздим көмэйи,
Нейлийирдим бэзэйи, я дүзэйи,
Дама, диварэ япардым тэзэйи.
Атам эллаф, бабам дүлкэр иди,
Гарданым чулфа, эмим каркэр иди,
Хан бябим фалчы, нэнэм бағ тохуян,
Биздэ һаша! йох иди бир охуян.
Эвимиздэ вар иди һэр нэ десэн:
Гатыг, айран илэ гаймаг, нэ есэн,

Нэ билирдик нэ зәһирмарды kitab!
Биз олан эвдэ һачан варды kitab?
Бүсбүтүн күл кими инсанлар идик,
Нэ мүәллим вэ нэ дәрс анлар идик.
Дәфтәрин андыра галмыш сөзүнү
Эшидиб көрмәмиш идик үзүнү,
Бөйлә бир тәрбийәли эвдә мүдам,
Бәсләдиз мән кими бир сәрви-хурам,
Вай о күндән ки, мэни ад эләдиз,
Элә билдиз дә ки, дилшад эләдиз!
Мән дә сандым ки, дөнүб бәхтәвэрә,
Кедирәм бир нәфәр инсана эрә...
Нэ билим бөйлә дә инсан вармыш,
Шәкли-инсанда да һейван вармыш!..
Эр охурмуш да, язармыш да, аһам!
Эр дейил, мөһлик азармыш да, аһам!
Эр дейил, шаир имиш ханәхәраб!
Фикри язмаг, охумаг, шүғлү kitab!..
Салдыз ахырда яман һалә мэни,
Эрә вердиз дә бу гәффалә мэни.
Каһ языр, каһ охуюр, каһ данышыр, ✓
Күндә бир һәрзә kitabнан танышыр,
Каһ кедир фикрә бәрәлдир көзүнү,
Мәһв олур өйлә ки, билмир өзүнү.
Сүбһ олунча кечәләр дарға кими,
Ятмайыр, гыр-гыр эдир гарға кими.
Каһ да бир ятса да вахтында әкәр,
Чәкмәйир юхладығы бир о гәдәр,
Гәфләтән бир дә көрүрсән ки, дурур,
Яндырыб лампаны чыллаг отурур:

Башлайыр ятдыгы ердә тәзәдән,
Охуюб язмаға бир дә тәзәдән.
Белә од олмаз, анам, бөйлә алов!
Од дейил, янғы дейил, ловдур лов!
Каш көрүрсән ки, миз үстә йыхылыр,
Бахырам һалына гәлбим сыхылыр,
Бир карандаш, бир-ики парә кағыз,
О гәдәр чәкмир олур гарә кағыз.
Хейрини, шәррини ганмыр бу киши,
Йорулуб бирчә усанмыр бу киши!
Бизим эвдә бахасан һәр тәрәфә:
Тахчая, бухчая, я ким ирәфә,
Көрәчәксән бүтүн ишкафда кағыз,
Касада, нимчәдә, бошгабда кағыз...
Йығылыб дағ кими һәр янда китаб,
Эвдә, дәһлизидә, эйванда китаб...
Дейирәм: Ай киши, бир кәл өзүнә,
Бу нә ишдир, а күл олсун көзүнә!
Бу эмәл этди сәни ханәхәраб,
Пулларын дөндү бүтүн олду китаб.
Охудугча, көзүнүн гарәсини
Апарыр, тап башынын чарәсини!
Пул кедир, табү тәванын да кедир,
Үстәлик бир гуру чанын да кедир.
Кәсбкарындан элин чыхды, усан!
Әр олан ердә көрүм йох оласан!

УШАГДЫР

Ай башы дашды киши, динмә, ушагдыр ушағым!
Нә әдәб вахтыды, гоӣ сөйсүн, уфагдыр ушағым!

Кейфинә дәймә сөйә я сәнә, я гардашына,
Атанын кору үчүн бошда бу тифли башына,
Индичә-индичә анчаг етир он бир яшына,
Ағлы кәсмир, һәлә бир көрпә ушагдыр ушағым!
Нә әдәб вахтыды, гоӣ сөйсүн, уфагдыр ушағым!

Бир сөйүшдән өтәри этмә эзиййәт балама,
Көйәриб чәшма, утан, гоншулары йығма дама.
Сәнә сөйдүкләри кетсин башы батмыш атама,
Гышгырыб бағрыны да ярма, ушагдыр ушағым!
Нә әдәб вахтыды, гоӣ сөйсүн, уфагдыр ушағым!

Ах нә яхшы кишидир гоншумуз Ағчанын әри,
Оғлу сөйдүкчә фәрәһдән ачылыр балү пәри.
Йохса ай һәрзә киши, бир гуру сөздән өтәри
Дарыхырсаң, демәйирсән ки, ушагдыр ушағым.
Нә әдәб вахтыды, гоӣ сөйсүн, уфагдыр ушағым!

Киши аз сөйлә мәнә бир дәхи мәктәб сөзүнү!
 Йә'ни мәктәблә ушаг камил эдәрмиш өзүнү,
 Бир сөйүшдән яна аз данла бу тифлин үзүнү,
 Сөзү ләззәтли, ширин дилли ушагдыр ушағым,
 Чә әдәб вахтыды, гой сөйсүн, уфагдыр ушағым!

Дейилик эрмәни зае әдәк өвладымызы,
 Охудаг көзләри ачылмамыш әһфадымызы,
 Көрмүшәм әлм охумуш һейвәрә дамадымызы,
 Гоймарам мәктәбә, бир габил ушагдыр ушағым,
 Чә әдәб вахтыды, гой сөйсүн, уфагдыр ушағым!

ГОЙМА КӘЛДИ!

Хандосту аманды, гойма кәлди!
 Дидары яманды, гойма кәлди!

Вай вай! дейәсэн бәшәр дейил бу,
 Бир шәклә уян тәһәр дейил бу,
 Аллаһы севәрсән, әр дейил бу,
 Әрдовду, габанды, гойма кәлди!
 Дидары яманды, гойма кәлди!

Ол күн ки, адахладыз, утандым,
 Оғланды дедиз әрин, инандым,
 Әр бөйлә олурмуш?! инди гандым,
 Хандосту аманды, гойма кәлди!
 Кирдары яманды, гойма кәлди!

Горхдум, ай аман, ярылды бағрым,
 Бир назик инә сарылды бағрым,
 Куп-куп дөйүнүб дарылды бағрым,
 Чаным ода янды, гойма кәлди!
 Кирдары яманды, гойма кәлди!

Дудкеш кими бир папаг башында,
 Ағ түкләри бәллидир гашында,
 Лап чох гочадыр, бабам яшында,
 Хортданды, чоханды, гойма кәлди!
 Қирдары зманды, гойма кәлди!

Ийрәнмишәм ағзынын суюндан,
 Гәтрап гохусу кәлир буюндан,
 Лап доғрусу гәрхмушам хоюндан,
 Бир әф'и иланды, гойма кәлди!
 Қирдары яманды, гойма кәлди!

АТА ВӘ ОҒУЛ

А т а

Кучәдә туллан эй оғул, сән'әтин олмур, олмасын!
 Сән'әтә, дәрсә, мәктәбә рәғбәтин олмур, олмасын!

О ғ у л

Кәсбинә кетмәйә, ата, фирсәтин олмур, олмасын!
 Күндә бир арвад ал, боша, гейрәтин олмур, олма
 сын!

А т а

Ахшам оlanda чых чөлә, кәлмә сабаһәтәк һәлә,
 Бөйләсән өйлә бир белә исмәтин олмур, олмасын!
 Иффәтин олмур, олмасын!

О ғ у л

Ахшам оlanda ях һәна, дүз зәвәчаты ян-яна,
 Қирдин о дәм ки, йорғана, һаләтин олмур, олма
 сын!

Гүдрәтин олмур, олмасын!

А т а

Теэдән айылма бир сәһәр, дәрәһә гылма бир нәзәр,
 Әлм охумагда, мүхтәсәр, ниййәтин олмур, олмасын!
 Һиммәтин олмур, олмасын!

О г у л

Саггалы бағлы һәр сәһәр, исти һәмамә гыл күзәр,
Горхма азарласан әкәр, сәһһәтин олмур, олмасын!
Бәһчәтин олмур, олмасын!

А т а

Ушколадан чыхан заман, һәр ери вурнухан заман,
Эл сәһә пие бахан заман, ибрәтин олмур, олмасын!
Хичләтин олмур, олмасын!

О г у л

Тәк һәйәтә кирән заман, гоншу гызын көрән заман,
Шөвг илә диндирән заман, өврәтин олмур, олмасын!

Гисмәтин олмур, олмасын!
Башына эшги долмасын!
Ришини Залха йолмасын!

ӨЛҮБӘ!

Баһ атоннан! нә ағыр ятды бу оғлан, өлүбә!
Нә дә тәрпәнмәйир үстүндәки йорған, өлүбә!
Бу гәдәр гышгырыға дурду гонум-гоншу тамам,
Дәбәришмәз дә верибдир дейәсэн чан, өлүбә!

Демәк олмаз дириләр тәк ятыб, әлбәг дурачаг,
Өлүләр ятмагыдыр, йох буна паян, өлүбә!
Чох союгдур чыхан аһәстәчә тәк-тәк нәфәси,

Бэдәниндә донушуб лахталаныб ган, өлүбә!
Чумухуб чанына битләр, бирәләр һисс эләмир,
Чалса әгрәб дә һәнуз эйләмәз амман, өлүбә!
Һансы бир доктора әрз этдим онун илләтини,
Деди:—Чәк бундан элин, бошла, бу чохдан өлүбә!
Нә массаж илә, нә мәснуй-тәнәффүслә бунун,
Вә нә дағ илә олур дәрдинә дәрман, өлүбә!
Буну һәтта дүшүнүб чүмлә мүсәлман ушағы,
Һәр вилайәтдә дейирләр: па атоннан, өлүбә!
Мәзәли лап бу ки, бир парә урус дамалары,
Гошулуб бунлара дерләр ки: мүсәлман өлүбә!
Аман ай Молла дайы, бир китаб ачдыр, фала бах,
Тапмасан чарәсини сән дә де ордан: өлүбә!

БУЛВАР МӨ'МИНЛӘРИ

Ятмысан, Молла әму, күрчүләр ичрә һәлә сән,
Нә олур та бу мүсәлманлыға да бир кәләсэн,
Бакидә бир нечә күн раһәт әдиб динчәләсэн,
Һачыларла оласан һәр кечә һәммәшгәлә сән,
Көрәсэн бир пара ерләрдә нә чанлар вар, әму!
Нечә кеф чәкмәйә хәлвәтчә мәканлар вар, әму!

Долашыб булвары һәр күн кәзәсэн биминнәт,
Хасә ахшама галаркән бир, ики, үч саәт,
Көрәсэн орда нечә оғлан, ушаг, гыз, өврәт,
Чүмләси сими-бәдән, зәһрә-чәбин, мей-тәл'әт,
Хубиру, галийә-му, гөнчә-дәһанлар вар, әму!
Өзүн инсаф әдәсэн та нечә чанлар вар, әму!

Ол ерә санма чыхыр сейрә, фәгәт һәрчайылар,
Йох, йох орда кәзәнин эксәри мө'мин сайылар;
Лап сәнин тәк әмиләрдир вә мәним тәк дайылар,
Пакү мө'мин һачылар, мәшһәдиләр, каблаылар,
Һәмсынын сәчдәлән алныида нишанлар вар, әму!
Дәйишик донда кәзәт мәрсийәханлар вар, әму!

Чүмлэси ағзы дуалы, бүтүнү әһли-намаз,
Әлдәки сәбһейи-сәдданәләри тулү дираз,
Дилим, ағзым гурусун шәккә дүшүрсәм дә бир аз.
Демәрәм мән нә шейидбазды, нә дә ким бечәбаз,
Бир пара чүнкү хәта йоллу күманлар вар, әму!
Нә ишим бә'зи күманларда зиянлар вар, әму!

Демирәм булвара бунлар нә хәял илә кәлир,
Кишиләр бәлкә дә бир башга мәал илә кәлир,
Бу гәдәр вар: дәйишик сурәти-һал илә кәлир,
Гәмү һәсрәтлә кедир, дәрдү мәлал илә кәлир.
Билмирәм, бунда нә әсрари-ниһанлар вар, әму!
Билдийимчә десәм ая инананлар вар, әму?

ҮРӘФА МАРШЫ

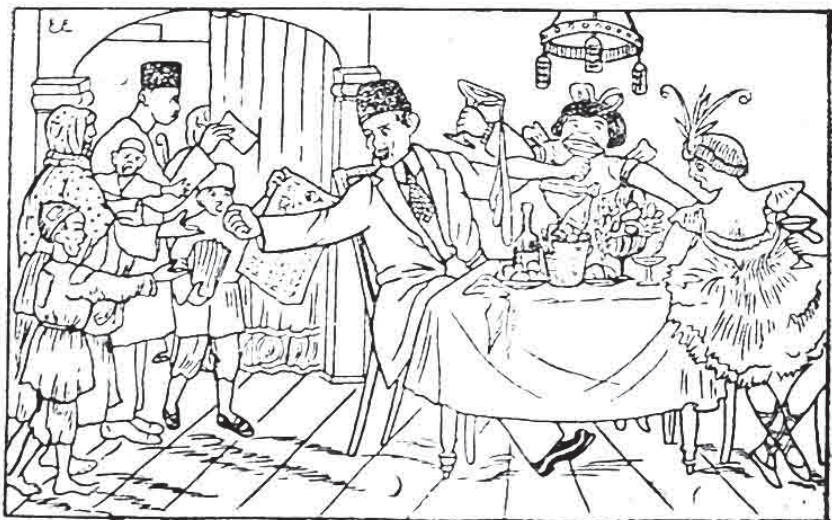
Интиликентик, кәзәрик наз илә,
Өмр әдәрик иләш'әйи-дәмсаз илә,
Һәфтәдә бир дилбәри-тәнназ илә,
Һәмдәм олуб ишләри саманларыг
Ай баракаллаһ, нә көзәл чанларыг!

Хошламарыг бир пара наданлары,
Шивәйи-нисван мүсәлманлары,
Нейләйирик Фатма, Түкәзбанлары,
Анналары, Сонялары ячларыг.
Ай баракаллаһ, нә көзәл чанларыг!

Бир пара биәглү фәрасәт бизә,
Әйләйир иснади-гәбаһәт бизә,
Истәйир әтени дә нәсиһәт бизә,
Бир буну ганмыр ки, биз үрфанларыг,
Ай баракаллаһ, нә көзәл чанларыг!

Кимсәйә йох дәхли ки, биз ишрәти
Хошлайырыг, бошлайырыг күлфәти,
Кушәйи-гәстиндә олан дәззәти,
Ханәйи-виранда һачан аңларыг?!
Ай баракаллаһ, нә көзәл чанларыг!

Интиликентик, бу ки, бөһтан дейил,
 Түркү данышмаг бизэ шаян дейил,
 Түрк дили габили-ирфан дейил,
 Биз буна гайил олан инсанларыг,
 Ай баракаллаһ, нә көзәл чанларыг!

Түрк гәзети версә дә әглә зия,
 Мән ону алмам әлимә мүтләга,
 Чүнкү мүсәлманча гонушмаг мана
 Эйбидир, өз әйбимизи анларыг,
 Ай баракаллаһ, нә көзәл чанларыг!

Иох ишимиз мәчмәи-ислам илә,
 Пүхтә нечә сөһбәт әдәр хам илә,
 Чүнкү клубларда сәрәнчам илә,
 Нәр кечә бир мәтләби үнванларыг,
 Ай баракаллаһ, нә көзәл чанларыг?

ИРАН НИЙӘ ВИРАН ОЛДУ?

Ағладыгча киши геирәтсиз олу,
 Нечә ки, ағлады Иран олду.
 О заман ки, безикиб шаһ гачды,
 Мүртәчеләр дәхи пүнһан олду.
 Парламан парлады әзасы илә,
 Дедик: Иран енә Иран олду.
 Мәчлис ичрә үмәдәйи-милләт,
 Нами-миллийәтә шаян олду.
 Дүзәлиб ишләрини әксик-кәрәйи,
 Милләтин дәрдинә дәрман олду.
 Лейк биз ишбу тәмәннадә икән,
 Бах ки, Иранда нә дәстан олду:
 Нәр етәи кечди чәмаст башына,
 Нәр етәи силәиләчүнбан олду.
 Етди бир мәртәбәйә сурәти-кар,
 Парламан гәһвәчи дүккан олду.
 Чәилән чай, ейилән яғлы пилов,
 Чәкилән һоггову гәлян олду.
 Парламандыр, балам, ахыр бурада
 Ким данышды, нә сөз үнван олду?
 Нансы бир мәс'әләдән бәһс әдиллиб,
 Чәкилән милләтә ә'лан олду?

Йох эфэндим янылыш зәңн этмә,
Санма иш лайиги-вичдан олду.
Доғру: кәрчи үфүги-Ирандан
Шәмси-мәшрутә дирәхшан олду.
Йә'ни милләт иши, милләт элине
Верилиб, мәс'әлә асан олду.
Инди өз ишләрини ичрайә,
Дәсти-милләтдә бир имкан олду.
Лейк билдинми бүзүркани-вәтән,
Белә иш көрдү ки, шаян олду,
Чырманьыб иш көрәчәк ердә языг,
Вай, дәдәм вай, дейә киян олду.
Көзлүләр башладылар ағламаға,
Курлар дә она хәндан олду.
Иш ятыб галды арадә өлү тәк,
Нә она мейл, нә им'ан олду.
Әсл мәтләб унудулду, лакин
Фәр'и-кари һамы чуян олду.
Көрдү мейданы адамдан хали
Һәрә бир әзмә шитабан олду.
Һәр кәс анчаг бачарыб алды ләгәб,
Дахили, зүмрәйи-әркан олду.
Дүртүлүб сохду өзүн парламана,
Парламан мәчмәи-үрфан (?) олду.
Паһ нә чохдур бүтүн Иранда ләгәб,
Кими бәй олду, кими хан олду.
Чыхды мейдана мүләггәб кишиләр,
Бәхтәвәрләр һамы ә'ян олду.
Иш нечә олду, ону алма хәбәр,
Баяг әрз этдим, о нисян олду.

Бир дейән олмады: әй ханәхәраб!
Мәмләкәт хакилә ексан олду!
Сиз һәлә ашиги-шейдаи-ләгәб,
Будамы лайиги-инсан олду?
Ләгәб иш көрмәз, эфэндим, кишиниң
Ады я Самү-Нәриман олду.
Кишидән истәнилән ишдир, иш!
Ким ки, иш көрдү о зишан олду.
Де көрәк инди мүгәддәс вәтәнин
Һансы бир мүшкүлү асан олду?
Анчаг иш көрдү ләгәб «фабрикасы»,
Бүтүн ишләр она гурбан олду.
Инди гандынса ишин әнкәлини
Демә: «Иран нийә виран олду?!»

ДИЛБЭР

Шаирларимизэ нэзирэ

Шаирлэрин яздыглары гээллэрдэ көзэллэрин тэсвири

Эй алнын «ай», үчүн «күнэш», эй гашларын «кэ-
ман»!

«Чейран» көзүн, «гарышга» хэгин, какилин «илан»!
«Алма» чэнэн, чэнэндэ зэнэхдан «дэрин гую»,
Кирпиклэрин «гамыш», додағын «бал», тэнин
«кэтан»!

Бойнун «сураһы», бой-бухунун бир «уча чинар»!
Эндамын «күмүш», янағын «гырмызы энар».
Халын үзүндэ «буғда», башында сачын «гүраб»,
Гаһ-гаһ! Гэрибэ күлмэлисэн ханиман хэраби

1

Шаирәм әсримҗин айинәсийәм,
Мәндә һәр кәс көрүр өз гаш-көзүнү.
Нечә ки, дүн «Бириси»¹ бахды бизә
Көрдү айинәдә анчаг өзүнү.

2

Кимдир ариф дейә сордум—дедиләр: әсрә көрә
Арифин инди нә дини, вә нә иманы олур.
Буну билдим, таныдым; заһиди сордум—дедиләр:
Заһидин һеч шейи олмасса, чибишданы олур.

3

Әр деди: ағлайырам бәс ки, үзүм чиркиндир,
Илдә бир көрсәм әкәр айинәдә сурәтими.
Өврәт әрз әйләди: яһу, сәни һәр күн көрүрәм,
Нә гәдәр ағлайырам, инди дүшүн һаләтими!

4

Сөйлә тәгсири нәдир тапдалайырсан языгы?
— Бөйлә ишләр чох олур, чүмләси шейтан ишидир!
— Этдийин чүрмүнү шейтан адына чыхма, онун
Йох бу ишдән хәбәри, сөйлә мүсәлман ишидир!

¹ «Бириси»—«Сәда» гәзетиндә «Кейфим кәләндә» сәрләз-
һәли балача фел'етонлар мүәллифинин имзасыдыр.

5

Гласны сечкисини гойду «Дум» музакирәйә,
Чатыр сезон ки, енә элбәәл кәзә рүшвәт.
Гласны олмаг ики шәртә бағлыдыр, анчаг:
Биринчи рүшвәт, икинчи һәдә—фәгәт хәлвәт.

6

Кәрчи пәрваз этди айроплан дүнән бир гуш кими,
Аләми һейрәтдә гойду элми-үрфан наминә,
Лейк бизләр тәк һәлә гадир дейилдир учмаға
Рәхти-хаб ичрә ятаркән һурү гилман наминә.

7

Сахтә бир хәтти-хам илә мәнә кағыз языб
Эй мәни тәһдид эдән мин дүрлү тә'кидат илә!
Бөйлә «хортдан кәлди, дур гач» сөзләрин кет тиф-
лә де,
Затыны Сабир таныркән горхмаз өвһамат илә.

8

Э'тила этдикчә, дерләр, йүксәйә тәйярәләр,
Көрмәйә наил олур һәр янда алчаг ерләри,
Ишбу гануну бизим мәнсәблиләр билсәйди аһ,
Бир кәрә көрсәйди дә алчагдакы мүзтәрләри.

9

— Йолдашым ятмышмысан?
— Йох, бир сөзүн варса буюр!
— Он манат гәрз истәрәм.
— Йох, йох, бәрадәр, ятмышам!

10

Гафил яшамагданса көзәл кардыр өлмәк,
Һәрчәнд ки, гәфләтлә дәхи ардыр өлмәк,
Зәнчири-чәһаләтдә бу алчаг яшайындан,
Чаһил, сәнә дар үзрә сәзавардыр өлмәк!

11

Эл чөкир намымы мин лә'нәт илә,
Мән эли яд эдирәм рәһмәт илә,
Нә элин лә'нәтинин бир кәсәри,
Нә мәннм рәһмәтимин бир әсәри,
Мән нә мүстәзчиби-лә'нәм, зира
Нә дә эл рәһмәтә, гүфранә сәза.

12

Б а й р а м т ө һ ф ә с и
Эй төкән моллаларын камына шәрбәт, новруз!
Әғнияларла гуран мәчлиси-ишрәт, новруз!
Сәндә һәр кәс севинир, бәс нийә анчаг фүгәра
Чөкир өвладыны көрдүкдә хәчаләт, новруз?

13

«Дейрепер» дейир ки:
Элм олдуғу ердә оламаз динү дәянәт,
Дин мәс'әләси чәһл тәгазасы дейилми?
Тәб'ид олунан мәчлиси-шурайи-дөвәлдән,
Авропанын әрбаби-кәннисасы дейилми?

14

Әл'аман артыг оручдан, әл'аман!
Гоймады тагәт оруч мәндә, инан!
Сән оруч ерсән балам, лакин мәни
Ер оруч һәр ләһзә, һәр ан, һәр заман.

15

Алмания императору дейир ки:
Мөһтәрәм иранлылар, сиздән тәмәннамыз будур:
Бир дә Иран һифзини биздән тәмәнна этмәйин!
Чүнкү русун, инкилиснн хатири биздән сынар,
Инчинәрләр, сиз дәхи артыг тәғәлла этмәйин!

16

Аләми-инсанийәт дә дейир ки:
Нөв'и-пәрвәр, рәһмикәсгәр, мә'дәлидфәр Вилһелм
Бир дә али намими дилләрдә ичра этмәйин!
Чүнкү вичданын о назик хатири сиздән сынар.
Инчинир, артыг она минбә'д ийза этмәйин!

17

Зилли-Султана, амандыр, вермәйин Ирана йол!
Рәһм эдин бир кәррә хәлгүллаһа, аллаһ эшгинә!
Ишбу милләт ханнин мән, сән дейил, аләм таныр.
Ялхы хәлгүллаһ дейил, аллаһ сатар шаһ эшгинә!

18

Берлин мәтбуаты дейир ки:
Бизчә, Русийә билир Мәмдәлинин мөгсәдини
Ки, бу фикриндән онун һалы нә, игбалы нәдир?
Кенә Ирана ону шаһ әдәчәкләр, дейәсән,
Кәр бу шаһ олса, языг милләтнин әһвалы нәдир?

19

Эй голчомаг, әлсизләрә чох әйләмә азар!
Зәнн этмә ки, данм белә гызғын гала базар.
Мин зүлм чатыр халга дил азарлығындан,
Ейдир сәнә өлмәк бу чаһандарлығындан.

20

Оғлунун васитейи-хилгәти олмагла фәгәт
Аталыг борчуну ифа әдәмәз инсанлар;
Аталыг борчу эйи тәрбийәннин гейри дейил,
Йохса бир ишдәдир инсанлар илә һейванлар.

21

Дүн охуркән бир мүдири-мәктәбин мәктубуну
Мин гәләт көрдүм гарышмыш бир вәрәг имласына.

Уф!.. языг миллэт! дедим: билсәйдиниз мәктәб нә-
дир?

Бөйләләр дүшмәзди тә'лим этмәнин севдасына!

22

Санма! бир мәсләки тә'гиб илә мөһкәм галарам,
Әлли архын суюну күндә бир арха чаларам.
Кейфимин кәлмәсинә бах! Нә кәрәк яхшы, яман,
Мән кәһи миhi, кәһи нә'ли дөйүб тапдаларам!

23

Идракдыр мүсибәтә мизан әвәт, әвәт!
Идраксызларын ола билмәз мүсибәти.
Идракынын мәратибинә бағлыдыр фәгәт
Һәр бир кәсин тутулдуғу әндуһү мөһнәти.

24

Өймә нәсәби, өймәйә шайистә һәсәбдир.
Көрдүн о мүләввәсләри ким паки-нәсәбдир.
Һәрчәнди ки, дүнядә оғул вариси-әбдир,
Ән хейрли мирас вәли әлмү әдәбдир.

25

Инди һәр милләт әдир нәфсини үрфанә фәда,
Вәтән өвлады үчүн әлмә, дәбистана фәда.
Гара мәхлуғ дейил биздәки арифләр дә
Вәтән өвладын әдир нәф'и-чибишданә фәда.

26

Сүпәһдар дейир ки:

Аришимед «Бир нөгтә булсайдым она бил'истинад
Галдырардым чүрми-әрзи» сөйләмишдир, лейк мән
Галдырардым бүсбүтүн Ираны да, Тураны да
Кисәмә кирсәйди анчаг бир беш-он йүз миң түмән.

27

Гәмкүсара чаваб:

«Тәһвили-ибарәт» сөзүнү «тәрчүмә» ганмаг
Мәктәбли чочуглар да билир ким бу хәтадыр.
Бир бөйлә хәта кәлмә мүһәррир гәләминдән
Чари олур исә әдәбийята бәладыр.

28

Өйлә горхмам «Биш»дән ким горхурам «Ҷидвар»дән,
Ярдән олмам әмин, олсам да кәр әғярдән.
Горхмурам, вәһшиййәти-күркани-инсанхардән,
Горхурам инсансифәт вәһши тәбиәт ярдән.

29

Әсри-бистүмдүр, сәһаб алтында галмаз шәмси-әлм.
Бир заман тәл'әт ачар, пәртөв сачар, зүлмәт гачар!
Мәктәби-нисван лүзуму һәр кәсә мәфһум олар
«Шейхзадә»м ачмаз исә хәһәрим «Көвһәр» ачар.

30

Тәбриздән Молла Нәсрәддинә көндәрилән ка-
ғызларын мүфәттишинә:

Эй мүфәттиш! йолланан кағызлары ахтарма чох,
Һөкми-тәфтиш әйләйән әшхасы кет тәфтиш гыл.
Горхма, яврум! Молла Нәсрәддин әмин хәли дейил!
Хәли-милләт олан һәккамдан тәшвиш гыл!

31

Өмөр Хәйямдан мөалән тәрчүмә:
Хачә! Алдатма бизләри сөзүнә
Бизә йох! кет нәсихәт әт өзүнә.
Көрмәйиркән көзүн дүзү әйри,
Биздән әл чәк дә чарә гыл көзүнә.

32

Дәһр бир мүддәт олду мәнзилимиз,
Онда һәлл олмаз олду мүшкилимиз.
Ушадыгча чохалды дүшмәнимиз,
Нә әдәк?.. Доғру сөйләди дилимиз!

БӘ'ЗИ ИФАДӘ
вә
КӘЛМӘЛӘРИН
ИЗАҢЫ
—
ЛҮҒӘТ

БЭ'ЗИ ИФАДЭ ВЭ КЭЛМЭЛЭРИН ИЗАҢЫ

1. „Бабама вермәди әл абәки-шур“. Бу чүмлә Иран шаһларындан Фәтәли шаһын вахтилә сөйләдийи бир фикрә ишарәдир. Кечмишдә Рус чаризми Хәзәр дәнизини тамамилә өз ихтиярына кечирмәк үчүн Иранла сазишә кир-мәк истәйирди. Бу хәбәри шаһа деликдә о: „Шор судур, нә файдасы вар, вер төксун атасынын коруна“ демишди.

2. Гәсри ширин. Халг әфсанәләриндә вә Низамини „Хосров вә Ширин“ әсәриндә кәстәрилик ки, Хосров өз севкилиси Ширинә, Мәдаиндә бөйүк бир сарай тикдирмиш-дир. Она ишарәдир.

3. Әнчүмән. Иран ингилабы заманы мәшрутәчиләрин дүзәлтдийи мәчлисин адыдыр.

4. Дум. 1905-чи ил ингилабындан горхуя дүшән чар һөкүмәтинин, ингилабын гаршысыны алмаг үчүн дүзәлтдийи Дума демәкдир.

5. Бағи-шәһ. Тегранын яхынлығында шаһлыға мәхсус дүзәлдилмиш бир бағын адыдыр.

6. „Иршад“. Иртича илләриндә Бакидә чыхан либерал хасиййәтли күндәлик бир гәзетин адыдыр.

7. Йылдыз. Истанбулда Түркийә султанына мәхсус дәбдәбәли бир сарайын адыдыр.

8. Сиччиллә баш дәмәк. Әфсанәйә кәрә куя Әрәбистана һүчүма кәлән һәбәш гошунларынын башына әбабил дейилән гушлар мәнәһимдә сиччил дашы кәтириб Әбрәһә ордусунун башына салмыш, онлары филләри илә бирликдә тәләф этмишләр.

9. Әтә'на. Әрәб әлифбасында „әтә'на“ сөзүнүн һәр ики тәрәфиндә „әлиф“ олур. О әлифләр арасында галаи сөз „тә'н“ охунур.

ТАРИХИ, ЭФСАНЭВИ ВӘ ЧОҒРАФИ АДЛАР

Аббас Сәһһәт — Сабирин ән яхын досту, XX әср Азәрбайчан әдәбийятында өз шеирләри вә тәрчүмәләри илә танынан шаирдир.

Дөвләти-Гачар — Он сәккизинчи әсрин орталарындан башлаяраг, 1924-чү илә гәдәр Иранда һөкмдарлыг эдән Гачар сүләләси демәкдир.

Ефрем — Гафгаз әрмәнисидир. Иран ингилабында бир мүддәт иштирак әтмишдир.

Әбрәһә — Мәккәни дағытмаға кәлән һәбәш һөкмдарынын адыдыр.

Әтабәй — Мирзә Әләскәр хан — Нәсрәддин шаһын өлүмүндән сонра Мүзәффәрәддин шаһ заманы көһнәлийи мүдафиә эдән залым, ганичән бир вәзир. иди. Ону, шаһлыг әлейһинә чалышан адамларын тапшырығы илә Тбилиси шәһәриндән Ирана кедән Аббас Аға адлы бир шәхс өлдүрмүшдүр.

Зилли-Султан — Мәммәдәли шаһын атасы Мүзәффәрәддин шаһын әнисидир. Мәшрутә заманы Авропая гачмышды. О енидән Ирана гайыдаркән халг габағыны кәсиб, мал-дөвләтини зәбт әтмәк истәмишди.

Камал Паша — Иргичә илләриндә бөйүк гуллуғда олан бир пашанын адыдыр.

Кейгубад — Иранда һөкмранлыг эдән гәдим падшаһлардан биридир. О, Кейләр сүләләсинин биричкә падшаһы вә банисидир. Гырх илдән артыг пагшаһлыг әтдийи рәвәйәт олунур.

Кейхосров — Кейләр сүләләсинин үчүнчү падшаһыдыр. О гәдим Иран шаһларынын ән бөйүкләриндән сайылыр. Она чох заман садәчә Кир дә дейирләр.

Мирнашым — Иранын мүртәчә моллаларындан биридир. Ингилабчыларын үзәринә һүчүм эдән Әйнүддөвлә дәстәси мәғлуб олдуғдан сонра о да Тәбриздән гачмышды.

Мирзә Әбүлһәсән хан — Иранда танышлыгла иш башына кечән бәчәрыгсыз бир хандыр.

Мәмдәли — Мүзәффәрәддин шаһын оғлу Мәммәдәли шаһын ихтисар тәкилдә дейилән адыдыр. Залым бир шаһ олуб чар Русиясына истинад эдирди. Сабир ону, өзүнүн ачығы кәлдийи кими, садәчә Мәмдәли адландырырды.

Мәшәди Сижимгулу — „Молла Нәсрәддин“ мәчмүәсиндә иштирак эдән шаир Әли Нәзминин тәхәллүсүдүр.

Молла дайы — Чәлил Мәммәдгулузадә (Молла Нәсрәддинә) ишарәдир. Ону бә'зән садәчә молла әбу, молла дайы адландырырдылар.

М. Һади — XX әср Азәрбайчан әдәбийятында романтик ше'рини ән истәдәдлы нүмайәндәсидир.

Рей — һазыркы Тегранын яхынлығында гәдим бир шәһәр олмушдур. Суну әтрафына да Рей вилайәти дейирләр.

Рәйәти Кей — Ән гәдим Иранын Кәян шаһларынын байрағы демәкдир.

Рүстәми-дастан — Иранын мәшһур әфсанәви пәһливаны Рүстәм Зал, әфсанәйә көрә хәялә кәлмәз гәчаглығлар көстәрмиш, узун илләр яшамышдыр. Бу ад гәйрәмәнлыг рәмзи олмуш, һәтта халг нағылларында да өзүнә ер тутмушдур.

Самү-Нәриман — Сам вә Нәриман; мәшһур Иран шаири Фирдовсинин „Шаһнамә“ әсәриндәки гәйрәмәнларын адларыдыр.

Сейид Әзим Ширвани — Сабирин мүәллими вә XIX әср әдәбийятымызда көркәмчи бир ер тутан шаирдир.

Сәрдар — Иранын Бәхтиҗы әлиндә гуллуғ эдән башчылардан биридир. Әввәлләр шаһ тәрәфиндә иди. Ингилабын гызғын заманында онан үз дөндәрмиши и.

Сәттар хан — 1906-чы илдә башланан Иран ингилабынын рәһбәридыр. Ленин йолдан онун ингилаби фәләһиәтинә йүксәк гиймәт вермишдир. Азәрбайчан халғы адына дастанлар вә нәғмәләр гошмушдур.

Сипәһдар — Иранын бөйүк мүлкәдарларындан биридир. Әсас торпағы вә мүлкәри Килян вилайәтиндә иди. О әввәлләр шаһ тәрәфиндә иди. Иран ингилабынын гызғын вахтларында мәшрутә тәрәфдарларана гошулмушду. Бундан мәсәл: өз вәридатыны әлиндә сахламаг иди.

Тэхти-Губад—Губадын тахты. Губад—бир нечэ
Иран шаһынын ады олмушдур ки, онларын эн машһуру
Кэянлар сүлалэсинин биринчи һөкмдары Кейгубад адланыр.

Чамн-Чэм—Чэмшидин чамы. Чэмшид—эфсанэлэрэ
көрэ гэдим Иран падшаһларындын бири олмушдур. Дейир-
лэр ки, шэраб онун вахтында ичад эдилмишдир. О һэмишэ
кейф этдийи үчүн, куя пиялэ элиндэн дүшмэзмиш. Көһнэ
заманларда Иран хэзинэсиндэ „Чэмшидин чамы“ адлы гий-
мэтли дашларла ишлэнмиш бир чам сахлардылар.

ЛҮҒЭТ

А

Абэки-шур—шор су
Абдар—сулу, лэззэтли
Афэг—бэла, көзэл

Ашифтэ—дэли, авара
Ашиян—юва

Б

Бавэр—инанмаг
Бал—һаһад
Бөһчэт—шадлыг
Бөһр—дэря, ше'р өлчүсү
Бэзл—бэхшиш
Бэзм—кейф мөчлисн
Бэрмэла—ашкар
Бэстэр—ятаг, йорған-дөшөк

Бэшашэт—шадлыг
Бид'эт—пис ишлэр
Бимар—хэстэ
Бишимар—сайсыз-һесабыс
Бүгз—ачыг, пахыллыг
Бүзүркан—бөйүклэр
Бүтлан—позмаг, гөлөм, чөх-
чөк

В

Вэга—мүһарибэ
Вэзарэт—вэзирлик
Вэз'—гайда
Вэлэд—огул

Вэртэ—учурум
Вүфур—издиһам
Визр—күһаһ, сүз

Г

Галийэму—этирли сач
Гаре—охучу
Гафилэ—карван
Гэсэм—анд
Гэффал—гыфыл гайыран,
(гэффал—гэфлэтэ салан)

Гина—дөвлөт, сэрвэт
Гөвл—данышыг, сөз
Гуллаби—гөлл, сахта
Гураб—гарға
Гүфран—багышланмаг
Гүһи—гэблһэт, пис иш

Дамад—күрэкэн
Дар—эв
Дарул-аман—аман эви
Дарул-эчээ—ачизлэр эви
Деган—кэндли
Дэп-ек—онда бир (верки)
Дэб-истан—мэктэб
Дэрбан—гапычы

Ей—яхшы
Ексан—бэрабэр

Әбә—ийкар, данмаг
Әбд—гул
Әбләһ—ахмг
Әбру—гаш
Әһфад—чэвэлэр
Әғләб—артыг
Әғния—дөвләтли
Әдәм—бошлуг, һечлик
Әллаф—тахыл сатаг
Әлминнәтүдилләһ—миннәт
аллаһ үчүндүр, аллаһ
хатиринә

Әмвал—маллар
Әмиг—дәрин
Әнис—яхшы
Әһнар—нәһрләр, чайлар
Әһкәһтү—һикаһ эләдим
Әр-әр—уча арач

Жәян—гызын, ачылы

Д

Дәккә—дүкан
Дәст—әл
Дидар—көрүш
Дидә—көз
Дирәхшан—парлаг
Дун—алчаг, пис
Дүрч—сандыг, гуту

Е

Екча—бир ердә

Ә

Әрәз—маддә
Әрчүмәнд—әзиз, истәкли,
шәрәфли
Әснаф—сәнәт саһибләри
Әсрар—сиррләр
Әтвәр—төврләр
Әғфал—ушаглар
Әфзун—артыг
Әфкар—фикирләр
Әфсәр—тач
Әф'ал—иһиләр
Әхван—гардашлар
Әчәм—фарс, яд
Әшк—көз яшы
Әш'ар—шәирләр
Ә'вип—көмәкчи
Ә'за—үзвләр
Ә'ян—варлы

Ж

З

Заһид—инсанлардан узаг-
лашмыш диндар
Зәвал—пуч олмаг
Зәвәчат—арваллар
Зәмм—мәзәммәт
Зәрәфшан—зәр сачан
Зәчр—әзаб, әзийәт

Иғфал—гәфләтә вермәк
Идбар—бәлбахт
Ийшан—онлар
Икрам—һөрмәт әтмә
Имһа—мәһв
Им'ан—чох диггәт әтмә,
чох чәлышмаг
Индиссәлат—намазда
Иртибат—рабитә, әлагә
Иртиһал—кечинмә, өлмә

Кар—иш
Каркәр—иш көрән
Кашанә—бөйүк отаг, нма-
рәт
Кәләл—йорғунлуг
Кәлам—сөз

Киран—агыр
Киранлыг—баһалыг
Кирәм—тутаг ки

Лаәгәл—ән азы
Ләнтаран—бош-бош да-
нышма

2183—12

Зиб—бәзәк
Зилл—көлкә
Зинһар—әләлбәт
Зишан—шанлы
Зөврәг—кәми, гайыг
Зүмрә—дәстә

И

Иршад—яхшы йол көстәрмә
Исабәт—еринә етирилмә,
раст кәлмә
Ифтадә—дүшмүш, йыхыя-
мыш
Ифтан—йыхылан
Иффәт—пәрһизкарлыг
Ихтар—хатирә салма
Ичз—ачизлик
Ичтинаб—үзгләшмаг
Ишрәт—кейф

К

Кәниса—киләсә
Кәшти—кәми
Кишвәр—өлкә
Күнфийәкүн—ол, олур (да-
ғылды)
Күффар—кафирләр

К

Кирян—аглар
Куш—гулаг
Күрк—гурд

Л

Лаф—бош сөз
Лафәвәллаһ—аллаһа шүкүр
Лашә—чәмдәк

Лейк—лакнн
Ләһви-лээб—пис оюн
Ләинн—лэ'нэт олуишулар
Ләчачәт—ләчлик

Лә'н—лэ'нәт
Лил'әчәб—нә әчәб
Лораз—тә'нә, истеза
Лө'бәт—көзәл

М

Манәнд—кимн
Масәва—каинат, дүня
Мадәр—ана
Мөвгуф—унудулмуш
Мешман—гонаг
Мәгбул—гәбул олуишу
Мәгсум—гисм
Мәһасин—көзәлләр
Мәһзәр—һүзурда
Мәһһәр—заһир олан
Мәзмум—күнаһкар, данлан-
мыш

Мәләл—дәрд
Мәләмәт—данланма
Мәл'әбә—окнчәг
Мәнфә—узаг кушә
Мәсиәд—тахт
Мәсиу—сүн'и, гайрылмыш
Мәс'әдәт—хонбахтлыг
Мәчһул—айдын олмаян
Мәчһәр—мангал
Мәчиә—һыгычәг
Мәшрәб—ичилән

Мәшру—гануни
Мә'а—сыгыначәг ер
Мә'руф—танынмыш
Мисйонер—християнныг
тәшвиғатчылары
Мүбәрра—ираг, кәнар
Мүгәффәл—гыфылланмыш
Мүгбәр—тозланмыш
Мүзгәр—кәдәрли, изти-
раблы
Мүзтәриб—изтираб (әзий-
һәт) чәкән
Мүләггәб—ләгәбләнмиш
Мүлһүд—һолдан чыхмыш
Мүмтәни—гадаған әдилмиш
Мүнафат—газаған әдилән,
зәрәрли сайылан
Мүн'им—не'мәт сәһнби
Мүраат—нәзәрдә тутмаг
Мүрә—гүш
Мүстәвчиб—лайиг
Мүтәһәммил—дөзмәк
Мүтәнафир—нифрәт әдичи
Мүфәннин—фәнили
Мөһлик—һәлак әдичи

Н

Набәкар—файдасыз
Набуд—һох, һеч
Намвәр—аллы
Наи—чөрәк
Нар—од

Нас—нисанлар, чәмаәт
Нүбүввәт—пейғәмбәрлик
Нәгз—әскик
Нәдим—яхын адам
Нәжд—нәсә

Нәнк—абыр, һәя
Нихал—тинкә
Нихан—кизли
Ник—яхшы
Никбәт—мүсибәт, бәла

Өвһамат—мөвһумат

Паян—сон
Пейман—анд
Пәнди-пәләран—аталыг нә-
сийәти
Пәрто—ишыг, нур

Раһ—һол
Рәвиш—үсул, һол
Ризван—чәһнәт
Ринд—кейф әһли
Риш—саггал

Сабир—сәбр әдән
Садир—олмаг, мейдана
(әмәлә) кәлмә
Саләһ—яхшы хаснәһәтли
Салим—саглам, сәләмәт
Саман—мал, дөвләт
Сәбүр—сәбрли
Сәбһә—тәсбәһ
Сәгәр—чәһәһнәм
Сәһаб—булут
Сәһм—горху, һай
Сәйяд—овчу
Сәлб—дүшүрмә, ашағы
Салма

Нисван—гадынаар
Нисян—унутмаг
Нифрин—гаргыш
Нун—һ һәрфи
Нүмудар—көрүнән

Ө

П

Пирайә—бәзәк, зийнәт
Пишиках—габаг тәрәф
Пуян—гачан, чапан
Пүһан—кизли
Пүштмал—күрәйн сүртмә

Р

Рия—сахтакарлыг, икнүз
лүлүк
Руй—үз
Рүбаһ—түлкү
Рүбубийәт—аллаһлыг

С

Сәләф—әчдәд, кечән күн-
ләр
Сәна—шүкүр
Сәнк—даш
Сәрт—әв
Сәркәштә—аварачылыг
Сәрин—ачыг, айдын
Сәрриштә—кәләфин учу
Сәрү саман—вар-дөвләт
Сәччадә—чәнамаз
Сибян—ушаглар
Силсиләчүвбан—зәһһәр
титрәдән
Сим—күмүш

Сиргэг—огурулуг
Сумма—енэ
Супаһ—орду

Сүрх—гырмызы
Сүхэндан—сөү устасы
Сөвмү сэлэт—оруч-намаз

Т

Тагэ—палтарлыг, парча
Таэт—итаэт этмэ
Тааткәһ—ибадәт ери
Тарихи-гүрун — эсрлэрин
тарихи
Тейри-эбабил—гарангуш
Тәбәр—балта
Тәгрир—гәрара алма
Тһрир—язы
Тәгәлла—икиүзлүлүк
Тәәдрүз—әксинә кетмә, һү-
чум этмә

Тәзвир—һийлә, фитнә
Тәлвин—рәнк вермә
Тәлләгтү — таларыны вер-
дим, бошадым
Тәнәффүр—нифрәт, ийрән-
дирмә
Тәҗриб—рәғбәт көстәрмә
Тә'мәхар—ейән
Тир—гылынч
Тишә кәрки, күлүнк
Тул—узуи
Түһәм—төһмәтләр
Түрфә—гәрибә

У

Улга (үлгә)—элагә

Ү

Үгаб—гартал
Үгтул—гәл олуи муш
Үгубәт—эзаб
Үмәна—әминләр, мә'тәбәр-
ләр
Үмм—ана

Үмур—әурләр, ишләр
Үнван—адрес
Үрәфа—арифләр, ганаилар
Үрф и—ганацаг, билик
Үрян—чылпаг
Үюн—көзләр

Ф

Фә'лүкә-фә'лүм—сәнин ишин
ишлар
Фәртһәм—һазыр, чәм
Фәзәнд—огул, эзин

Фәрсудә—солмуш, көһнәл-
миш
Фәттан—фитнәкар
Фирдовс—бәһишт
Фүччар—һис иш көрәиләр

Х

Хаһан—истәйәнләр, истәк-
лиләр
Хак—торпаг, ер
Хали—бош
Хари-мүҗилан—тикан ады-
дыр
Хәләф—огул
Хәндә—күлүш
Хәгәрнак—горхулу

Хәффаш—яраса
Хизлан—зәлил, языг
Хийрә—гамашма
Хүлдзар—көзәл бағча, бе-
һишт барчасы
Хүрсәнд—шад
Хой—хасиййәт
Хун—ган

Һ

Һаза—бу
Һәббә—дәнә, зәррә
Һәләвәт—ширинлик
Һәмагәт—ахмаг ыг
Һәмвара—һәмишә

Һәмниййәт—гейрәт
Һәнзәл—ачы, зәһәрли от
Һийәл—һилә
Һин—вахт
Һирман—пәшиманлыг

Ч

Чак—парчаланмыш
Чалак—чәлд

Чешм—көз
Чешман—көзләр

Ц

Цай—ер
Цәбилли—ял, дағын дөшү
Цәбин—алын
Цәри—чүр'әтли
Цифә—дүня малы

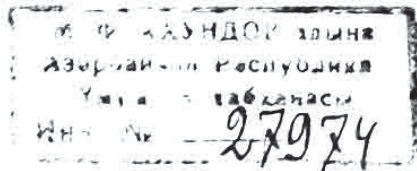
Цулафа—тохучу
Цуви—ахтарин
Цүнбүш — һәрәкәт, тәр-
нәшмә
Цинув—дәлиллик
Цөвф—бәшлүг, ич

Ш

Шайнстә—лайиғ
Шакир—шүкр әдән
Шәян—лайиғ
Шәйд—арвад
Шәйда—һәлдиндән артыг
ашиғ
Шәб—кечә
Шәкиба—сәбр әтмәк

Шәмәндөфәр—дәмир һөл
гатары
Шәмс—күнәш
Шәмшир—гылынч
Шәрар—гыгалчым, чынгы
Шярә—шәрикли һесаб әтмә
Шитабан—тәләсән
Шүүи—күнаһлар, дөбдәбә

Э	
Эһрар — һүррийәтчиләр, азадлыг истәйәңләр	Эһя—дирилтмә
Эһтикар—инсафсыз алвер- чилик	Эйбәү—эйб ахтаран
Эһфад—өвлад	Эйн—көз
	Э'тила—йүксәлмә
Я	
Яһу—эй	Ялиләба—эй бәбалар

КИТАБЫН ИЧИНДӘКИЛӘР		Сәһифә
Бөйүк сатирик		5
Сечилмиш шеирләр		
Нә язым?		19
Билмирәм!		21
Мән дейән олду, олмады?		22
Баки фәһләләриннә		24
А башы бәлалы фәһлә!		26
Инсанмы санырсан?		28
Әкинчи		30
Диләнчи		33
Ятмайын!		35
Банламарам!		37
Суал-чаваб		38
Чығырма, ят!		39
Руғум		40
Бейнәлмиләл		41
Шәкибайи		43
Нейләрдин, илаһи?		44
Тәк собир		46
Нә ишим вар!		47
Фисинчан		49
Сән дейән олмайыб нәлә!		50
Һалат олсун сәнә		52
Инсанлар		54
Баракаллаһ		56
Гейрәт вахтыдыр		57
...Агиланә яд эт!		59
Бизә нә!		61
Етим Мәмдәли		63
Гейрәтимиз бәллидир		66
Баки гәчуларына		68
Бура сай!		70
Гурбан байрамы		73
Эй пул!		75
Вермирәм а... вермирәм а...		77
Парадыр		80
Мәтләби андырмаг олурму?		81

Сатырам, ай алаң!	83
Мир һашым Тәбризи	86
Белә дүшдү	88
Молланын дәрди	91
Чибим долмайыр	93
Букүн	95
Ай чан, ай чан!	97
Ай һарай!	99
Йох, язмарам!	100
Усанмадын	103
Ах!	105
Мөһтачи-мәсариф	108
Ай башы бәләлы	110
Сәбр әйлә!	113
Охутмурам, әл чәкин!	116
Үсули-чәдид	119
Әлм тәһсили	122
Мыртылда дәмәдәм!	124
Бахтымыз оғлан имиш!	127
Ики һәпәнд	129
Нейләйим аллаһ!	132
Мәсләһәт	134
Ят киши!	137
Бир белә	139
Гоймайын!	140
Нәдамәт вә шикайәт	142
Ушагдыр	145
Гойма кәлди!	147
Ата вә оғул	149
Өлүбә!	151
Булвар мө'минләри	153
Үрәфа маршы	155
Иран нийә виран олду?	157
Дилбәр	160
Гырмач вә тазиянәләр	162
Бә'зи ифадә вә кәлмәләринн'изаһы	171
Лүғәт	175

ДҮЗӘЛИШ

Сәһифә	Сәтр		Кетмишдир	Охунмалыдыр
	Юхары-дан	Ашагы-дан		
5	—	4	мөһкәмләnmәкдә	давам әтмәкдә
43	—	4	тән	тән.
137	2	—	Фәһрат	Фәһрат
153	—	5	әксәри	әксәри
154	1	—	Чүмләси	Чүмләси
160	4	—	үчүн	үзүн
173	—	5	Синәһдар	Синәһлар
173	—	7	вермишдир Азәрбай-чан халгы адына	вермишдир. Азәрбай-чан халгы Сәттар ханын адына
177	4	—	Зинһар—әләлбәт	Зинһар—әсәл. лад. аман
181	—	17	Чешм—кәз	Чешм—кәз
181	—	2	Шәб—кечә	Шәб—кечә

11 ман. 50 гәп.

894.362-1

C-13

А. САБИР

ИЗБРАННЫЕ СТИХИ

(На азербайджанском языке)

Издательство Детской и Юношеской Литературы
ЦК ЛКСМ Азербайджана

Баку — 1946